هندي سبک او پښتو شاعري

Ketabton.com

خاطره قریشي

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

هندي سبک او پښتو شاعري

(د ماسترۍ تېزس)

لیکواله:

خاطره قریشي

۱۳۹۴ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: هندي سبك او پښتو شاعري

ليکـــواله: خاطره قريشي

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

وېـبپـاڼه: www.melitahrik.com

ډيزاينـگر: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۷)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د كتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كال د كب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا كړې او دا فرهنګي بهير يې برياليى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور ودانى ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاربنود استاد نظر

اغلې خاطره جانې قریشي د خپلې ماسټرۍ تېزس (هندي سبک او پښتو شاعري) د پښتو څانګې د ماسټرۍ علمي بورډ له خوا د منل شویو مفرداتو پر اساس بشپړ کړی دی او د یوې ښې لیکوالۍ اصول او قواعد یې په پام کې نیولي دي.

نوموړې خپل تېزس د شپږو سترو سرلیکونو په ترڅ کې په ترتیب سره کښلی دی، لومړی یې پخپله پر سبک باندې په زړه پورې بحثونه کړي او بیا یې پر هندي سبک چې له آره یې د تېزس موضوع ده، ژور بحثونه کړي دي، لکه: د هندي سبک د پیدا ښت لاملونه، د هندي سبک صعودي او نزولي سیر، د هندي سبک مهمې ځانګړنې، د هندي سبک ژبه، فکر، ادبیات، مدعامثل، تخیل، انځورجوړونه او داسې نور. دغه رنګه یې پر پښتو شاعرۍ او هندي سبک څېړنه کړې ده او دا چې په پښتو کې هندي سبک کله پیل شو او پښتو شاعرۍ ته یې څه ورکړل، په لنډه توګه یې څېړلي دي. همدارنګه یې په پښتو کې د هندي سبک مخکښ شاعران هم را پېژندلي دي، لکه: عبدالحمید مومند، کاظم شیدا، کامګار ختک، غلي او نور.

زه د لاربنود استاد په توګه د دغې تېزس په لاندې ډول ارزوم:

۱ - ټایپک یې ښه او غوره ده.

۲ - اغلې خاطرې خپل تیزس په ښه توګه رغولی او د سرلیکونو لړۍ یې ډېره ښه په پام کې نیولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - په دې تيزس کې کارول شوي مواد خپل ارزښت او اهميت لري، او ډېر ځانګړي هم دي او ترتيب يې د ستاينې وړ دی، چې انکار ترې نه شي کېدی، خو دا هم يو ښکاره حقيقت دی، چې تر دې لا ډېره څېړنه هم پرې کېدای شي.

۴ - اغلې ليکوالې په راټولو له شوې ډېټا ډېر زيار او زحمت ايستلی او هڅه يې کړې ده، چې تعبير او تفسير يې سم او په زړه پورې وي.

۵ - درنې قريشي هڅه کړې ده، چې د دې تيزس په ليکلو کې له مستندو او معتبرو باوري منابعو او سرچينو استفاده وکړي، ترڅو دغه تيزس په راتلونکي کې د ماخذ حيثيت ترلاسه کړي.

۶ - دا بايد وويل شي چې ژبه يې ابهام او غوټې نه لري، ساده او روانه ده، چې لوستوال په ډېرې اسانۍ سره ښه او ډېر مطلب ترې اخلي او دويم ځل لوستلو ته يې اړتيا نه پيښيږي.

په پای کې د اغلې قريشي دغه تيزس يو ځل بيا مثبت ارزوم او د ماسټرۍ دورې د بشپړتيا لپاره يې کافي بولم او د قدر په سترګه ورته ګورم او د پوهنتون له درنو چارواکو څخه هيله لرم چې د چاپ لپاره يې زمينه مساعده کړي، ترڅو ګټه يې عامه شي او د پښتو ادب په بڼ کې يو ښکلی خوشبو ګل بل هم ور زيات شي.

درنښت

ډاکتر محمد اجان حقپال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سـر خبـرې

یو وخت کله چې د ماسټرۍ دورې محصله وم، له ځانه سره مې سوچ کاوه، چې په پښتو کې د هندي سبک د اغېزو او د همدې سبک د پیروو شاعرانو په اړه یو څه ولیکم، ځکه دا داسې موضوع وه، چې زما په کې ډېر څه ترسترګو شوي نه وو.

همداسې مې وکړل، له فراغت وروسته مې د تېزېس د موضوع لپاره د ځینو نورو موضوعاتو ترڅنګ دغه موضوع وټاکله، چې له نېکه مرغه زما لارښود استاد محمدا جان حقپال هم د همدې موضوع د څېړلو او سپړلو مشوره راکړه او د همده په مشوره او پوره مرسته ما دغه موضوع تر خپلې وسې پورې وڅېړله. که څه هم موضوع د محتوا له اړخه ډېره غني او هر اړخیزو څېړنو ته اړتیا لري، خو ما یوازې وربا ندې سرسري څېړنه کړې ده. کېدای شي زموږ نور څېړونکي لیکوال په راتلونکي کې په دې موضوع کې پراخې څېړنې وکړي، ځکه هندي ادبي ښوونځی له هره اړخه دومره پراخ دی، چې خورا لیکنو او شننو ته په کې اړتیا پېښېږي. دا سبک په شاعري کې یو ډېر منلی او خوږ سبک دی، ډېری مینه وال لري، نه یوازې په افغانستان، بلکې په ایران، هند او د سیمې په یو شمېر نورو هېوادونو کې د دغه سبک مینه وال شته او لا هم پر دغه سبک شعرونه ویل کېږي او پیروان لري.

که موږ په خپله پښتو ژبه کې د دغه سبک پر پیل او ارتقا خبرې کوو، نو ویلی شو، چې د دغه سبک بنسټ حمید بابا ایښی، کاظم شیدا ورته وده ورکړې، چې بیا وروسته دغه سبک په پښتو کې یو څه پیکه شوی، خو په معاصره دوره کې یو ځل بیا ښاغلي استاد محمدصدیق پسرلي د همدغه سبک پر پیروی او خصوصیاتو برابره شاعري وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ترڅنګ دغه سبک لا هم په پښتو ادب کې ژوندی سبک دی، یو شمېر ځوان شاعران شته، چې پر دغه سبک شاعري کوي، چې ښه مثال یې ځوان شاعر جیلاني جلان دی، چې د هندي سبک او د ښاغلي پسرلي د شاعرۍ خصوصیات یې په شاعرۍ کې موندلی شو.

دا چې دغه سبک کوم خصوصیات لري، څنګه سبک دی، کله رامنځ ته شوی، څنګه یې وده کړې، پښتو شاعرۍ ته کله را ننوتی او پر پښتو شاعرۍ یې کومې اغېزې شیندلې دي، دا ټول موضوعات به د همدې تېزېس په رڼا کې سره وشاربو او توضیح به یې کړو.

درنښت

خاطره قریشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز

دلته د موضوع د لنډيز په توګه يوازې دومره ويلی شو، چې دغه موضوع چې له خورا اهميته او ارزښته برخمنه ده، موږ وربانديې ترخپلې وسې پورې څېړنه کړې، دا چې زموږ څېړنه به څومره پرځای او معياري وي، دا به د لوستونکيو له قضاوته جوته شي.
په ټوله کې بايد ووايم چې په دې تېزېس کې لومړی د سبک په اړه معلومات وړاندې شوي او د سبک پر تعريف او مشخصاتو بحث شوی دی. بيا د هندي سبک پر پيدايښت، د پيدايښت پر لاملونو، د دغه سبک پر وده او د ودې پر مهمو عواملو او همداشان د دغه سبک پر خصوصياتو او ځانګړنو باندې تفصيلي بحث شوی دی.
تردې وروسته په پښتو ژبه کې د دغه سبک د پيل او رونق په اړه خبرې شوې دي او په پښتو ژبه کې د دغه سبک مشهور شاعران لکه حميد بابا، کاظم شيدا، علي خان، کامګار خټک، بيدل، محمدي صاحبزاده، قلندر مومند، خانګل خليل، فيض محمد ګدون او معاصر شاعر استاد محمدصديق پسرلي څېړل شوي او د هندي سبک په رڼا کې د هغوی پر شاعرۍ خبرې شوې دي.
تردې وروسته د وروستي بحث په توګه پر پښتو شاعرۍ د هندي سبک د اغېزو په اړه بحث شوی او دا په کې په ډاګه شوې ده، چې هندي سبک پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو شاعري څه اغېزې کړې دي او ايا دا اغېزې د پښتو شاعرۍ لپاره مثبتې پايلې درلودلې او که منفي.

همدا شان په پای کې د موضوع د پايلې له راوړلو سره په څنګ کې مناقشه او يو شمېر وړانديزونه هم شوي، چې د موضوع د بشپړتيا او ښې څېړنې لپاره يې به بې ګټې نه وي. او د ماخذونو او معتبرو سرچينو په راوړلو سره موضوع ته د پای ټکی ايښودل شوی دی. دا يوازې هغه څه دي، چې په دغه تېزېس کې وړاندې په تفصيل سره رڼا اچول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اړینه ده، چې د ماسټرۍ دورې تر پای ته رسېدو وروسته یوه تحقیقي رساله ولیکل شي او دفاع شي. په همدې ترڅ کې ما هم په خپل وار سره دغې موخې ته د رسېدو هلې ځلې پیل کړې او لومړی مې د څېړنې لنډه او ټلاین ترتیب کړ او د کابل پوهنتون د ادب پوهنځي له استاد ښاغلي ډاکټر محمد اجان حقپال سره مې موضوع شریکه کړه. نوموړي هم په ورین تندي ومنله او د لیکلو موافقه یې راسره وکړه. دا چې هره څېړنه او څېړونکی د لارښود استاد لارښوونې ته اړتیا لري، نو ما هم د یادې څېړنې د ترسره کولو لپاره ښاغلی ډاکتر صاحب حقپال د خپل لارښود استاد په توګه غوره کړ، چې نوموړي د خپل لطف او مهربانۍ له مخې زما سره د دې څېړنې په بشپړتیا کې خپلې نېکې لارښوونې، نظرونه او وړاندیزونه شریک او د همدې برکت و، چې ما خپله څېړنه په بریالیتوب او اسانۍ سره بشپړه کړه.

د ماخذونو په برخه کې ویلی شم، چې ما د دغه اثر د بشپړتیا لپاره سره له دې چې له کتابتونې مېتود څخه کار اخیستی، خو په څنګ کې مې خپل تحلیلونه او زیاتونې هم ورسره غبرګ کړې.

ما ډېره هڅه وکړه او ډېری کتابتونونه مې ولټول، له لیکوالو ملګرو او دوستانو سره مې خبره شریکه کړه، چې د موضوع په اړه راته لیکلي اثار په ګوته کړي، دوستان دې هم خیر یوسي، تر ډېره بریده یې زما سره په دې برخه کې مرسته وکړه او زه یې دې لیکنې په بشپړاوي باندې وتوانولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي سبک شاعري يو څه ابهام لري، خو ابهام يې دومره نه دی، چې څوک ورباندې پوه نه شي. د دې ډول شاعرۍ پر لوستو لوستونکي په اني توګه موضوع ته ژر نه رسېږي، يو څه فکر ته اړتيا لري، ځکه په دې ډول شاعرۍ کې له لوړ خيال او لوړ تفکر څخه او هغه هم په تشبيهي او استعاري ډول کار اخيستل کېږي، نو ځکه پرې پوهېدل هم يو څه هنري او ادبي استعداد ته اړتيا لري.

په پای کې له خپل لاربنود استاد ښاغلي ډاکتر محمد اجان حقپال څخه د زړه له تله مننه کوم، چې په خپلو لازمو او ګټورو لاربنوونو، وړانديزونو او نظرونو سره يې له ما سره د دې اثر په بشپړتيا کې پوره مرسته وکړه. له الله ج څخه ورته د ډېر، سوکاله او خوشحاله عمر غوښتنه کوم.

همداشان له ټولو هغو دوستانو څخه هم مننه کوم، چې د دې اثر په بشپړتابه کې يې له ما سره خپلې مرستې کړې دي او د همدوی په همکارۍ ما دغه څېړنه بشپړه کړه. الله ج دې ټول سوکاله او اباد لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع هدف او ارزښت

هره موضوع چې د لیکنې او څېړنې لپاره انتخابېږي باید د ارزښت او هدف درلودونکې وي. هېڅ څېړنیزه موضوع بې هدفه او بې ارزښته څېړل کېدای نه شي.

موږ هم هندي سبک او پښتو شاعري د دې هدف لپاره څېړو چې هندي سبک کله او څنګه پښتو ادب ته راغلی او همداشان په پښتو شاعرۍ کې یې څه خوبۍ، رنګینۍ او خوږلنۍ شیندلي دي.

ارزښت یې هم په دې ټکي کې را خلاصه کولی شو، چې د هندي سبک شاعري له ابهامه ډکه خو رنګینه او خوږه شاعري ده، دا چې په پښتو کې کومو شاعرانو دغه سبک پاللی او پښتو شاعري یې تر کومه بریده وربانده رنګینه کړې. د همدې ارزښت له مخې موږ د دغه اثر او لیکنې د بشپړتیا او څېړلو هڅه وکړه.

په دې څېړنه کې به موږ هڅه وکړو، چې د څېړنې د ارونو له مخې لومړی هندي سبک معرفي کړو، ځکه دا سبک په پښتو ژبه کې اوسمهال یو څه پیکه دی او ډېری شاعران او لیکوال ورسره چندان بلدتیا نه لري، نو اړینه ده، چې د دغه سبک د پیدا ایښت، خواصو او غایې په هکله لومړی معلومات وړاندې کړو او ورپسې به بیا په پښتو ژبه کې د دغه سبک پر پیل، وده او پرمختیا خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې سره به له یوې خوا د هندي سبک له ځانګړنو سره اشنا شو او له بلې خوا به په پښتو کې د دغه سبک پر بهیر او څرنګوالي پوه شو.

په دې سره به هغه څوک چې په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ له سور و بور سره بلد نه دي، په دې به پوه شي، چې هندي سبک څه ډول سبک دی، کومې ځانګړنې لري او په پښتو شاعرۍ کې يې ښکلا ییز اړخ تر کومه بریده جوت دی.

همداشان د دغه اثر لوستل به له هغو شاعرانو سره هم مرسته وکړي، چې په پښتو کې د هندي سبک خوښوونکي او مینه وال وي او په دې سره به وکولی شي، هندي سبک لکه څنګه چې دی، هغسې په پښتو شاعرۍ کې پلی او منعکس کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع مخینه

هندي سبک او پښتو شاعري – هغه موضوع ده، چې تر دې مخکې ورباندې شاید هېڅ بشپړ کار شوی نه وي.

هندي سبک د یوولسمې پېړۍ شاوخوا رامنځ ته شوی او پښتو ته هم د حمید مومند په واسطه راغلی دی او بیا یې کاظم شیدا ورته وده ورکړې ده او د بشپړتیا پولو ته یې رسولی خو وروسته د غه سبک بېرته پښتو کې هم ورو ورو له منځه تللی تر دې چې بېرته استاد پسرلي پښتو کې د دغه سبک جسد ته نوې ساه وپوکله.

په دې موده کې د دغه سبک د اشنایۍ او یا په پښتو کې د دغه سبک د شاعرۍ په اړه ډېر څه نه دي لیکل شوي او که لیکل شوې هم وي، یوازې به د گوتو په شمېر څو مقالې وي خو په ټولیزه توگه په دې برخه کې کوم ځانگړی اثر او کتاب نه دی لیکل شوی.

د یادونې ده چې ښاغلي مجیب الرحمن امیري یوازې په دې برخه کې د هندي سبک یو معاصر شاعر استاد محمدصدیق پسرلی د یاد سبک په رڼا کې څېړلی او د هغه یې یوازې غزلیزه شاعري څېړلې ده. که څه هم د هندي سبک په اړه یې هم په کې ډېر څه ویلي، خو د نوموړي کار یوازې تر استاد پسرلي پورې محدود دی.

همداشان ځینو ځینو لیکوالو هم د هندي سبک د شاعرانو په اړه یوازې سرسري یادونه کړې ده، خو په پښتو کې یې د هندي سبک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعري او د دغه سبک پیروان شاعران لکه څنګه چې بایده دي هغسې نه دي څېړلي.

نو په دې توګه ما هم تصمیم ونیو چې دغه موضوع یو څه په اجمالي توګه وڅېړم او هڅه به مې همدا وي، چې هندي سبک او بیا په پښتو کې د دغه سبک پیروان لرغوني او معاصر شاعران څه ناڅه په تفصیلي بڼه وڅېړم او پر یاده موضوع د خپلو څېړنیزو اهدافو له مخې رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړنې مېتود

هره څېړنه ځانته مېتود او تګلاره لري. مېتودونه او تګلارې هم سره ورته نه دي.

په نړۍ کې د څېړنې په برخه کې يو شمېر مېتودونه شته، خو د موضوع د څرنګوالي او شرايطو له مخې څېړونکی بايد د خپلې څېړنې له شرايطو او اصولو سره سم مېتود غوره کړي.

ما هم د دې څېړنې لپاره کتابتوني مېتود غوره کړی، کتابتوني مېتود په دې مانا چې تر ډېر بريده مې کې له کتابتونونو او کتابونو کار اخيستی او پر مټ مې يې خپله څېړنه بشپړه کړې ده. ځکه د خپلې څېړنې د موضوع د مفرداتو د روحيې او د هغو په پام کې نيولو سره دې ته اړ وم، چې د خپلې څېړنې يو شمېر مواد له کتابتونونو ترلاسه کړم. په دې توګه مې وپتېيله چې په دې اړه خپاره شوي کتابونه، مجلې، ليکنې او معلومات را غونډ کړم. همدا کار مې وکړ او په دې برخه کې مې تر خپلې وسې پورې ټول هغه مواد او کتابونه را ټول کړل، چې په اړه يې ليکل شوي وو، د هغو تر کره کولو، ثقه کولو او ارزيابي کولو وروسته مې د ليکلو پړاو د ياد مېتود پر بنسټ پيل کړ.

په ټوله کې کتاب پر څو څپرکو باندې وېشل شوی، چې بيا د هر څپرکي تر سرليک لاندې يو شمېر واړه څنګزن سرليکونه هم راغلي، ترڅو د څېړنې په برخه کې د لوستوالو لپاره نور هم وضاحت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک(Styel)

۱–۱ سبک څه ته وايي؟

سبک د ليکل شويو منظومو او منثورو اثارو د لفظونو او ماناوو ترمنځ د ګډ نزاکت هغه شيوه، کړنلاره او اسلوب دی، چې يو شاعر يا ليکوال يې د ځان لپاره غوره کوي. خو د سبک د پېژند يا تعريف لپاره پوهان بېلابېلې نظريې لري، خو په مجموع کې د غه نظريې تر ډېره سره نژدې والی هم لري. محمدصديق روهي سبک داسې راپېژني: ((سبک عربي کليمه ده، چې د سرو او سپينو زورد ويلې کولو او تويولو په مانا راځي او سبکيه د زرو ټوټې ته ويل کېږي، اما په اصطلاح کې سبک د ويلو او ليکلو خاص ډول او طرز ته ويل کېږي. د عربي د سبک په مقابل کې اروپايان د (Styel) کليمه استعمالوي. که څه هم د سټايل لغت د سبک په نسبت زيات جامعيت او ارتوالی لري، ځکه چې د غربيانو (Styel) د ټولو کړو وړو لکه (نڅا، رسم او داسې نورو) لپاره چې په يوه خاص او ممتاز ډول سره وي، استعمالېږي. د پارسو پخوانو ادباوو به د سبک پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د فن، طرز، سیاق، طریقه، شېوه، اسلوب، دا او داسې نورې کلمې استعمالولې، مګر اوس د سبک کلیمه ډېره تعمیم شوې ده.

... سبک د کلماتو هغه ترتیب ته وايي، چې په خورا ښه ډول د لیکوونکي شخصیت، مفکوره او ذهني نظر څرګند کړي. ډېر ښه سبک هغه دی، چې د لیکوونکي یا ویوونکي ذهني مفکوره عیناً تمثیل کړي، که څه هم د دغه مقصد لاسته راوستل ډېر ګران دي، مګر لیکوونکی زیار باسي، ترکومې چې بشري محدودیتونه اجازه ورکوي، دغه مقصد ترسره کړي.)) (۱۴: ۸۴-۸۵)

د استاد روهي دا خبره، چې اوس د سبک کلیمه ډېره تعمیم شوې ده، پر ځای خبره ده، خو بیا هم دومره ویل په کار دي، چې د سبک له کلیمې سره اشنايي لا هم هغې کچې ته نه ده رسېدلې، چې یو شمېر کره کتونکي یې په اسانۍ سره تشخیص او په اړه یې پرېکړه وکړي، یانې د سبک د پېژندلو او تشخیص او د بېلابېلو سبکونو ترمنځ توپیر او شباهت لا هم د یو شمېر کره کتونکو ترمنځ ستونزمنه چاره ده، ځکه په پښتو ژبه د سبک د پېژندلو، تشخیص او خصوصیاتو په برخه کې داسې لازم او کافي اثار تر اوسه نه دي پنځېدلي، چې کره کتونکو ته د سبک او سبکي خصوصیاتو په درک سره د سبکونو د تشخیص، پېژندلو او تفکیک په برخه مرستندوی واقع شي. خو په دې برخه کې بیا هم د ښاغلي روهي کار د ډېرې ستاینې وړ دی. نوموړي تر ډېره بریده د سبک د پېژندلو او د سبکي خصوصیاتو د درک لپاره لاره هواره کړې ده او د سبک مفهوم یې تر ډېره بریده روښانه کړی دی. نوموړی وايي: ((که موږ وغواړو چې په واقعي ډول د سبک اندازه واخلو، نو ښایسته زیاتو ازموینو ته اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو. موږ داسې نهايي اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، چې په خپل حساسيت سره تر يوې اندازې پورې وکولی شي، چې د هر ليکونکي سبک له نورو څخه جلا کړي. که څه هم دا مو ويلي دي، چې په اخري تحليل کې دوه سبکونه يو ډول نه وي.)) (۱۴: ۸۵)

که څه هم پخوا دا نظريه معمول وه، چې سبک تر فکر لوړ دی، خو دا نظريه تر ډېره بريده باطله شوې او کره کتونکي دې پايلې ته رسېدلي، چې سبک په هېڅ صورت کې له فکر څخه بېل او لرې نه دی. بيا هم محمدصديق روهي ليکي: ((حقيقت دا دی، چې سبک هېڅکله له فکر څخه نه شو شکولی، بلکې ويلای شو، چې فکر جوهر او سبک يې ځلا او رڼا ده. يا په بله ژبه فکر اساس او ماده ده او سبک يې شکل او خاصيت دی.

معمولاً د سبک په تعريف کې ويل کېږي، چې سبک د فکر د افادې ډول دی، که فکر نه وي، سبک هېڅکله د وجود په ډګر پل نه شي ايښودای. دا ناممکنه ده، چې خواص به وي او جسم به نه وي. دا ناشونې ده چې فکر دې نه وي، مګر ژبه او مفاهمه دې موجوده وي.)) (۱۴: ۹۹-۱۰۰)

د ښاغلي روهي له څرګندونو ښکاري چې سبک له فکر سره ژور تړاو لري، خو تر فکر مقدم ځکه نه دی، چې تر هغو فکر شتون ونه لري، مفاهمه او ژبه شتون ونه لري، نو سبک هم شتون نه شي پيدا کولی. نو په دې توګه ويلی شو، چې د سبک لپاره د فکر شتون اړين دی او د فکر تر وجود وروسته د سبک څېړل، تشخيص او خصوصيات د درک وړ دي. خو فکر هم د څرګندلو وسيلې لري، بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وسایلو د فکر وجود هم ناشونی، ځکه فکر ته ژبه او الفاظ په کار دي او د ژبې او الفاظو له مخې د سبک تاکل او تشخیص شونی دی.

اجمل ښکلی سبک د بیان طرز بولي او وايي: ((ویندود (سبک) د بیان طرز دی، خو د بیان د طرز بریدونه دومره واړه او تنګ نه دي، چې سړی یې دې په اسانه کچ مېچ کړای شي.)) (۲۰: ۲۲)

د ښاغلي اجمل له خبرو هم دا جوتېږي، چې د سبک پېژندل او د بیان د طرز د بریدونو کچ مېچ کول اسانه کار نه دی، خو که چېرې د یوه شاعر یا لیکوال د بیان د طرز بریدونه په سمه توګه کچ نه شي، نو د هغه د سبک په اړه قضاوت هم له ستونزو سره مل کېدای شي. دا سمه ده، چې د بیان د طرز د بریدونو تشخیص، تفکیک او کچ کول یې ستونزمن کار دی، خو د هرې ستونزې د هوارې لپاره د لازمو هڅو پر کار اچول په کار دي او تر هغو چې د سبکپوهې په برخه کې لازم کار ونه شي، د شاعر او لیکوال د بیان د طرز ډول، خصوصیات او ځانګړنې یې په اسانه د تشخیص وړ نه وي او له همدې امله د سبکونو د امتزاج او یا هم د سبکونو د تشخیص او تفکیک په برخه کې ناسم قضاوتونه منځ ته راتلای شي.

په هره توګه دلته زموږ اصلي موخه د شاعرانه سبک په اړه څه ویل دي. شاعرانه سبک په اصل کې د یوه خیال او فکر د وړاندې کولو طرز دی، خو د دغه طرز د وړاندې کولو د انداز توپیر سبکي توپیرونه او خصوصیات را په ګوته کوي. حنیف خلیل د شاعرانه سبک په هکله لیکي: ((د هر شاهر او فنکار د اظهار طریقه داسې جدا وي، لکه چې انساني شکلونه سره د کره وره د یو والي له امله یو بل نه جدا وي. په دې طریقه کې د هر فنکار شاعرانه سبک هم یو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره څه خو فرق ضروري لري، وجه يې داده، چې د شاعرانو احساس، ادارک، او داخلي رجحان يو بل سره فرق لري او بيا ځينې شاعران خو له يو بله دومره فرق لري، لکه په انساني شکلونو کې چې کله کله بېخي له يو بله جدا شکلونه په نظر راځي.)) (۹: ۸۳)

همداشان مومن مهاجر هم په خپله ليکنه کې ليکي: ((دا چې په ادبياتو کې سبک څه معنا؟ څرنګه يې پېژندلای شو او څوک د ځانګړي سبک څښتن بلل کېدای شي؟ له همدې سره په ضمن کې د ادبي سبک او مکتب پېژندنې او تو پيرونه څه دي؟ پر همدې موضوع خبرې کوو:

سبک پېژندونکو او څېړونکو د هغه ګڼ اصطلاحي تعريفونه کړي چې د الفاظو له څه ناڅه تو پير سره – سره په پای کې د ټولو تعريفونو حاصل داسې بيانولای شو:

په ادبي اصطلاح کې سبک د يو شاعر يا ليکوال د شعر او ليکنې هغه ځانګړې، لار ، تګلوری او ژبه ده چې دی له نورو بېلوي.

دې تعريف ته په پام ويلای شو چې هر شاعر او ليکوال د بېل سبک څښتن دی، ځکه هر يو ځان ته بېله ژبه، لاره او تګلوری لري چې بل يې نه لري، له دې ځايه د هغو خلګو نظر ناسم دی چې وايي فلانی ليکوال او شاعر اوس هغه پړاو ته رسېدلی چې ځانته بېل سبک او تګلوری يې پيدا کړی دی، ځکه هر څوک چې څه ليکي او يا يې وايي هغه يې په داسې ډول بيانوي چې بل څوک په دې طرز کې له ده سره شريک نه دی. يا په بل عبارت سبک په بشپړ ډول يوه شخصي چاره ده او هر سبک د يوه ځانګړي شخصيت استازيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، نو لکه څرنګه چې اشخاص بېل دي همدا سې يې سبکونه هم بېل دي.

۱–۲ د سبک د بدلون ځينې عوامل:

دلته دا خبره هم د يادولو وړده چې سبک څېړونکو ځينې داسې عوامل په نښه کړي چې د سبک په بدلون او تغير کې مهم رول لري، لاندې به په لنډ ډول هغو ته هم اشاره وکړو.

الف: د يوه ليکوال او شاعر نفسيات:-

د هر شاعر او ليکوال سبک د ده د ځانګړو نفسياتو او داخلي کيفيت څرګندونه کوي د بېلګې په توګه که د عبدالرحمن بابا شاعري وګورو نو په کلام کې يې عرفاني فلسفه له ورايه جوته ده چې همدا د ده د وجداني کيفيت زېږنده ده.

ب: سياسي، ټولنيز او تاريخي بدلونونه:

په هر زمان کې سياسي، ټولنيز او تاريخي بدلونونه هم د يوه شاعر او ليکوال پر سبک د پام وړ اغېز لري. که موږ او تاسې د شوروي تر يرغل وروسته او وړاندې ليکنې او شعرونه وګورو نو تر منځ به يې د ځمکې او اسمان توپير ومومو.

ج: فرهنګي زمينه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ هغه زانګو ده چې هنر پکې زېږي او وده پکې کوي له همدې امله د هر وخت فرهنګي حالت او شرايط خپل اغېز لري. د بېلګې په توګه اسلامي فرهنګ د شاعرانو او ليکوالو پر ليکنو څرګند اثر درلودلی دی.

د: مخاطب:-

د يوه اثر مخاطب يا لوستونکی د هغه پر کيفيت او څرنګوالي مهم اغېز لري. مثلا کوم شعر چې د يوه پاچا په دربار کې ويل کېږي د هغه ژبه ډېره پېچلې او له غوره ماليو و ستاينو ډکه وي خو که شعر عامو لوستونکو ته ويل کېږي نو ژبه يې ساده، سپينه او روانه وي.

هـ: موضوع:-

د خبرو موضوع هم ځانګړې ژبه غواړي، له همدې امله موږ او تاسو وينو چې د حماسي او عرفاني شعر د بيان ډول له يوه او بله بېل دی.

و: چاپېريال:-

ځانګړی محيط او چاپېريال هم د بيان ژبه بدلوي، که موږ او تاسو د هغو دوو کسانو شاعري سره پرتله کړو چې يو يې په غرنۍ سيمه کې اوسي او بله په ګڼه ځنګلي سيمه کې نو هر يو چې کله په خپل کلام کې جغرافيايي انځور وړاندې کوي هرومرو به له يوه بله بېل وي. همدا راز که يو سړی په کلي کې اوسي او بل په ښار کې نو هم به د چاپېريال په انځورګرۍ کې د يوه او بل ترمنځ توپير وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې سربېره يو شمېر نور عوامل هم شته چې د ځانګړي سبک او يا تګلورې په رامنځ ته کېدو کې رول لري خو د ټولو يادول او بيان موضوع اوږدوي، ځکه مو نو يوازې د هغو عواملو پر يادونه بسنه وکړه چې په عمومي ډول يې رول ډېر جوت او څرګند دی.

کله چې پر ادبي سبک خبرې کېږي نو ورسره په خوا کې تل د ادبي مکتب نوم هم يادېږي چې سبک پېژندونکي او د ادب مينوال يې له ابهام او ناڅرګندتيا سره مخ کړي دي، ځکه د هر يوه بېل –بېل تعريف او تو پيرونه پېژندل خورا کړکېچنه مسئله ده، وجه يې داده چې له يوې خوا په خپله سبک هم ډېر روڼ، جوت او جامع ومانع تعريف نه لري له بلې خوا يې په څنګ کې له ادبي مکتبه ماهيت او ځانګړتياوې بېلول ستونزه نوره هم زياتوي. لاندې به لومړی د ادبي مکتب پر لغوي و اصطلاحي مفهوم او بيابه د دواړو ترمنځ پر شته توپير خبرې وکړو چې تر کومه ځايه سم او پر ځای دي ؟

مکتب په لغت کې د ليکنې او ښوونې ځای ته وايي او د ادب پوهانو په اصطلاح هغه پراخ ادبي جريان دی چې د څو سبکونو له يوځای کېدو رامنځ ته شوی وي. يا په بل عبارت ادبي مکتب د هغو ادبي او فرهنګي نظرونو مجموعه ده چې د يوه او يا ډېرو هېوادونو د سياسي، فرهنګي او ټولنيزو حالاتو له امله راټوکېدلي وي.

د همدې تعريف پر بنسټ د ادبي سبک او ادبي مکتب توپير په دې شوی چې ادبي سبک له فرد سره تړاو لري خو ادبي مکتب له فرد نه بلکې له ګڼو اشخاصو او افرادو سره تړلی دی. که خبره نوره هم روښانه کړو نو داسې به و وايو چې کله څو ادبي سبکونو د خپلو مشترکاتو پر بنسټ سره يوځای شي، نو ادبي مکتب بلل کېږي خو که هر يوه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بېل – بېل نظر وګورو نو بيا ادبي سبک دی يعني ادبي سبک خاص او محدود دی، مګر ادبي مکتب عام او پراخ دی.

د ادبي سبک او مکتب د تو پير په اړه يوه نسبتاً مناسبه نظريه داده چې په سبک پېژندنه کې ژبې ته پام کېږي يعني خبره پر دې ورټولېږي چې په دې اثر کې د کلماتو غوراوی، د جملو ترکيب، ادبي صنعتونه، وزنونه، اهنګ او بلاغي ځانګړتياوې څه ډول دي؟ خو په ادبي مکتب کې د ژبې پر ځای د يوه اثر معنوي ځانګړتياوو، منځپانګې او محتوا ته پاملرنه کېږي. د بېلګې په توګه کلاسيک هنرمند په ادبي اصطلاحاتو کې ډېر سخت دی او مفهوم په لنډو ټکو کې بيانوي، خو د خلکو روزنې او پالنې ته پام اړونکي اخلاقي ارزښتونو ته متوجې وي، په رومانيت کې جمال، رنګ، ښکلا، تصوير جوړونې، دقت او نازکخيالۍ ته ډېر ارزښت ورکول شوی او په ناتوراليزم کې هڅه کېږي چې د محاوري ژبه ادبياتو ته ډېره لار ومومي.))

اوس چې د سبک پر معنا، مفهوم او همداشان د مکتب پر معنا او مفهوم او د دواړو ترمنځ په توپير مو ځان پوه کړو، نو پر خپله اصلي موضوع چې هندي سبک دی، رڼا اچوو او په دې خبرې کوو چې هندي سبک څنګه سبک دی، کله رامنځ ته شوی او څنګه يې وده وکړه او همداشان پښتو ادب ته يې کله لار وموندله او تر کومه ځايه ورسېد. دا ټول په همدې څېړنه کې سره رانغاړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - هندي سبک

د ادب په برخه کې بدلون، کړنلاره او اسلوب هم د پام وړ موضوع ده، چې تل په یوه حالت نه پاتېږي، بلکې بدلون را بدلون مومي. سبک هم د دغو بدلونونو او اوښتونونو یوه ښه ګڼل کېږي. هندي سبک چې وروسته یې بیا د یوه لوی ادبي مکتب بڼه غوره کړه، هم له دغو اوښتونونو او نښو څخه دی. داسې ویل کېږي، چې دغه سبک د یوولسمې پېړۍ په لومړیو او د دوولسمې پېړۍ په منځنیو کې د هند، منځنۍ اسیا او ایران په سیمو کې ډېر معمول او دود و. ښاغلی هېوادمل په دې اړه لیکي: ((د لسمې هجري پېړۍ په جریان کې د پارسي ژبې ځینې شاعران د پارسي شاعرۍ له زړو عنعنو څخه ووتل او په خپل شعر کې یې نوې لاره غوره کړه. د یوولسمې هجري پېړۍ په اواخرو او د دوولسمې پېړۍ په اوایلو کې دغه نوې شعري لاره خپل اوج ته ورسېده. په هند کې اوسېدونکو ځینو پارسي ژبو شاعرانو هم دغې نوې شعري لارې ته مخه وکړه، نو ځکه دغه ادبي لارې د هندي سبک په نامه شهرت پیدا کړ.)) (۲۸: ۲۱۴)

۲–۱ د هندي سبک د پیدا ښت زمینې او لاملونه

د هندي سبک په اړه دا هم ویل کېږي چې د عراقي سبک تر پیکه کېدو وروسته دغه سبک سر را پورته کړی. په همدې هکله ښاغلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنارس خان ختټک وایي: "د نهمې صدۍ هجري تر اخر پورې د عراقي سبک ازانګې خورې وې، خو له دې نه وروسته د لسمې صدۍ هجري په شروع کې ایرانیانو یو بل سبک یعنې هندي سبک ته رواج ورکړو. ښکاري دا چې د عراقي سبک د سادګۍ او عام فهمه خیالاتو څخه شاعرانو بغاوت وکړو او یو ځل بیا د بیان عالمانه انداز او ګرانو استعاراتو او تشبیهاتو ته مایل شول. دې سبک ته تقویت که هر څو فغاني ورکړو، ولې په دې خبره د ایران او هند محققین متفق دي چې ابتدا یې د امیر علي شیرنوایي او عبدالرحمان جامي له خوا وشوه. ډاکتر ظهرالدین احمد لیکي: ژباړه: (د دې سبک ابتدا له امیرعلي شیرنوایي او عبدالرحمان جامي د مجالس نه وشوه. بیا فغاني شیرازي په غزل کې د دوی پیروي وکړه. فغاني ته ډېر شهرت حاصل شو. د ده په معاصرینو کې اهلي شیرازي، خواجه اصفي او امیر شاهي هم په دغه سبک کې لیک وکړو. بیا لساني، شریف تبریزي، محتشم کاشاني، ضمیر اصفهاني او وحشي بافقي یې هم پیروي وکړه او دې سبک په ایران، برصغیر او توران کې ډېر مقبولیت ترلاسه کړو.) ... د هندي سبک په رایج کولو او کمال ته رسولو کې د فیضي، عرفي، ظهوري، نظیري، جلال اسیر او شوکت بخاري ستر لاس دی. کلیم په دې کې د مثالیه اسلوب اضافه وکړه، صایب او غني کشمیري د مثالیه اسلوب داسې نادرې شعري نمونې منظرعام ته راوړې چې د دوی فن ورڅخه د ادب په افق وځلېدو. " (۳۸:۸ او ۳۹)

د دې ترڅنګ یو شمېر نور شاعران هم وو چې دغه سبک یې د خپل اوج پوړیو ته ورساوه، چې له هغې جملې بیدل هم یادولی شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نوموړي په خپلو نادرو استعارو او تشبېهاتو سره دغه سبک ته یو نوی رنګ او خوند ورکړو.

په هره توګه دا چې د دغه سبک د منځ ته راتګ انګېزه او عوامل څه شی دي او څنګه دا سبک را منځ ته شو، په دې هکله ښاغلی شمسیا سیروس لیکي: ((د هندي سبک په پیدا ایښت کې مذهب، هند ته د شاعرانو سفر، د اصفهان ښار پراختیا او له فرهنګ سره د صفوي شاهانو علاقه مندي د دغه سبک د پیدا ایښت عوامل ګڼل کېدای شي. مانا دا چې صفوي حکومت مدحي او درباري شعر ته پاملرنه نه کوله او له سنتي او عرفاني آمیزو سره په تضاد کې و، او همدا لامل شو، چې شعر له دربار څخه ووځي او ټول اصناف د شاعرۍ د ادعا حق ومومي او جزیي چارو، پند، اخلاقو او ... ته پاملرنه را واړوي. له مدحي شعر څخه د ګټې نه لاسته راوړلو له امله شاعرانو د هند دربار ته مخه کړه او د هندوانو له تفکراتو سره د هغوی اشنایي هم تر یوې اندازې د سبک په بدلون کې اغېزناکه تمامه شوه. د خلکو اقتصادي بسیا کېدنه هم د دې لامل شوه، چې هر څوک د خپل وس مطابق په یو ډول نه یو ډول ادبیاتو، شعر او شاعرۍ ته مخه کړي او شعر د عامو خلکو په منځ کې دود شي. دې ټولو عواملو ورو ورو د هندي سبک د پیدا ایښت زمینه رامنځ ته کړه.)) (۱۹: ۱۸۳)

همداشان ښاغلی جیلاني لبیب لیکي: د پخواني خراسان ځمکه ټولنیزو کړکېچونو د ال تیمور د کورنۍ د کشمکشونو په ګرداب کې ډوبه کړې وه. سلطان حسن میرزا او امیر علي شېرنوایي سترګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نړۍ پېژندل کېږي. خاتم الشعراء مولانا عبدالرحمن جامي هم پر دې نړۍ نشته او هرات يې له شمال څخه د ازبکو شيبانيانو او له لويديځ څخه د ايراني صفويانو له خوا په وبنو کې لت پت شوی دی. د هند بابريانو له ختيځ لوري څخه کابل او کندهار تر بلوسې لاندې راوستي دي، غواړي چې خپل قدرت په هريوا او سنايي غزنوي کې د خواجه انصار تر زېږنځای پورې ورسوي.

د ختيځ د رنسانس د مهال هېواد او د علم و ادب پالنځای اوس مخ پر ځوړ دی، پرديو تجزيه او پخپلو کې وېشلی دی. هنر او ادب په پخوانۍ بڼه نه دی پاتې او نور څوک د شاعرۍ مقام ته په ارزښت او لوړتابه نه دي ولاړ.

هو، د خراسان کولتور او تمدن له خپل پخواني نوم نښان، پراختيا او پرمختګ څخه برخمن نه دی او مرکزي دولت، چې د علم و ادب، تاريخ ليکونکي، ادب او اديب ملاتړی او ستايوونکی دی، له منځه تللی دی. جامي، نوايي، بهزاد، کاشفي او نور د يوې زماني د وروستي مېراث په توګه ثبت شوي دي، چې خراسان دغو د ادب او فضليت خاوندانو ته په شرق کې د پوهنپالنې او هنر د خپراوي تر سرليک لاندې له کولتور او ادبياتو سره د عشق او مينې په لمن کې ښوونه کوله، هڅول يې او لوړاوی يې ورکاوه. پوهنه او هنر نور په درد دواء پېژندونکي نه لري. هر ځای، څه په خراسان او څه د صفوي فارس په هېوادونو کې د هند او په ډهلي او اګره کې د هستوګنې لپاره د سفر هوډ کېږي. هغه هنرپالي، چې هغه ځای (هند) ته د تللو خيالونه په سر کې نه لري لږ ليدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـو ، لیکوالـو او چکامـه لیکونکیـو یـوه یـوه او ډلـه ډلـه خپـل زیږنځایونـه پرېښـوده او ډېری یې د هندوستان هنرپالوونکي هېواد ته تلل.

امـاني کـابلي، بنـايي کـابلي، کـاهي کـابلي، صـبوحي کـابلي، عبـدالرزاق مـدرس کـابلي، عشـقي کـابلي، عيـاني کـابلي، صـبوري کـابلي، فاضـاي کـابلي، فـارغي کـابلي، اتشـي کنـدهاري، بيكسـي غزنـوي، جهـانگير هـروي، عـزت هـروي، ميـر كلان هروي، ميـرک هـروي، نعمـت الله هـروي، سـاغري هـروي، فخـري هـروي، فصـيحه هـروي، فيـاض هـروي، صـالحي هـروي، ميلـي هـروي، سـيد محمـد هـروي، عتـابي تكلـو ، بايزيـد هـروي، كـاهي سـبزواري، نيـازي بدخشـي، ملاشـاه بدخشـي، لعلـي بدخشـي، الله يـار بلخـي، شـيدا بلخـي، عـوض محمـد بلخـي، فيضـي بلخـي، كمـالي شـبرغاني، ميـر فخرالـدين ميمنـه گـي، تـاش محمـد كنـدوزي، خواجـه حسـن اسـتاذ فيضـي او ارزاني د هغو كولتوريانو له ډلې څخه دي، چې لـه پـوهې او كولتـور څخـه د ملاتـړ او لومړيتـوب نـه وركولـو پـه املـه يـې لـه هېواد څخه لرې والى او د هندوستان هېواد غـوره وګـانه. وايـي: كله چې محمد اسلم هراتي هندوستان ته لاړ بنه هر كلى يې وشو ، قاضـي و تاكل شو او شاه جهان د دغه پوه او مفكر انسان د وزن پـه كچـه ده تـه د سرو زرو (طلا) شپږزره پنځه سوه سكې بخشش وركړې. (۲۲ : ۳۰۳ – ۳۰۴)

دايران د صفوي شاهانو په دربار كې، چې خپله يې لـه فارسـي ژبـې سره سمه اشنايي نه درلودله، هم وضـعيت همداسـې و. كـه كلـه ناكلـه د دوى له خوا شاعر او اديب ته كومـه پاملرنـه هـم كېدلـه، هغـه بـه د اثـر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیعه تو ب له ا مله وه نه د ادیب او ادب د تشویق له امله. په فارس کې د صفوي لړۍ د درباري شاهانو القاب، عناوین، خبرې او محاورې زیاتره په ترکي ژبه وې.

په همدې حالت کې ځینو شاعرانو او ادیبانو، لکه: حکیم فراري ګیلاني، صفي اصفهاني، حیاتي ګیلاني، فغفور ګیلاني، عارف ایګي، الهي اسد ابادي همداني، سالک یزدي، سنجرکاشاني، نوعي خبوشاني مشهدي، محوي همداني، عالي شیرازي، شهرت شیرازي، عزمي شیرازي، ظهوري ترشیزي، ملک قمي، نظیري نیشاپوري، سالک قزویني، جعفر قزویني، رفیع خراساني، صوفي املي، انیسي شاملو، شاه پورتهراني، قاسم مشهدي، سلیم تهراني، سرمد کاشاني، صیدي تهراني، روح الامین اصفهاني، شکیبي اصفهاني، عتابي نجفي، غزالي مشهدي، فوجي نیشاپوري، ابوطالب کلیم کاشاني، صائب تبریزي، طالب املي، مولانا شکیبي، حاجي محمد جان، قدسي مشهدي او فیضي خپل هېواد فارس پرېښود او د هند لوري ته یې مخه کړه او په هغه ځای کې د نوم نښان او ډوډۍ خاوندان شول. وایي: عبدالله خان زخمي د بابر له نوموتو کسانو ځینې حاجي محمد جان قدسي ته د هغې مدحې په بدل کې، چې د ده لپاره یې ویلې وه ((خېمه له خزانې، کارخانو او دوابې سره ټول د صلې په توګه هغه ته وبښل)). (**۱۵** : **۲۵۷**)

د هند شاهانو او شهزادګانو په فارسي دري شعر باندې ویاړل او په دې اړه یې د خپراوي او لا غوړېدا لپاره هر کوښښ او زیار ته درنښت ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظهيرالدين محمد بابر شاه پخپله شاعر و. زامنو يې هر يو نصيرالدين محمد همايون، ميرزا كامران، ميرزا عسكري او ميرزا هندال هم چكامې ليكلې او لمسى يې جلال الدين اكبر هم شاعر پېژندل شوى دى. له فارسي كولتور او ادب سره د هغه عشق او علايق د دې لامل شوه، ځو په كابل او كندهار كې يې له فرمان لاندې حكمروايان هم د شاعرانو او اديبانو پالنې او غوړېدنې ته پام واړوي. د جلال الدين اكبر هڅې لامل شوې، چې د فارسي شعر او ادب د غوړېدا په موخه د هند په خاوره كې د هرات د تيموريانو د مهال په شان يو ځل په تاريخ كې تجربه كړي، جهانگير او مېرمن يې نورجهان دواړو چكامې ويلې او له شعر او ادب سره يې خورا مينه درلوده.

شهاب الدين محمد شاه جهان د جهانگير زوى، ادب پالونكى او پوهه خورونكى انسان و. د تاج محل ماڼۍ چې هغه په اگره كې خپلې گرانې مېرمن (ممتاز محل) لپاره جوړه كړه او خپل قبر يې هم پكې دى، د نړۍ له عجايباتو څخه ده. داراشكوه د شاه جهان زوى شاعر و او د خپل مهال د هندي كتابونو په ژباړه كې يې په دري باندې په زړه پورې برخه درلوده. زيب النساء مخفي د اورنگزيب لور او عالمگير پاچا خپله چارواكي ډېرى ليكوالان او اديبان وو او د فارسي دري شعر په پېژندا كې يې پراخ لاس درلود.

هو، هندوستان د فارس، خراسان، گنجه، ثمرقند او بخارا پر ځاى د فارسي دري پوهنې، شعر او ادب د خپراوي او پرمختيا ځاى گرځېدلى وه. خپله په هند كې هم فاضلان، اديبان او چكامه ويونكي زېږېدلي او لوى شوي وو، چې د فارسي ژبې د كولتوري حوزې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب او هنر د ویاړ لاملین ګڼل کېدل، لکه: برهمن لاهوري، افرین لاهوري، احسن تربتي، فیضي فیاضي، شیدا فتحپوري، فقیر دهلوي، هاشمي دهلوي، جمالي دهلوي، عرشي دهلوي، مظهر اکبرابادي، بینش کشمیري، ګرامي کشمیري، سرخوش کشمیري، فاني کشمیري، اعجاز شاه جهان ابادي او جویا د کولتور له هغو مخکښانو څخه وو، چې د هند له خاوري یې سر پورته کړی او په هغه خاوره کې یې د فارسي ژبې او شعر د خپراوي او پرمختیا په موخه ګامونه اخېستي دي. ابو المعاني مولانا میرزا عبد القادر بیدل دهلوي په دې منځ کې ځانګړی دریځ تر لاسه کړی دی.

هو، صفوي فارس او خراسان کې شاعران او ادیبان یو له بله شندلي او ځانونه یې د درباري ژبې د تعریف شویو معیارونو پابند نه ګڼل، چې د تشویقوونکو او غوښتونکو په توګه یې د شعر او ادب د پراختیا او پرمختیا مسیر ټاکه. شاعران د خلکو له منځ څخه پورته شوي وو او د خلکو په منځ کې یې ژوند کاوه. د نورو په شان یې هم کار او کسب درلود او هم یې شاعري کوله.

له دې ډلې څخه اګهي تبریزي سوزنګري کوله، ظریفي تبریزي خورده فروشي درلودله، فنایي غلافي کوله، فقیري یخني ښوروا پخوله، وصلي تبریزي له مطربۍ څخه ګټنه کوله، امیر اصفهاني عطاري درلودله، مولانا یمیني سمناني او بزمي قزویني موچیان وو، محتشم کاشاني او ملا قدرتي د بزازۍ له دکان څخه ګټه وټه لاسته راوړله، سرمد کاشاني او نظیري نیشاپوري د سوداګرۍ ار وبار درلود، زکي همداني نعلګري کوله، امیر بیګ قصاب و، استاذ محمدرضاء خوانساري کارګري کوله، د طرحي شیرازي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

طراحی پلورنځای د هغه مهال د شاعرانو د ټولېدو ځای ګڼل کېده، میر الهي همداني او ملا شکوهي قهوه چیان وو. د یادولو وړ ده، چې دغو شاعرانو د لیکلو او لوستلو لپاره بسیا سواد نه درلود. (۱۵ : ۲۵۷)

له همدې امله په دې مهال کې عامیانه ژبه تر بل هر مهاله په شعر او ادب کې کارول او ښکاره کېږي. د صائب تبریزي ارسال المثلونه په ښه توګه سره د عامو خلکو د حکمت اصطلاحات او لغات په خپل شعر کې راوړي او متداوله د محاورې ژبه چې د نه اړتیا له امله د عربي ژبې څخه لرې د احساس، اړیکو، ورکړې راکړې او مراودې د بیان په موخه کارېدله، د چکامه ویلو په هنر کې ځانګړې ځای مومي. د بېر عام خلک د زرین کوب په وینا په شعر کې د ((شور او عاطفې له القاء نه زیات د حیرانوونکي حس د رامنځته کېدو)) غوښتونکي وو. له همدې امله د خیالي تصویرونو د تخلیق او نویو او تازه مضمونونو د ابداع په موخه کوښښونه زیات شول. (۲۱ : ۴۴۵)

امیر حسین اریانپور، په دې نظر دی، چې له دربارونو څخه د شاعرانو راوتلو او ولسي کېدلو یې دوی د ټولنې له ناخوالو او ستونزو سره ښه اشنا کړل او دغه حالت یې پخپلو شعرونو کې په ترخو بیانونو څرګند کړ. هغه د صفوي ایران پر مهال د شاعرانو په منځ کې د رمز وینې او رمزلټونې د رواجولو او بیانولو له کوټلو دلیلونو څخه، په هغه ټولنه کې د ازادۍ نشتوالي او د ځورونې شتون بولي. د هغه به باور د صفوي دربار دیني تعصب د چکامه ویونکو د بیان ازادي محدوده وله او هغوی هم لا چار د خپل باور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام د ځرګندولو په موخه د خیال او ابهام له تصویرونو څخه په ګټه اخیستنه کې زیاتی کاوه. هغه په خراسان کې د شاهرخ میرزاد د دورې له څېړنې د هغه مهال د چکامه ویونکو په شعر کې ((پېچلتوب، ابهام او تصنع)) لکه د مولانا عبدالرحمن جامي د وخت د شرایطو خرابوالی او د ((عقایدو پلټنه او د مخالفانو تکفیر او تعذیب)) په ګوته کوي. د هغه په وینا په هرات کې د هندي سبک د پېلامې رامنځته کېدلو لامل همدا دی. (۱۵ : ۲۵۲)

زموږ هېواد ته د فارس د صفوي مهال د شاعرانو او ادیبانو تګ راتګ د خراسان هغه برخې ته، چې د هندي بابریانو له خوا اداره کېدله له یوې خوا او زموږ د هېواد د ادب چکامو هنرمندان د هند په دربار کې او د هند د خپلو لیکوالانو او چکامه ویونکو عشق او علاقه د خراسان ځمکې ته له بلې خوا لامل شوی دی، چې هندي سبک زموږ په ژبه او ادبیاتو کې ښه و ځلېږي او زموږ د هېواد پیوند د دغې ادبي یون سره ټینګ او کلک و ښیي. د کابل د طبیعي ښکلاګانو په هکله د صائب تبریزي قصیده، یوه له ډېرو مهمو اثارو څخه ده، چې د دغه په ستایلو کې د شعر او هنر له پخوانو څخه د یادګار په توګه پاتې ده.

طالب املي مخکې له دې، چې په هندي دربار کې د نوم او نښان خاوند شي، څو کلونه یې په کندهار کې تېر کړل. صائب تبریزي ډېر وختونه په کابل کې تېر کړل، صوفي املي او فغفور ګیلاني څه وخت په کندهار کې پاتې شول. غنیمت پنجابي څه وختونه په کابل کې واړول او احسن تربتي د هند د واکمنانو له خوا د کابل صوبه دار و ټاکل شو. جهانګیر هاشمي له جامي سره په هرات کې صحبت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري اتري درلودې او فرقتي له فصيحي هروي سره، همدارنګه شيخ بهايي عاملي هم يو مهال د موفق او خواجه انصار په ښار کې ژوند تېر کړ. شاپور تهراني د کابل د ديوان خاوند و ټاکل شو او الهي اسد ابادي همداني څه وختونه په کابل او کندهار کې تېر کړل.

هغه ادبي پانګه، چې شاعرانو او اديبانو له خراسان او فارس له هېوادونو څخه هندوستان ته راوړه، له هنر او ادبياتو څخه د دغې ځمکې د دربار او درباريانو ملاتړ، د هند د حکيمانو او شاعرانو له خوا د جلا وطنو هڅول، چې په فارسي ژبه يې خبرې کولې او څه يې ليکل، د بې روزګارۍ او ناهيلۍ، په شعر او ادب کې د خلکو د محاوروي ژبې رواجول او په خيالي تصويرونو کې د غلو او زياتې نازک خيالۍ د شعري سبک د رامنځته کولو له کوټلو ټکو څخه دي، چې وروسته په هندي سبک و نومول شو، هر څو که پيل يې د خراسان په هرات کې و نه په اګره او ډهلي کې.

همداشان د هندي سبک د پيدا ښت ځينې بنسټيز لاملونه په دې توګه په ګوته کولی شو:

- مذهب
- هند ته سفرونه
- د اصفهان پراختيا
- اقتصادي وده
- له فرهنګ سره د صفوي پاچاهانو مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي سبک په پیدا ایښت کې بېلا بېل لاملونه ونډه لري، لکه مذهب، هند ته د شاعرانو سفرونه، د اصفهان ښار پراختیا، اقتصادي وده. او همدا شان له بله اړخه له مدحیه شعرونو څخه د عوایدو د نه ترلاسه کېدو له امله شاعرانو د هند دربارونو ته مخه وکړه او د هندي شاعرانو له فکر او خیالونو سره یې اشنایي پیدا کړه او همدا عوامل وو، چې د هندي سبک پیدا ایښت او ودې ته یې لار پرانیستله. همدا شان له فرهنګ سره د صفوي پاچاهانو بې کچې مینه هم د دغه سبک په پیدا ایښت کې ستره ونډه لوبولې ده.

په هندي سبک د شعر کالب یو بیتیز دی، چې د غزل بڼه لري او په دې توګه په یوه بیت کې بشپړېږي. کله چې دغه بیتونه یو په بل پسې راځي، نو د غزل بڼه خپلوي. شاعر ته بایده دي، چې لومړی مسره په نوي مضمون سره پیل کړي او مطلب یې نوی وي. دا چار د دې لامل کېږي چې ورځ په ورځ د تازه اړیکو د رامنځ ته کولو لپاره د شاعرانو امکان محدود شي او ورو ورو له چارو له نښلولو څخه لرې او ورو ورو د تعقید او اغراق په لومو کې ښکېل شي او په شعر کې ابهام رامنځ ته شي، له همدې امله ده چې وایي په هندي سبک کې ابهام شتون لري. (۱۹: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۲ د هندي سبک صعودي او نزولي سير

هندي سبک د خپل وخت ډېر مشهور سبک و، چې په سيمه کې يې ډېرې پيروان درلودل، خو دغه سبک تر يوه وخت وروسته نزولي حرکت پيل کړل، چې دا حرکت ډېر لاملونه هم لري.

پر همدې موضوع ښاغلي بشير سخاورز بشپړه رڼا اچولې، چې دلته يې راوړل اړين بولم:هندي سبک د وخت په سبکونو کې مشهور او بارز سبک بلل کېده، دغه سبک پر خپل وخت ډېر پرمختګ وکړ، خو د پرمختګ تر پړاو وروسته بېرته له يوه نزولي حالت سره مخ شو، دغه نزولي حرکت ته يې ښاغلي بشير سخاورز کتنه کړې، چې نچوړ يې په دې ډول دی: "نورالدين عبدالرحمن جامي وروستنی وتلی شاعر دی، چې په شعرونو کې يې د لرغونتيا اصول او بنسټونه منعکس شوي تر هغه وروسته تر ډېرې مودې دا اوصول او بنسټونه د هندي سبک د دود له امله ونه غوړېدل او د ادبي بهير تر رامنځته کېدو پورې په ايران کې د دغې تګلارې بيا رغاونه ترسره نه شوه. خو په افغانستان کې هندي سبک هغې کچې ته رسېدلی و چې د ادب د بيا راستنېدو په توګه دې کوم څه رامنځته شي. که څه هم د امير عبدارحمن خان د دربار منشي چې واصل کابلي نومېده بيا يې عراقي سبک ته پام واړاوه او د حافظ له مريدانو نه دی پخپلو څو غزلونو کې يې د حافظ د شعرونو هرکلی کړی او هغه يې تضمين کړي دي. له دې سره سره د هغه لاره او هلې ځلې چې د هندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د لوړوالي لپاره يې وکړې، د دې سبک پلويانو پروړاندې لکه غلام محمد طرزي د محمود طرزي پلار او په هند کې ميرزا غالب، ډېرې کمزورې ګڼل کېږي، ځکه نوموړيو د هندي سبک په بدن تازه روح پوه کړل. د همدې وسعت او پراخوالي د سبک تر اوسه هم په هندي سبک کې داسې شاعران لرو چې د هغوی لپاره ادبي راستنېدل يا مطرح نه دي او يا يې هغه په بشپړه توګه له پامه غورځولي دي. محمد عظيم الفت ، محمد انور بسمل، سردار محمد حسن امضا ، محمد ابراهيم صفا ، سردار محمد عزيز عزيزالله قتيل ، عبدالعلي مستغني، نريم، شبېر احمد مخلص ، غلام حيدر مزنب، محمد امين عندليب ونزيمي جلوه له دې ډلې څخه شمېرل کېږي. د شعر او هنر د غوړېدو په برخه کې د خپل واکمنانو هلې ځلې هند د پارسي شاعرانو او اديبانو لپاره د فرصتونو په خاوره بدل کړی و. د تېمور بابر نه وروسته چې په کال ۹۳۷ ه ق کې ومړ، امپراطور اکبر، نورالدين جهانګير، او شاه جهان د پاړسي ژبې شعر او ادب ته ډېره پاملرنه وکړه. د دوی ملاتړ له شعر او ادب نه ددې لامل شو چې د ترکانو او مغلو نيوکې يې راپورته کړې او ستر خان ميرزا عزيز خان ته يې چې د جهانګير پاچا له خپلوانو څخه و ددې له امله ګواښ وکړ چې ټولې چارې د خراسانيانو په لاس کې دي. دا هغه وخت و چې د هغه په حکومتي دستګاه کې پاړسي ژبه رسمي ژبه وه او ددې لړۍ د حکومتي چارواکو په هڅونه نه يوازې ځينې کتابونه لکه تاريخ تذکره ، لغت او ادب په پارسي ژبه وليکل شول بلکې يو شمېر کتابونه له لرغوني هندي ژبې نه وژباړل شول او د عرفان له لارې اسلامي حکمت په پلې کېدو سره په بت پرستې هم نيوکې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوي. پارسي شاعران هغه مهال دې ته اړ وو چې تراغلل چې يا يې منصبونه ترلاسه کړل او يا يې هم پانګې وګټلې ، له بلې خوا هندي پوهانو هم د دوی تر اغېزې لاندې په هندي سبک کې پنځونې وکړې.

پارسي شعر ۲۰۰ کاله مخکې د صرف، نحوې او عروض تر اغېز لاندې راغی او له بلې ژبې يې تغذيه کوله. دا ځلې د مغلو د دربار مېلمه شو او د هندي شعر سره اوږه په اوږه مخه ته په دې مېلمستيا کې يې خپله پياوړتيا ښکاره کړه، هندي فرهنګ هم وتوانېد چې خپله موسيقي نڅا او عرفان ننداريې ته وړاندې کړي. په بېلابېلو برخو کې يې راکړې ورکړې دوام درلود.د هندي موسيقي چې ضرب په اساس ده،تال نومېږي و توانېده چې ۳۶۰ نور تالونه رامنځته کړي . د دې تالونو پېژندنې د عروض پياوړې بريدونه شاته ووهل چې بلاخره يې د هغې زمانې په شعرونو کې هندي مالګه ورګډه کړه. کولای شو د هغې ډلې نه د ابو المعاني عبد القادر بېدل بداعت ياد کړو.

هغه له هندي ضربي موسيقۍ په ګټه اخيستنې خپل جوړ شوي وزنونه و کارول او څرګنده يې کړه چې د عروض قاعده تل تطبيق کېږي. له بلې خوا بودايي عرفان هم په مېلمه شاعرانو اغېز وکړ، دې عرفان نه يوازې د هندي روحانيونو په وسيله د مغولو په دربار کې خپل ځای وموند او زموږ په فرهنګ يې اغېز وشينده، بلکې د موسيقۍ د ويناييزې ژبې په واسطه يې دې ژبې ته لار وموندله. د کتک او کرناتک ، نڅا ، ډول ،ډول موسيقي دستګاوې ۳۶۰ ډوله تاله تازه عرفان نا آشنا همکارۍ دا ټول د مېلمنو شاعرانو د فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه برخه خپل اغېز وشیندله ، او مېلمه شاعران یې خپل ځان خواته وکاږل. دا جاذبه د دواړو لـه خـوا د منلـو وړ ده ، هنـدي او پاړسي شاعران پرته له دې چې د یوبل پر وړاندې غبرګون وښیي پر یوبل پر یو بل یې اغېز وکړ. هېره دې نه وي چې د فضاد مغولو چې ظالمانه تـاریخ یـې درلـود جـوړه کـړې وه. خـو اوس دا ده فرهنګـي ولسونه ددې هند ملاتړي شوي وو.

مهاجر شاعرانو لکه عرفي شیرازي ، قدسي مشهدي، ظهوري ترشندي، کالب آملي، کلیم کاشاني، صایب تبریزي او څو تنه نور د یادونې وړ دي په دې وخت کې مشهورې تذکرې لکه ، میخانه، ماثر رحیمي، خزانه عامره، او طرات الخیال په هند کې ولیکل شول. چې په دې ټاټوبي کې یې د پارسي شاعرانو ډېروالی او د پارسي شعر پیاوړتیا په ګوته کوله. ددې دوو فرهنګي یوځایوالي هندي سبک لا پیاوړی کړ. د هندي او مغلو دوستي د پارسي شعر د روزنې لامل شوه. په دې وخت کې هندوانو پارسي ژبې زده کړه پیل کړله او آن ځینې د پارسي ژبې وتلي شاعران شول. دلته د لومړي ځل لپاره مذهب و نه توانېد چې د فرهنګو تر منځ برید جوړ کړي. هندي شاعرانو د پارسي شاعرانو د شعرونو دیوانونه جوړ کړل چې له هغې ډلې نه چندربهان لاهوري برهمن د یادونې وړ دي. هندي لیکوالو یوازې شعرونه نه بلکې د نعت په تدوین او تاریخ د شاعرانو تذکره او ځینو نورو لرغونو آثارو ژباړې ته متې بډ وهلې. د مغلو دربار د بابل اسطورې بیانولې خو دې تو پیر سره چې په بېلابېلو ژبو کې بیلتون نه رامنځته کاوه.بلکې فرهنګونه یې پیاوړې کول. بیدم خان چې په (۹۲۸ ه کې ومړ) ترکي او فارسي شعرونه یې ویل او زوی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرحیم خان چې خان خانان نومول شوی و په ۱۰۳۴ ه کې ومړ او په پارسي ترکي او هندي شعر ویل. لګه ځنګه چې وویل شو، د عربو له لاس بري نه وروسته دا دویم پړدی فرهنګ و چې زموږ په فرهنګ یې مهم اغېز وکړ په دې تو پیر سره چې عربو د عجمو له فرهنګونه سره ورانه وه، او په دې هڅه کې وو چې خپله ژبه په نورو ومني. خو د هند یانو فرهنګ د مغولو په منځګړیتوب د پارسي فرهنګ ترڅنګ پېژندل کېده چې له دې نه داوړه خوا شاعرانو او لیکوالو ګټه پورته کوله، عربو په خپل هوډ او تعصب سره هڅه کوله چې خپل فرهنګ په نورو ومني خو پر وړاندې یې هندي او اصلي پارسي ژبو هندي راکړه ورکړه درلوده. د همدې اصل له مخې ددې زمانې هندي پدیدې د هنر د پراختیا له نظره برخه مندې وې او وتوانېدلې چې د فرهنګونو اختلاط له مخې کولای شو ددې ګډولې نه څو ځانګړنې راواخلو.

۱- د هند په موسیقۍ کې د غزل رامنځته کېدل: د پارسي شعر تر راتګ د مخه په هند کې کلاسیکه موسیقي وه، دا موسیقي که څه هم سندرییزه وه، خو سندرغاړي شعرونه نه ویل بلکې له خپل ستوني نه یې داسې آوازونه ایستل چې بوداییي عرفان یې څرګند او دې آوازونو ته به تان ویل کېده.

په هند کې د مغلو په زمانه کې سندرغاړو پارسي شعر په ځانګړې توګه غزل یې د تصنیف به یې وایه. چې د موسیقۍ د غې ډول ته یې غزل ویل کېده.

غزل د مغولو په دربار کې رامنځته او بیا د هند په ډېرو لرو برخو کې و غځېدو چې نن غزل د هند او افغانستان د موسیقۍ له ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهمو برخو څخه شمېرل کېږي. او د مشهور غزل ليکوونکو څخه مهدي حسني، غلام علي، جګجيت سنګ او انواب جهوتا د يادونې وړ دي.

۲ - د شعر نويو وزنونو رامنځته کېدل:

ځکه ځينو شاعرانو د شعر ويلو لپاره ساحه تنګه وليده په دې برخه کې ميرزا عبدالقادر بېدل بدعتونه لري.

۳ - د نوي فلسفې رامنځته کېدل چې د جلال الدين اکبر هڅونې دي دا نوې فلسفه د الهي فلسفې په نوم مشهور ه ده.

هغه کسان چې د دې فلسفې وړاندې کوونکي دي په دې باور لري چې د ټولو انسانانو د عاګانې يوازې په يوې نقطې پورې اړه لري چې د پاک الله (ج) ذات دی، نو پر دې اساس بايد د بېلابېلو مذاهبو ترمنځ څ توپير نه وي، ځکه ټول مذاهب بلاخره يوه پايله لري. جلال الدين اکبر چې د دې فلسفې پلوی و، خپله مفکوره يې په عمل کې پلې کړه، د هغه په دربار کې هندوان، مسلمانان، او عيسويان څنګ تر څنګ کښېناستل.

۴ - له هندي ميناتورۍ سره د پارسي ميناتورۍ يوځای کول چې بلاخره يوه نوې نقاشي ميناتوري منځته راوړه چې د مغول ميناتورۍ په نامه يادېږي.

۵ - له اسلامي معمارۍ سره هندي معماري يوځای کول چې بلاخره لويې ودانۍ منځته راغلې لکه شاهي مسجد، شاليمار باغ، تاج محل او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مغلو مشهور امپراطور جلال الدين اکبر د هنر په دودولو کې نسبت نورو ته ډېره برخه واخيسته، دا ځکه چې ده په خپله ډېر شوق درلود چې د هنر لوړولو پوړيو ته ځان ورسوي، د هغه په زمانه کې د هند مسلمانان او هندوان يوځای د هند په اساسي اداراتو کې په کارونو بوخت وو، چې د مشهورو وزيرانو نه يوتن چې ډېر پوه سړی و اوبريل نوميده په خپله پوه وتوانيد چې د وزيرانو ستر مقام تر لاسه کړي او په لږه موده کې د دربار له نژدې کسانو څخه وشميرل شو.

د جلال الدين اکبر د ډېرې پاملرنې له امله چې هنر ته يې درلوده هندوانو د پارسي ژبې زده کړې پيل کړې او په پارسي ژبه يې شعرونه او ديوانونه وليکل. اکبر ليکوالان او هنرمندان په يو گوټ کې را ايسار کړي و او له دې گوټ نه يې په کلکه پلوي کوله او دا يې نه پرېښوده چې څوک دې دين او په نورو نومونو د ليکوالانو او هنرمندانو مخه ونيسي.

د اکبر په زمانه کې د اسلام، عيسويت او هندو مذهب استازي سره کښېناستل خبرې او مذاکرات يې وکړل ددوی حقيقت موندلو لپاره يې خپلې هلې ځلې وکړي. اکبر خان د خپل عمر ډېره برخه په زده کړه کې تېره کړه. او د هغه د مخه درناوی يې پوهې او زده کړې ته يې درلود د ډېرو نورو شاعرانو د راتگ لامل شو، دوی د ډېرو لرو سيمو نه لکه کندهار، کابل، تبريز، اصفهان، سند، لاهور او بنگال څخه هند ته راغلل. له اکبر نه وروسته د دې کورنۍ نورو حاکمانو هم د پارسي ژبې د پرمختگ په برخه کې زيار وايست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په دې وخت کې ځمکې پر مخ جنت و تا به ویل د دې تاټوبي ټول حاکمان مکلف دي چې دا لوی هېواد د پرمختیا په لور بوځي، آن شېرشاه سوري چې د اکبر خان امپراطور سره یې ورانه وه په دې فکر کې و چې پېښور نه تر بنګاله پورې لویه لاره جوړه کړي دا لویه لاره تر اوسه جوړه او د موټرو د تګ راتګ لپاره ترې ګټه اخیستل کېږي. شېرشاه سوري غوښتل چې د هند شمالي پرخې د کمربند په شکل وتړي. او ځان د اکبرخان پر وړاندې چمتو کړي. د دې کار له امله ډېر خلک وتوانېدل چې په اسانۍ سره سفرونه وکړي او ډېر لرو سیمو ته نه لکه بنګال نه پېښور ته لاړشي، دې لویې لارې نه یوازې سوداګرو او وزیرانو سره مرسته وکړه بلکې شاعران او لیکوالان هم په اسانۍ سره یوځای نه بل ځای تلل راتلل چې د دوی پر ذهنونو یې اغېزه درلوده هند د دوه اویا ولسه وګړي په بڼه د شاعرانو د ذهن پر پیاوړتیا اغېز وکړ. هر ډلې او ولسونو خپلې تجربې د نورو ولسونو او ډلو سره شریکولې او د بومي شاعرانو پر پوهه یې خپل اغېز وکړ او د نورو ولسونو له تجربو سره آشنا شول. د هند لویه وچه څه ناڅه خوندي هېواد و او دا ارمتیا د خپل شاهي دربار ته د لرو سیمو نه د هنرمندانو د تګ او راتګ لامل شوه.او د نورو تر اغېز لاندې یې روزنه ولیدله. مخکې تر دې زموږ هنرمندانو د عربو تر اغېز لاندې اسلامي هنرونه یې روزل خو اوس یې دا وضعه چې د فارس یعنې د هنر زموږ هنر سره ګډه پوله لري ځکه د دې ولسونو مذهبي لرغونتیا د عربو له راتګ نه دمخه وه خو عربو دوه آریایي ولسونه سره بېل کړل. نو ویلی شو چې د بومي ژبې هندي سبک شعر نه دی بلکې له هغه سره د عربو، حکمت د پارس تخیل، د هند عرفان ګډ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دا تعریف بشپړ نه دی نو ښه به وي چې وو ایو په دې سبک کې د دوه اویا ولسه فکري خوند دی چې د سرو زرو وړانګې د سفر په پلوشو کې خورولي دي.

د مغولو امپراتوري په حقیقت کې د هغه د انعطاف نقطه هم وه ځکه له هغه وروسته امپراتوري مخ په ځوړ روانه شوه او ونه توانېدل چې خپله امپراتوري بیا جوړه کړي. د مغولو ستر امپراتور اورنګزیب سره له دې چې خپلو فتوحاتو ته یې د هند په ځلورو لارو کې پراختیا ورکړه خو ددې امپراتورۍ لړۍ هم وتړله. دی په ډېر تعصب سره پرمخ ته او د سرتیري په جامو کې یې د اسلام توره په لاس ونیوله او د نورو ادیانو له پیروانو سره یې جنګ ته ملا وتړله او خلک یې اسلام دین ته رابلل او د سوله ییز ژوند اصل چې اکبر په واسطه منځته راغلی و له منځه یوړ. هندو لیکوال او شاعران یې له درباره وشړل. هندي روحانیون سپک شول. اورنګزیب په دې هم بسنه ونه کړه او امر یې وکړ چې له هندوانو دې جزیه واخیستل شي او اورنګزېب په دې نامه چې خپل اسلامي رسالت یې تر سره کړی وي د ډېرو کسانو سرونه یې پرې کړل. نو هندو هنرمندان د متعصب حاکم له درباره وشړل شول او د پارسي ژبې ګلیم ددې په نوم چې د مسلمانو ژبه ده د هند له درباره ټول شو او هندوانو ځانونه یې د مسلمانانو پر وړاندې ولیدل.

که څېرې د اکبر تګلاره تعقیب شوې وای پارسي ژبه به د هند په هر برخه کې غځېدلې وه او نن به ښايي په زرګونه ستر شاعران لکه چندر بهان لاهوري غوندې هندي سبک ته مخه کړې وه. که د اورنګزېب او نورو مسلمانانو حاکمانو تعصب له حده نه وای وتلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـن بـه پارسـي ژبـه د هنـد د رسـمي ژبـې پـه توګـه پـاتې وه. او وتلـي شاعران لکه ټاګور بـه خپـل کتـاب ګینـا انجلي پـه پارسـي ژبـه لیکلـی وای خو اورنګزېب نه د مقالو سړی و او نه هم پـه څـه پوهېده. نوموړي د هغه پـه ډېرو برخو حملې وکړې او یوازېنی کتاب یعنې قـرآن بـه تـل ورسره و چې هغه به یې پخپله او یا پـه بل کس تلاوت کاوه.

نڅـا، موسـیقي، نقاشـي، هنـر او آن شـعر دده پـر وړانـدې خپـل ارزښت لـه لاسـه ورکـړی و، د وخت حـاکم دې ټېلا بېلـو هنرونـو تـه پـه سپکه سترګه کتل او خلکو ته یې بدعت معرفي کړي و.

د اورنګزېـب تعصـب یـوازې د هنـدو او مسـلمانو تـرمنځ بېلتـون رامنځتـه کـړ بلکـې د مسـلمانانو پـه مختلفـو ډلـو کـې هـم بېلتـون راوست، د شعیه او سني په نوم هم مسایل راپورته شول.

اورنګزېب د تـورې پـه زور پـه هند او ګاونډیو هېوادونـو حکومـت وکړ خو کله چې مړ شو واکمني یې ورځ تـر بلـې کمزورې شوه. د هغـه تعصب د وګـړو پـه منـځ کـې ملـي حس ژونـدی کـړ او خلکـو د مغولـو حاکمـانو پـر وړانـدې غبرګـون وښـود. هغـو مـذهبونو چـې د سـولې پـه اسـاس منځتـه راغلـي وو د مغـول واکمنـۍ پـر وړانـدې یـې خپـل حساسیت څرګند کړ. له هغو ډلو نـه سکان چې مخکښ یې ګرونانـګ چې سـوله مـل سـړی و لـه خپلـو پلویـانو یـې غوښـتل چـې خپـل حساسـیت د مغولـو حاکمـانو پـر وړانـدې څرګنـد کـړي. د دوی دیـن لرغـونی نـه و د پیدا ایښـت یـې اېلـه څـو لسـیزې کېـدې. لـه اورنګزېـب وروسته د حاکمانو پر وړاندې یوازې سکانو نـه بلکـې مراتـه و جټـانو هـر یـوه غوښـتل چـې پـه امپراتـورۍ کـې ونـډه واخلـي. لـه بلـې خـوا دا قومونه د خپل ځان نه په ډېرو لوړو واکمنیو کـې راګیـر پـاتې وو. هغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمني چې غوښتل يې مغول امپوراتوري ته خاتمه ورکړي د نادرشاه د لښکرو لوی واک و خو دا ځلې نه د اسلام دين لپاره او نه هم د پارس فرهنگ د دودولو لپاره ، بلکې د مغولي امپراتورۍ د غنيمت د لاسته راوړنو لپاره چې اوازه يې په ټوله نړۍ کې خپره وه.

نادرافشار مغول پاچا محمد شاه ته په پاني پت کې په کال ۱۷۳۹ م کې ماته ورکړه او خپله بريا يې د دوه سوه زرو کسانو په وژلو ونمانځه. هغه دوې مياشتې وروسته هند پرېښود او ډېر غنايم لکه تاج طاووس ، کوه نور الماس او نورې گاڼې، خطي نسخې، درې سوه فيلان، لس زره اسونه ، لس زره اوښان او پنځه لس زره کروره نغدې روپۍ تر لاسه کړې. نادر افشار نور هندوستان ته مخه ونه کړه او آن حيران شو چې مغولو ولې دا ټاټوبی خپله پلازمېنه ټاکلې ده.په داسې حال کې کولای شول لکه پخواني پاچاه ظهيرالدين بابر کابل خپله پلازمېنه وټاکي. لنډه دا چې نادر افشار د يوه غښتلي پوځي په توگه د هند فرهنگ نه شوای درک کولی ، افغان واکمن احمد شاه دراني هم د مغولو د دولت نه خپله برخه واخيسته. هغه اته ځلې پر هند بريدونه وکړل او په خپلو ټولو بريدونو کې يې د مغولو پاچا دې ته اړ وبست چې افغانستان ته ډېر باج ورکړي او په خپل وروستي بريد کې يې نوی مغولي پاچا د عالمگير دوم په نوم پر تخت کېنېناوه او په ۱۷۵۴م کې يې د پنجاب ، کشمير، او سند سندونه تر لاسه کړل. مرهټيانو ، سکانو او جټانو پرله پسې خوځښتونه د نادر افشار او احمد شاه بابا او د واک و بش پر سره د مغولو شهزادگانو ترمنځ جگړې فرهنگ ته د کارکولو موقع له منځه يوړه او هغه اور چې اورنگزېب بل کړی و د هغه د اولادونو لمنې ته ورسېد ، د مغول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربار ليکوال او شاعران نور نو خوندي نه وو او هرې خواته لاړل.د دې ټولو ستونزو سره مغولي امپراتورۍ خپل وروستي حد ته ونه رسېدلی او د نورو قومونو مداخلې دولت کمزوری کړی و او اورنګزېب ته يې د راتلو زمينه برابره کړې وه. د انګرېزانو د امپراتورۍ پوځونه په خپل ټول واک سره د مغلو پر سر ..... او هغه يې له منځه يوړل. انګرېزانو د دې لپاره چې د مغلو امپراتوري بيا راژوندۍ نه شي پارسي ژبې ته يې په دې امپراتورۍ کې يې برخه درلوده ګوابن راپورته کړ او انګرېزي ژبه يې د هغه وخت رسمي ژبه وټاکله ، او مسلمانان چې د مغلو امپراتورۍ پوځونه وو. په مهمو کارونه ونه ګومارل او هغوی يې د هندوانو پر وړاندې سپکول، انګرېزانو هغه هندوان چې د تعصب په وخت کې له درباره اېستل شوي وو ، په ستر مقامونو کې وګومارل او هندوانو او مسلمانانو په منځ کې يې کرکه رامنځته کړه . کله د اکبر سياست د اتحاد او دومخې جوړې پر اساس و ، خو انګرېزانو د قومونو ترمنځ تفرقه واچوله. ترڅو د پوځونو له اختلاف نه ګټه پورته کړي. هغه کمزوری کړي او له خپلو پوځونو سره يوځای کړي، هندوانو په ظاهري ډول پلويان موندلي و او ځيني چې د اورنګزېب د توري په زور مسلمان شوي وو بيا يې هم خپل خپل دين بدل کړ او عيسويت يې غوره وګاڼه ترڅو انګرېزانو ترنورو هم نږدې شي او مسلمانانو ته هم يوه لويه ضربه ورکړي. د مسلمانانو او هندوانو ترمنځ لوی درځ رامنځته او په پايله کې دا هېواد په دريو هېوادونو ووېشل شو چې هغه هند ، پاکستان، او بنګله دېش دي. مسلمان له هندو او هندو له مسلمان سره جګړې وکړې په ميليونونو خلک ووژل شول، ډېرې ودانۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسوځېدلي انځور ګرۍ او خطي بالارزښته اثار یا له منځه ولاړل او یا انګرېزانو تر لاسه کړل او انګرېزانو خپل موزیمونه پرې سینګار کړل. په دې توګه د مغولو امپراتورۍ له اورنګزېب نه وروسته مخ په ځوږ شوه. او له هغې سره د هندي سبک شعر او د هند پارس، ترک، عرب، او ماورانهر هېوادونو بېلابېل هنرونه ورو ورو له منځه لاړل، د انګرېزانو له مداخلو نه وروسته د ولسونو په منځ کې خپلمنځي اړیکې ډېرې شوې او شاعران ددې اړیکو قرباني شول. د مغولو شاعرانو اړیکې له پارسي ژبو سره پرې شوې او په پایله کې هغه څه چې مونږ د هندي سبک په نامه په ایران او سیمه کې پېژندو له هغه سبک سره چې د هند په مغولي دربار کې و، تو پیر درلود او د هغې ډلې نه د میرزا غالب شعري سبک په ایران کې پردی و ګڼل شو. د ایران او هند شاعرانو اړیکې یو له بل سره پرې شوې.د مغولو دربار شاعران نور نو خوندي نه وو، نو ځکه ځینو یې ایران او ځینو نورو یې افغانستان ته مخه وکړه. احمد شاه دراني سره له دې چې د مغولي دولت په کمزوري کولو کې یې ونډه درلوده، خو خپله یې شعري طبعیت درلود او یو دیوان هم ترې پاتې دی. ده او زوی یې تېمور شاه په خپل دربار کې ډېر شاعران راغونډ کړي وو، واقف، ابن قاضي او الفت هم د مغول له دربار نه راپاڅېدل او افغانستان شاهي دربار ته راغلل خو دا دوره هم ډېره لنډه وه، ځکه انګرېزانو کله چې خپلو بریدونو ته پراختیا ورکړه او کابل یې ونیو، نو د شاعرانو لپاره کابل هم خوندي ځای نه و، ځینو افغان شهزادګانو د خپل ادبي ذوق له مخې څو تنه شاعران خپلو فرهنګي حوزو کې سره را ټول کړل. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتل يې د دوی په ورو فرهنگي کارونو شعري نړۍ ته خدمت وکړي.

خو دوی په يو ځای کې نه و او د ژوند ډيره برخه يې په جگړو او تيښته تيره له نو دا گډوډي هندي سبک ته د نورو شاعرانو د نه راتگ لامل شو، نور نو کوچني دربارونه هم ددې شاعرانو ذهنونه نه روزل او د عصر شاعرانو يوازې په دې بسنه وکړه چې يوازې په خپلو شعرونو کې د هندي سبک د شاعرانو د شعرونو هرکلی وکړي او تضمين يې کړي. په دې توگه د هندي سبک شعر په افغانستان او ايران کې ضربه وليده او له پرمختگ نه پاتې شو، چې کولای شو دا حالت په دريو برخو کې وڅېړو:

۱- د مغلو په زمانه کې پارسي ژبې ته ډيره پاملرنه کيده ترهغه چې انگريزانو خپله پښه هند ته د ننه کړه او په خپلو د سيسو يې هندي ولس ته داسې وښوده چې گني دا پردۍ ژبه ده او د هغو خلکو ژبه ده چې د ډېرو هندوانو د وژلو لامل شوي دي. په دې توگه پارسي ژبې ته لږه پاملرنه ددې ژبې د شاعرانو د کميدو لامل شوه.

۲- د هندي سبک ځينې شاعرانو کابل ته راغلل او د شاهي دربار له خونديتوب نه يې گټه پورته کړه. دوی دلته خپله شاعري کوله خو له بده مرغه د دې خوندي توب موده لنډه وه ځکه د انگريزانو يرغل پر کابل شروع شو.

۳- د مغولو د واکمنۍ پر مهال د هند او ايران ترمنځ اړيکې خرابې شوې، په ايران کې داسې ويل کيدل چې هندي سبک د پرديو شاعرانو آن که چيرې ووايو د دې سبک بنسټ اېښودونکی امير

(c) ketabton.com: The Digital Library

خسرو بلخي دی. دا شاعر په هند کې زیږېدلی، عمر یې په هند کې تیرشوی او په هند هیواد پورې اړه لري.

د هغه ضدیت له مخې چې ایران او هندي حاکمانو یو له بل سره درلود ، د ایران حاکمانو له هندي سبک سره طبع نه لګېده او په ورستیو کلونو کې د هندي سبک ستر شاعران لکه میرزا عبدالقادر بیدل او میرزا غالب د موجودیت نه سترګې پټوي، خو په دې کلونو کې د بېدل اشعارو ته ډېره پاملرنه شوې ده. د مذهب بېلوالی هم په دې خپلمنځي اړیکو کې ډېر رول درلوده، ځکه فعل دربار هندي سبک شاعران سني مذهبه وو او د ایران په شیعه مذهبې ټولنې کې دویځای نه شول.(وېب: آریایي)

۲-۳ د هندي سبک مهمې ځانګړنې څه دي؟

هندي سبک د نورو سبکونو په پرتله یو شمېر متمايزې ځانګړنې لري. ښاغلی هېوادمل د دغه سبک مهمې ځانګړنې داسې را پېژني:

((۱-د دغه سبک تابع اثار زیاتره ابهام او پېچلتیا لري.

۲-د دغه سبک خاوندانو د خپلو پخوانیو شعري عنعنو په پرتله نویو مضامینو او د تازه فکر د پیدا کولو خوا ته توجه کړې ده.

۳-ایجاز د دغه سبک بل خصوصیت دی، د دغه سبک شاعران زیاتې خبرې په لږو الفاظو کې بیانولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – دقيقو تشبيهاتو او ځانګړو استعاراتو په دې شعرونو کې ځانګړې وده موندلې ده.

۵ – د دې سبک په شعرونو کې متلونه، عامې محاورې او محلي اصطلاحات ډېر استعمال شوي دي.

۶ – د هندي سبک پيرو شاعران د خپلو اشعارو د هر شعر په مسريو کې الفت او تناسب ساتي، د تقابل او مراعات النظير، مدعاومثل او حسن تعليل ادبي صنايعو په پاللو کې ډېر پياوړي دي.

۷ – د دې سبک اشعار د يوه خاص آهنګ او لحن (غاړې) لرونکي دي.

۸ – د دې سبک غزلې زياتره د مينې پر محور چورلي، حال دا چې تر دې سبک د دمخنيو شاعرانو په غزلو کې متنوع موضوعات بيان شوي دي. د دې سبک غزلې ځينې موضوعي تشتت لري او هماهنګي هم په کې نه ليدل کېږي.

۹ – د هندي سبک پيرو شاعران زياتره د نکته سنجۍ او مضمون تراشۍ په فکر کې وي او د شعر د معمولو قواعدو چندان خيال نه ساتي. د غزلونو د بيتونو زياتوالی او د قافيې د تورو تکرار او نور، د هندي سبک په پيروۍ ايجاد شويو شعرونو کې ليدل کېږي.

۱۰ – افراط او تفريط، اغراق او مبالغه د هندي سبک په تابع اشعارو کې زيات ليدل کېږي.)) (۲۸ : ۲۱۲ – ۲۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان ښاغلي محی الدین هاشمي هم د دغه سبک مهمې ځانګړنې داسې را لنډې کړې دي: ((

۱-د نویو او بکرو خبرو لپاره هڅه، ۲-مضمون افریني، ۳-د لفظي او معنوي صنعتونو په زیات استعمال سره د وینا پېچلتیا او کړکېچ، ۴-په مبالغه کې غلو او افراط، ۵-د مضمون او تشبېه د رامنځ ته کولو لپاره له چاپېریال او شاوخوا څخه استفاده، ۶-د ارسال المثل صنعت زیاته کارونه، ۷-د تخیل زیاته ژورتیا.)))(۳۲: ۹۲)

همدا شان ځینې نورې ځانګړنې هم شته، چې د هندي سبک په تبارز کې مهمه ونډه لري، لکه:

۲-۴ ژبه:

شعر ته د بېلابېلو طبقو مخه کول د دې لامل شو، چې د کوڅې او بازار ژبه هم شعر ته لار وکړي او د شعر د ویونو دایره پراخه شي او ډېر پخواني ادبي لغتونه له شعر څخه مخه بنه وکړي، تر دې حده چې ویلی شو د هغې دروې شعري ژبه نوې فارسي ده او د خراساني سبک د ځانګړنو څرک ورکې نه شته.

د دې سبک ژبه باید رښتینپاله ژبه وبولو، ځکه د هغې دروې د خلکو حقیقي ژبه ده.

۲-۵ فکر:

هندي شعر معناپال شعر دی نه جوله پال. شاعران یې مانا ته ډېره پاملرنه کوي نه ژبې ته. هغوی د عالم په طبیعت کې د مضمون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړونې په فکر کې وي او له همدې ډېره ګټنه کوي. د هندي سبک ادبيات ميناتوري ادبيات دي او د مانا طول او عرض او همداشان تحسين او اعجاب يې له يوه بيت نه ډېرېږي.

د هندي سبک د شاعرانو کار د تېرو پوهانو د غنايي، عرفاني او فلسفي مطالبو ترجمه ده، چې د هندي سبک په کالب کې يې کوي. په همدې دوره کې د هندوانو د دودونو، مذاهبو او ادابو کلمې او افکار هم شعر ته لار پيدا کړې ده.

۲ – ۲ ادبيات:

په هندي سبک کې بديع او بيان ته چندان پاملرنه نه کېږي. ((البته تشبېه د دغه سبک بنسټ جوړوي، خو نور ادبي صنايع په کې له تصادف پرته نه کارول کېږي، ځکه د هندي سبک شعر حيرانوونکي مضامين او عجيبې او غريبې رابطې لري.)) (۱۸: ۱۹۸)

د هندي سبک د شعر ژبه له کنايو، تشبېه او استعارو ډکه ده، خو تر ډېره په کې تلمېح ته پاملرنه کېږي، ځکه چې تلمېح په مضمون جوړونه کې ډېر رول لري او مضمون جوړونه د هندي سبک بنسټ جوړوي.

مسلط شعري کالب غزل دی، داسې غزل چې حد او حدود نه لري او حتا څلوېښتونو بيتونو ته هم ورسېږي، ځکه شاعران يې يو يو بيت جوړوي او که کوم بيت ترې کم و زيات هم شي د غزل پر بيتونو اغېزه نه کوي، او د قافيې تکرار په کې عادي خبره ده، ځکه شاعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې يو بيتيز سبک کې بيتونه د قافيې او رديف په تار سره تړي او دا قافيه که تکرار هم شي کومه خبره نه ده.

په دې سبک کې اوږده رديفونه هم دود لري، بيتونه د ارسال المثل بڼه لري، بيتونه خوله په خوله پاته کېږي او د شاعر نوم هېرېږي، په دې توګه ويلی شو چې د بيت مشهورتيا او د شاعر د نوم مجهولتيا د هندي سبک د شاعرۍ يوه مهمه ځانګړنه ده.

دا او دې ته ورته ځينې نورې ځانګړنې لکه د مينې د اروا پوهنې بيانول، ښکلا پنځونه، د ژوندانه په اړه ژورې خبرې، نادر الفاظ او ترکيبونه، د معنا نازکي او نزاکت، مينې او حسن ته ډېره ترجيح ورکول او په دې برخه کې مبالغه، غلو او ان اغراق، د مينې د وصل، هجران او بېلتون دردونه بيانول، د انساني ژوندانه د هيلو او هوسونو واقعي تمثيل او بيان، انتقادي، ټولنيزو او اخلاقي مسايلو انځور او دې ته ورته نور هغه څه دي، چې د هندي سبک شاعري له نورو سبکونو څخه ورباندې توپيرېږي.

د دغه سبک په پيروانو کې دغه نومونه ډېر مشهور دي: کليم کوشاني، نظيري نيشابوري، عرفي شيرازي، عبدالقادر بيدل دهلوي، صايب تبريزي، غني کشميري، وحيد قزويني، طالب آملي، صابر کرماني، تاثير تبريزي، قاسم مشهدي، مسيح کاشاني، سليم تهراني، واعظ قزويني، رفيع مشهدي، حزيني لاهيجي، قدسي مشهدي، دانش مشهدي، ظفرخان حسين، محمدعلي شيرازی، نجيب کاشانی، ميرنجات اصفهاني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د هندي سبک د شاعرۍ پر ځينو لفظي او مفهومي ځانگړنو هم لږه رڼا واچوو او په سر کې به د دغه سبک پر مهم فکتور يانې مدعا مثل خبرې وکړو:

۲ - ۷ مدعا مثل

مدعا مثل د هندي سبک مهمه ځانگړنه باله شي. مدعا مثل د ادبي او معنوي ښايستونو له ډلې هغه صنعت دی، چې په شعر کې د يوې ادعا لپاره مثل يا يو کره دليل راوړل شي. ښاغلی اسدالله غضنفر وايي، ((مدعامثل د هندي شاعرۍ خورا مهم خصوصيت دی. دلته د مرکبې تشبيه غوندې څو مشبه او مشبه به موندلای شو، خو له مرکبې تشبيه يې فرق دا دی چې په مدعا مثل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د يوې ادعا ثابتول او توجيه کول غواړي)).

همدا شان نوموړی زياتوي: ((د مدعامثل بنياد په تشبيه ولاړ دی. په هغه بيت کې چې مدعا مثل وي، معمولا په يوه مصرعه کې شاعر يوه ادعا وکړي او په بله مصرعه کې د ادعا د ثابتولو لپاره مثال راوړي. د نولسمې پېړۍ شاعر ميرزا حنان بارکزی وايي:

په کثرت د اسباب نه شي مطلبونه
په دوو ژبو دوې خبرې نه کړي مار

شاعر په لومړۍ مصرعه کې ادعا کړې ده چې هدف ته رسېدل خامخا په دې پورې غوټه نه دي چې کافي وسايل او امکانات دې ولرو. دی په دويمه مصرعه کې همدا خبره د يوه مثال په ذريعه زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگو ته دروي او وايي چې مار كه څه هم د يوې په ځاى دوې ژبې لري خو خبرې نه شي كولاى. په دې بيت كې تشبيهي رابطې وينو: د لومړۍ مصرعې (مطلبونه) د دويمې مصرعې له (دوو خبرو) سره او د لومړۍ مصرعې د (اسبابو كثرت) د دويمې هغې له (دوو ژبو) سره تشبيه شوې دي. مدعا مثل د تشبيه د كورنۍ يو صنعت دى خو له عادي تشبيه يې توپير په دې كې دى چې:

(۱) په مدعا مثل كې د مثال راوړلو له لارې د يوې ادعا د ثابتولو هڅه روانه وي مگر په عادي تشبيه كې ممكن دغسې هڅه نه وي.

(۲) په مدعا مثل كې معمولاً مشبه او مشبه به تريوه زيات وي.

(۳) په مدعا مثل كې د تشبيه توري (لكه، هسې ، په شان...) نه وي.

(۴) په مدعا مثل كې دا امكان زيات دى چې د تشبيه وجه بيان نه شي.

همدا شان ښاغلي مجيب الرحمن اميري په دې اړه ليكي: ((په مدعا مثل كې د ادعا او د ادعا د اثبات او تقويت لپاره د مثل په راوړلو كې ډېر دقت په كار دى، مانا دا چې مثل يا دليل بايد د ادعا مطابق راوړل شي، داسې نه چې ادعا يو څه وي او مثل بل څه راوړل شي، يانې د ادعا او د مثل ترمنځ د مفهوم د نژدېوالي او ذاتي همرنگۍ او مشخصاتو شتون اړين دى.

په شعرونو كې يې د راوړلو گټه داده، چې شاعر خپله ادعا او خبره ورباندې ثابته او كره كوي، يانې كه شاعر يوه ادعا وكړي، ممكن ډېر خلك يې ورسره ونه مني، خو كه خپلې ادعا ته يو كره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثبوت وړاندې کړي، ممکن ډېر خلک یې ومني. همدا شان مدعامثل د کلام د ښایست لامل هم کېږي. کله چې یوه خبره وشي او بیا ورته مثل او بېلګه هم راوړل شي، نو ډېره پخېږي او د کلام ښکلا ورسره یو پر دوه کېږي. دلته به مورږ د ښاغلي پسرلي له شاعرۍ د مدعامثل یوه بېلګه را واخلو، چې په ښو مره فنکارۍ یې کارولی دی:

د فساد چاره په پاک او قوي لاس شي
د کمزوري جراح لاس کې نشتر ربړدي
د زلمو ویښو جذبو ته به ښوک ټینګ
شـــــــــــــــــــــــــي
چې بخار د ځمکې وخوځي غر ربړدي
که کیسې مې یوه له غره وي یوه له سمې
هېمشه په ماته خوله کې خبر ربړدي

په پورتنیو بیتونو کې د مدعامثل صنعت راوړل شوی دی. د درېیو واړو بیتونو په لومړنیو مسرو کې یوه ادعا شوې او بیا د ادعا د پوخوالي لپاره یو مثال ورکړل شوی دی.

په مدعا مثل کې د ادعا او د مثل ترمنځ هماهنګي او تشبېهي اړخ ډېر مهم دی. پورتني بیتونه له همدغه اهمیته برخمن دي، ځکه د هرې ادعا لپاره مثل په موزونه او قوي تشبېهي توګه راوړل شوی دی. په لومړي بیت کې د قوي عظم خبره مطلب ده، خو قوي عظم هم د قوي او پاک ځواک زېږنده دی، چې ځواک او قوي عظم پاک نه وي، قاطع نه وي، رښتونی نه وي، هغه داسې مثال لري، لکه د کمزوري جراح په لاس کې نشتر. ځکه کمزوری جراح له هره اړخه کمزوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د وس ژبـه يـې پـرې وي، زړه نـازړه وي، قـاطع نـه وي او نـه شـي کولي چې په پوره ډاډ او باور سره اقدام وکړي.

په دويم بيت کې کله چې د زلميو جذبې ويښې شي، دا مانـا لـري، چې هېڅوک ورته بيا د ټينګې نه وي. دلتـه هـم د همـدې ادعـا لپـاره يـو تشـبېهي مثـل راوړل شوي دی. هغـه دا چې ويښـې جذبې د ځمکې لـه بخار سره تشـبېه شوي. د ځمکې بخار چې وخوځېږي، دومره زور او قوت لري، چې لوی لوی غرونه او ځمکه ربړدولی شي. د ځمکپوهنې د علم لـه نظره ځمکربړد يا زلزلـه د ځمکې د بخـار د خوځېدو لـه امله منځ تـه راځي. د دغـه حالـت او د زلميـو د ويښـو جذبو تـرمنځ تشـبېه راغلې ده. يانې په لومړی مسره کې يو مطلب ذکر شوی او بيـا د هغـه لپاره په بهر چاپېريال کې يو پـه زړه پـورې مثـال وړاندې شوی دی او ذکر شوی مطلب ورباندې قوي او کره شوی دی.

په دريم بيت کې هم يو مطلب ذکر شوی او بيـا د مطلب د ادعـا د بنسټ او قويتوب لپاره يو غوره مثـال وړاندې شوی دی. کـه د يـوه چا خبرې سر نه سره خوري، يوه له يوه او بلـه لـه بـل څه کوي، نـو دا داسې مثال لري، لکه ماتـه شوې خولـه، چې همېشـه پـه کې خبره ربړدي.)) (۳: ۱۲۰)

استـاد مجـاور احمـد زيـار ليکـي: ((مـدعا مثـل د هنـدي شـاعرۍ خورا مهـم خصوصـيت دی. دلتـه د مرکبې تشبيه غونـدې)) څو مشـبه او مشـبه بـه مونـدلای شـو خـو لـه مرکبې تشـبيه يـې فـرق دادی چې پـه مدعا مثـل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هـم د مشـابه مثال پـه راوړلـو سره د يوې ادعـا ثـابتول او توجيـه کـول غـواړي. دغـه تخنيک په کلاسيکو استادانو کې تـر هرچا ډېر د شيدا پـه شـاعرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې وینو. په اوسنو کې ښاغلی جلان یو داسې څوک دی چې له مدعا مثل سره یې جوړه ده. مثال:

وخت څومره ساده دی چې ټپي مو په رسۍ تړي

چا پر(په) شګو ریګو د دریاب مخه نیولې ده

په اوله مسره کې شاعر یوه ادعا وکړه. په دویمه مسره کې یې د هغې د اثبات لپاره تصویري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبیه غوندې د مشبه او مشبه به ارتباط وینو.(چا) د وخت،(ټپي) د دریاب او(رسۍ) د شګو ریګو معادل دی.

۲-۸ تخیل او تفکر

تخیل او تفکر د شعر هغه مهم توکي دي، چې شعر او شعریت ورنه جوړېږي. هر هغه فکر، چې د تخیل جامه واغوندي او د په ښکلو تصویرونو کې وړاندې شي، نو شعر شي. ځکه شعر مخیل کلام دی، که فکر هم وي، د تخیل په جامه کې به راځي. د شعر په نړۍ کې تخیل او تفکر نه بېلېدونکي توکونه دي، یانې په شعر کې فکر له تخیل پرته شاعرانه کېدای نه شي او تش تخیل هم څه مانا نه لري، نو ځکه فکر او تخیل چې دواړه سره یو ځای شي، نو شعر شي او شاعرانه پیغام او مفهوم د شعریت په انداز کې لېږدوي. مصطفی سالک تخیل د فطرت د تصوراتو ترکیب بللی او وایي ((زما په خیال تخیل په خپل انتهایي منزل کې د فطرت د تصوراتو ترتیب او ترکیب دی، هر څو که د فطرت اجزا او دغه تصورات له مختلفو مرحلو نه تېرېږي، خو اصل شیز فطرت دی، که فطرت نه وای تصورات به یې هم نه وو، نو فطرت پېژندل هم ضروري دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فطرت څه شی دی؟

د دې سوال لپاره پوهانو ډېر ځوابونه ورکړي دي، خو زه به دلته یوازې د رونلډ ډبلیو هیپ برن تعریف ذکر کړم. نوموړی وايي: (په عامه ژبه کې له فطرت نه زه ټول هغه شیان مراد اخلم، چې په هغو کې د انساني صنعتګرۍ لاس نه وي، زه دلته ټول ممکن اختلافات نظر انداز کوم، چې خلک یې د فطري شیانو په هکله لري.

دلته د یوې خبرې وضاحت ضروري دی، چې فطرت ته د خدای ج صنعت ویل شوی دی (او دی هم) لېکن د تخیل مراد یوازې فطرت نه دی، د انسان د لاس جوړ شوی صنعت هم د تخیل لپاره په کار را تلای شي، یانې هر هغه څیزونه، چې د انسان د پنځو حواسو په دام کې را تلای شي، تصورات یې د تخیل مواد دي. بغیر له دې پنځو حسونو نه یو بل حس هم شته، چې د جمالیاتو عالمانو یې ذکر کړی دی. لکه سیسرو چې وايي: (حس څه داسې تنزیهي څیز نه دی، چې د تصور په دام کې راځي، حسن که د حواسو په ګرفت کې را هم نه شي، بیا هم زړه د دې ادراک کولی شي.)

د سیسرو دا خبره خو سمه ده، چې زړه د حس ادارک کوي، خو دا خبره یې چې حسن څه داسې تنزیهي څیز نه دی، چې د تصور په دام کې راځي، سمه نه ده، ځکه چې که زړه هم د ښکلا ادراک وکړي، په انساني ذهن کې یې تصور قایمېدای شي او عجیبه خبره خو داده، چې نوموړي له ادارک سره تړلې خبره کړې ده او که تصور نه وي، نو بیا هغه ادارک نه بلکې احساس دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیر را به شو اصلي موضوع ته، لکه وړاندې چې مې وویل:
فطرت او نور محسوسات د احساس، ادراک، شعور، حافظې قوه امتیاز له مرحلو نه تېرېږي، دغه تصورات یو ځای کېږي او یو نوی انځور منځ ته راځي. دغه قوه چې تصوراتو ته ترکیب ورکوي، تخیل دی.)) (۱۲: ۷۵-۷۶)

خو دا هم ویل کېږي، چې تخیل د زمان او مکان په قید کې نه شي را تلی. په همدې هکله قیصر اپریدی لیکي: ((د تخیل لپاره ضروري ده، چې هغه دې د زمان او مکان له قید نه ازاد وي، ولې چې که په مقید صورت کې تخیل په یوه مکان کې کار کولو، نو بل زمان (ماضي، مستقبل) ته به يې لاس نه رسي.

... تخیل د زمان او مکان له حدبندیو نه ازاد یو داسې خپلواک قوت دی، چې ماضي حال ته راوړلی شي او حال مستقبل ته رسولی شي، په ذره کې جهان پیدا کولی شي او جهان ته له ذرې سره نسبت ورکولی شي، اسمان ځمکې ته را کوزولی شي او ځمکه اسمان ته خېژولی شي.)) (۱: ۱۲-۱۳)

باید ووایو چې په شعر کې تر تفکر تخیل د ارزښت وړ دی، ځکه د شعر په اړه ډېری پوهانو دا هم ویلي، چې شعر د تخیل زېږنده دی او یا شعر یو مخیله کلام دی، نو له دې ښکاري چې شعر تر ډېره بریده د تخیل پر پایه ولاړ دی او له تخیل پرته شعر هډو جوړېدلی هم نه شي او تفکر هم له تخیله پرته په شعر کې ښکلا ییز اړخ نه لري، ځکه هر تفکر چې مخیل شي، نو شعر ترې جوړ شي او په دې توګه په شعر کې تخیل له تفکر پرته او تفکر له تخیله پرته ښکلا ییز جاج او رنګ نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسور ربنواز مایل هم تخیل په شعر کې تر هرڅه ارزښتمن توک ګڼي او وايي: ((له شاعرۍ سره د تخیل ذکر چې شاعري له تخیل نه وي ډېر وي، لا ډېر په ویلو او لیکلو کې راځي، لکه حمزه صاحب چې د پښتو د یوه ډېر ساده بیان او ډېر معروف شاعر په تپوس چې په غزل کې څه شی وي، ده ورته ویلي وو چې په غزل کې تخیل وي.))

په دې توګه ویلی شو، چې په شعر کې تخیل ډېر لوړ مقام لري او هر تفکر چې په شعر کې وړاندې کېږي، نو باید تخیل په جامه پوښل شوی وي او له تخیله پرته تفکر شاعرانه خوند او رنګ نه لري.

((هر هغه فکر چې مخیل شي نو شعر شي، خو کله کله تشې خبرې هم مخیلې کېږي، موزونې کېږي او شعري کالب ته لوېږي، خو په اصل کې هغو ته شعر نه ویل کېږي. شعر هغه دی، چې یو فکر او پیغام په خواږه او له نازه ډک انداز کې تر لوستوال یا اورېدونکي پورې ورسوي. ځکه پخوا د شعر په اړه دا نظر و، چې شعر د شعر لپاره دی. شاعرانو به ځان ته شعرونه ویل او مانا یې هم له ځانه سره ساتله. خو اوس شعر د خلکو لپاره دی او خلکو ته ویل کېږي. شاعر د خپل مادي او معنوي چاپېریال ترخې او خوږې، مثبتې او منفي خواوې د تخیل په وسیله انځوروي، شعریت په کې اچوي او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

لوړ خیال او لوړ تفکر د شعر په ښکلا او خوږلنۍ کې لوړ ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویو شاعرانو کمال هم دا دی، چې په شعر کې یې د تخیل تر څنګ د تفکر هم ډېر خیال ساتي. شعر هم تر ډېره بریده په تخیل سره ښکلی کېږي، تش تفکر هومره خوږلني نه لري، خو د تخیل خوا ږه ورسره یو ځای شي، نو ښه ترا خوږلني په کې پیدا شي. په تخیل کې تر ډېره بریده له مبالغې هم کار اخیستل کېږي، خو مبالغه هم باید موزونه او متناسبه وي، دومره هم نه وي، چې د شعر تخیل قوت ته زیان ورسوي. ډېر ځله دا سې هم کېږي، چې د یوه شاعر په شعر کې تفکر تر تخیل غښتلی وي، یا تخیل تر تفکر غښتلی وي، یا یوه ته یې فکري شعر ویل کېږي او بل ته یې تخیلي شعر. خو زما په اند که چېرې تخیل او تفکر دواړه سره متناسب راوړل شي، شعر ته زیاته ښکلا ورپه برخه کوي.

تفکر او تخیل په شعر کې انځورول او بیا یې په شعریت سمبالول ساده خبره نه ده. دا کار د شاعر مشاهداتي، اداراکي، تخیل او تفکري قوت پورې تړلې خبره ده او ښاغلی پسرلی په دې کار لاسبری او بریالی غزلبول دی. نوموړي په ډېر لوړ انداز تخیل او تفکر ته په خپلو غزلونو کې ځای ورکړی او تر ډېره بریده یې د دواړو ترمنځ متناسب توازن هم ساتلی دی. که څه هم په شعریت په اصولو کې د شعري توکو ترمنځ انډول او تناسب ساتل تل ممکن نه وي، ځکه کله تخیل پر تفکر قوي، کله تفکر پر تخیل قوي، که احساس او عاطفه کمزورې او کله قوي، کله وزم او آهنګ نا منظم او کله منظم، کله د الفاظو ښکلا تته او کله ځلانده، په هره توګه که د مهمو شعري توکو ترمنځ تناسب موجود وي، د شعر په رنګینۍ او ښکلا کې ډېر رول لري.)) (۳ : ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ۹ خیال آفریني او مضمون افریني

((خیال افریني او مضمون افریني د هندي سبک د شاعرۍ ډېره مهمه ځانګړنه ده. حتا تر دې چې په شعر کې خیال نه وي، شعر یې نه شو بللی او د شعر یو تعریف هم دا دی، چې مخیل کلام دی. نو له دې ښکاري، چې په شعر کې خیال افریني ډېر ستر ارزښت لري.

خیال افریني او مضمون افریني تر یوه بریده سره تړلي مفاهیم دي، ځکه که چېرې په شعر کې مضمون پنځول کېږي، نو اړینه ده، چې د خیال پر چینه به لمبول کېږي، که نه نو تش مضمون شاعرانه او غزلیز رنګ نه لري او که خیال هم پنځول کېږي، نو په وزرونو کې یې یو فکر او یو مضمون نغښتی وي. په دې توګه دواړه توکي یو له بله سره ذاتي او معنوي رابطه هم لري.

په هندي سبک شاعري هم تر ډېره بریده د خیال آفرینۍ او مضمون آفرینۍ یو متناسب او موزون امتزاج دی. ځکه که د ده هر غزل ولوستل شي، نو سړي ته جوتېږي، چې د نوي خیال، نوي فکر او مضمون رنګ په کې غالب دی.

د غزلیزې شاعرۍ یوه ځانګړنه دا هم ده، چې هر غزل نوی خیال، نوی فکر، نوې کلمې او الفاظ، نوی مضمون، نوي ترکیبونه او نوی انداز لري. ځکه دا کار هم پراخې مطالعې ته اړتیا لري او هغه څوک چې په ادب او فنونو کې پراخه او هر اړخیزه مطالعه ونه لري، نو د نوي مضمون او نوي خیال د پنځولو ځواک او توان نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک هم هغه شاعري خوښوي، چې له تنوع ډکه وي، د فکر او خيال تکرار په کې زيات نه وي او لوستونکي ته نوي نوي فکرونه او نوي خوارېږه ورکړي.

دلته به مورږ د بېلګې په توګه د هندي سبک د معاصر شاعر استاد پسرلي يو غزل راوړو او وبه ګورو، چې تر څومره بريده په دغه لوی هنر او فنکارۍ کې بريالی دی.

سر چې نه پاتېږي څه نشه به سر کې پاته شي
خاپي د فکرونو په زاړه دفتر کې پاته شي
ښار د حقيقت ته ستړی فکر د ماضي بشر
ګرد د رهروانو شي په نيم سفر کې پاته شي
هر سړي يوه لنډه منډه کړې په شهرت پسې
شوق د ځلېدلو بس په مړه شرر کې پاته شي
اور چې لګېدلی وي ټول لاس ټيټوو وژنو يې
ظلم نه دی څه دی که شرير په شر کې پاته شي
يو الوتل غواړم که هر څه وي د سپرغۍ په څېر
دا حسرت مې مه غواړه چې بال و پر کې پاته شي
بله ستا د لاس ښنبه به کومه زه محشر ته وړم؟
پرې يې ږده چې غشی مې په خوږين ځيګر کې پاته
شي
مه درسره وړه پسرليه هغلته مادي غوښتې
دا زړې پښې بايد د ناز په در کې پاته شي

په پورته غزل کې د فکر، خيال او مضمون د تنوع ښه څرک لګېدای شي. د غزل له سره تر پايه يو فکر او يو خيال نه دی راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، بلکې ځو فکرونه او خیالونه سره غوټه شوي او یو نوی له رنګینیو او خوږلنیو ډک غزل یې پنځولی دی. حتا دا هم باید ووایو چې په دغه غزل کې تر ډېره د کلمو، عبارتونو او ترکیبونو نوی والی او په خپل منځ کې د هغوی ذاتي اړیکې په داسې انداز اوبدل شوي، چې د هر لوستونکي پر زړه او ذهن اغېزه کوي او هغه تر خپل جادویي تاثیر لاندې راولي. که څه هم په دغه غزل کې د ابهام رنګ هم یو څه جوت دی، خو ابهام په خپله یو هنر دی او دا هنر د هندي سبک د شاعرۍ یوه ځانګړنه هم ده. ډېر ځله لوستونکي له هنري ابهام څخه هم خوند اخیستی شي، یانې که وربانديې پوهېږي نه، خو خوند ورکوي.

نن ورځ غزل یوازې په یوې ځانګړې موضوع پورې نه شي محصورېدلی، بلکې د غزل هر بیت او ان هره مسره یې یوه موضوع او یو فکر انځورولی شي. په غزل کې د تفکر، تخیل او مضمون افرینۍ له اړخه مهم معیار د تفکر یا مضمون او تخیل ترمنځ د توازن او تناسب ساتل دي. که موږ پورتني غزل ته پاملرنه وکړو، دغه اصل په ښه توګه په کې په پام کې نیول شوی دی. د دغه معیار ښه والی په دې کې دی، چې لوستونکی پر موضوع له شک او مغشوشتیا ساتي او دا کار د شعر د ذاتي قوت لامل کېږي.)) (۳: ۲۴ – ۲۶)

۲ – ۱۰ انځور جوړونه

انځور جوړونه په شعر کې لوی کار دی، هغه شعرونه چې فکر او خیال په کې په ښه توګه انځور شوی وي، د شعر په ښکلا کې لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رول لري. که موږ وګورو نو له تخیل نه تصویر جوړیږي او له تصویر نه شعر جوړیږي، خو شاعرانه تصویرونه هم باید تش تصویرونه نه وي. که څه هم تش تصویرونه شعر ته داخلېدای شي، خو د شعر په شعریت او ښکلا کې بیا رول نه لري او نه هم کوم فکر او مانا لېږدوي. شاعرانه تصویر هغه دی، چې هم تصویر وي او هم یو فکر او پیغام ورسولی شي او همدا شان د فطرت درک شوي تصورات په ذهني بڼه داسې سره و اوبي، چې د انسان د وجدان د افاقي فضا د منلو وړ وي. داسې تصویرونه نه وي، چې هغه د عقل او منطق له ساحې وتلي او د منلو وړ نه وي.

په شعر کې هم لکه مخکې مو چې وویل تخیل تر انځورجوړونې مقدم دی، یانې لومړی تخیل منځ ته راځي او بیا هماغه تخیل د الفاظو په وسیله انځوریز کېږي.

کېدای شي لوستونکو ته دا پوښتنه پیدا شي، چې انځور څه ګټه لري؟ په دې اړه باید ووایو، چې انځور د شعر مهم توک دی، هر هغه شعر چې انځوریز وي، د خلکو فکر او پاملرنه ځان ته اړولی شي، ځکه انځور پېښې او حالتونه په حرکت او خوځښت راولي، شور په کې پیدا کوي او د لوستوالو پام ځان ته وراړوي (۳ : ۲۹). لال پاچا ازمون هم په همدې تړاو لیکلي: ((د انځور یوه ګټه هم دا ده، چې لوستونکي یا اورېدونکي ته پیغام د خوند په جامه کې ورکوي. هغه نظمونه چې انځوریز وي او د بېلګې په توګه که ماشوم ته په کې څه وړاندې شوې وي، هغه تر بل هر څه ښه یادوي. عکس متحرک نه ساکن وي، خو تصویر یا انځور د الفاظو یوه داسې اوډنه ده، چې خوځنده وي، رنګونه په کې په حرکت کې وي، چې څوک یې ګوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا یې لولي، هغه هم په حرکت راولي، دغه حرکت په ذهن کې بېرته د تصور له لارې پیدا کېږي.)) (۲: ۴۵)

نو ځکه ویلی شو، چې انځور په شعر کې ډېر مهم ارزښت لري. د بېلګې په توګه که ووایو (یار مې را روان دی !) دومره خوږه نه لګېږي، خو که ووایو (لمرمخی یار مې را روان دی !) دا جمله خوږه لګېږي، ځکه د تشبیه پر مټ انځور په کې را پیدا شو او انځوریزه شوه.

په شعر کې د انځورونو جوړښت او ترکیب او بیا په منطقي ډول د هغو مسجم کول څه ساده خبره نه ده. زموږ یو شمېر شاعران د انځور په جوړونه کې د انځور جوړونې ارونو ته پاملرنه نه کوي او حتا د یو شمېر شاعرانو په شعرونو کې داسې انځورونه وینو، چې د جوړښت له مخې د فطرت د تصور او تخیل ترمنځ د منطقي تړاو څرک په کې نه لګېږي او دا کار د شعر معنوي جوړښت ته ستر زیان رسولی شي.

دلته بیا هم د هندي سبک د معاصر شاعر استاد پسرلي یو غزل راوړو، چې څنګه یې عیني او ذهني انځور کړي او د انځور جوړونې پر ټولو اصولو یې برابر کړي او همدشان یې د خیال او تصویر ترمنځ یو ښه تناسب او توزان هم ساتلی دی:

خدایه زړه مې کړې د حسن د باغ زړی
چې هر ځای یې ږدم او مینه ترې ټوکېږي
ربه روح مې د ښکلا د ډنډ پرې کړې
چې د حسن په جلوو کې دې پټېږي
هر نفس ته مې د نور وزرې غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــې در وړي مــې ســتا د يــادو تــر درشــله
هــر نظــر مــې د لمــر ســپينه پلوشــه کــړې
چـــې جـــا ربړي دې د حســـن لـــه بورجلـــه
(۱:۴–

(۲

په پورتني شعر کې که موږ وګورو نو ، د حسن د باغ زړی، د مينې ټوکېدل، د ښکلا د ډنډ پرې، د حسن په جلوو کې پټېدل، نفس ته د نـور وزرې غوښـتل، د لمـر سـپينه پلوشـه او د حسـن بورجـل، هغـه انځورونه دي، چې شاعر په ډېر کمال سره را وړي. ځکه د هر انځور او خيال ترمنځ ښه توازن ساتل شوی دی. شاعر خپل زړه د حسن د بـاغ له زړه سره ورته کول غواړې ترڅو پـه هر ځای کې يې چې ږدي، مينه ترې وټوکېږي. دلته د حسن بـاغ او د مينې ټوکېدل د تخيـل او انځـور ترمنځ ښه توازن منځ تـه راغلی، دا تـوازن د تخيـل پـر معيـار برابـر دی او لـه همدې امله دغـه انځـور د شعر پـه خوږلنۍ او شعريت کـې ښـه ونډه لرلې ده.

په دويم بيت کې هم د ښکلا ډنډ او د حسن جلوې، ډېر ښکلي او پـر ځـای انځورونـه دي. دلتـه روح د ښـکلا د ډنـډ پـرې کېـدل او بيـا د حسـن پـه جلوو کـې د هغـه پټېـدل، د يـادو انځورونـو او تخيـل تـرمنځ مناسب تـوازن ښـيي. ډېـر ځلـه شـاعران پـه شـعرونو کـې د تخيـل او انځور ترمنځ تـوازن تـه پـام نـه کـوي، او همـدا لامـل وي، چـې شعر يـې هومره خوند او رنګ نه لري.

همدا شان په درېيم او څلورم بيتونو کې د نـور وزرې، د لمـر سـپينه پلوشــه، د يــادو درشــل، د حســن بورجــل هــم پــر ځــای او مناسـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورونه دي او د يادو انځورونو او تخيل ترمنځ توازن او تناسب ته هم ښه پاملرنه شوې ده.

همدا شان په پورته شعر کې باغ، روح، پري، نور، نفس، لمر، بورجل او درشل، هغه قراردادي سمبولونه دي، چې پسرلي په نوي انداز سره کارولي دي. سمبولونه هم د ترکيب او بلاخره د انځور په جوړولو کې ښه جلوه کولی شي. په ځينو حالاتو کې د تخيل د انځورونې لپاره سمبول ډېره خوړلني رامنځ ته کوي، لکه په پورته بيتونو کې چې د تخيل د انځورونې لپاره په مناسب انداز کې کارول شوي دي. (۳: ۷۰-۷۱)

ډاکتر لطيف بهاند د انځور جوړونې په روهي وېبانه کې هکله ليکي: ((د انځور جوړولو لومړنی اصل دا دی چې شاعر له خپلو ازمېښتونو او ذهني انځورونو څخه په ګټې اخستنې، د هغه ادراک په مقابل کې چې دی يې له يوه ټولنيز ذهني او عام شيز څخه لري، يو جزيي، عيني او ځانګړی شيز ږدي. په بله وينا شاعر د خپل خام فکر روزلو په بهير کې هڅه کوي نوي وسايل پيدا کړي او د هغو له لارې خپل فکر نورو ته ورسوي؛ نو له دې کبله شعر د انځورونو په درلودلو سره، له يو پياوړي تمثيلي(سمبوليک) اړخ څخه برخمن دی. دا له دې کبله چې په شعر کې هر ويی(لغت)، هر عبارت او هره جمله د يوه ټولنيز، ذهني او عام شيز برخه ګرځېدلې او ځانګړې شوې ښه يې ده، چې د هغې ښکارندويي کوي او شاعر بيا په دې بهير کې ځانګړی رول لري. په عادي مفاهيمو او له طبيعت سره د انسان د ژوند په اړيکو کې، يا له طبيعت سره د طبيعت په اړيکو کې د شاعر د ذهن تصرف له اره د دغو اړيکو پر وړاندې د ده د وينښېدو پايله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، او د شاعر ذهن یوازېنی ذهن دی چې کولای شي د دغو اړیکو د احساساتو په وخت کې راوېښ شي، تر ډېرو لرو ځایونو پورې رسېدلای شي او دا اړیکې ډېرې پراخېدلای شي؛ حتا د طبیعت په کچه او د بشري فرهنګ په کچه.

د انسان د ژوند هره برخه د طبیعت له یوې برخې سره په څو ډوله پیوند او اړیکې لري او له دغو پیوندونو او اړیکو څخه کله کله شاعر یو پیوند او یوه اړیکه احساسوي او د هغې پر وړاندې را وېښېږي، هڅه کوي او د خپل ویښوالي پایله موږ ته د انځورونو په مرسته راښیي.شعر د شاعر د همدغو هاندونو او هڅو پایله ګڼل کېږي، چې د انځورونو یو غونډ یې هم بللای شو.

... انځور داسې یو تولنیز او هر اړخیز ویی دی، چې د هر ډول تشبیه، هر ډول استعارې، هر ډول سمبول او هر ډول اسطورې مفهوم رسولای شي. په لنډ ډول ویلای شو چې تشبیه او استعاره دواړه انځورونه دي. تشبیه او استعاره په شعرکې ډېر ارزښت لري، ان تر دې چې له تشبیه او استعارې څخه پرته، شعر، شعر نه دی.))

دا د هندي سبک یو اصل دی، چې استعارې او تشبیه ګانې په یو شمېر سمبولونو باندې مزینوي او د شعر ښکلا لا پسې ښکلې کوي. د نوموړي په شاعرۍ کې د سېمبولو مسئله به د سېمبولونو په بحث کې وڅېړو.

انځور یا تصویر په شعر کې په ځانګړې توګه د هندي سبک په شاعرۍ کې ډېره مهمه نقطه ده، ځکه د هندي سبک شاعري پر استعارو، تشبیه ګانو، مدعامثل، حسن تعلیل، مراعات النظیر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمبولونو او دې ته ورته ښکليو صنايعو باندې را څرخي او انځور يا تصوير هم د همدې توکو په مرسته جوړېږي. قيصر اپريدي هم په شعر کې د انځور يا تصوير جوړلو په برخه کې چاپېريال هم د انځور په تشکيل کې مهم بولي او وايي: ((د شاعر په لفظي تصوير کې يوازې تصوير نه وي، بلکې تصوير سره يو محيط او ماحول هم موجود وي. د ماحول د را جوتولو عمل مصور هم ترسره کولی شي، خو د مصور په تصوراتي ماحول کې د لمحاتو تبادله نه کېږي، يا ډېره محدوده وي. د دې برعکس شاعر سره په شعر کې په يوه وخت تصوير، د تصوير چاپېرچل او په دې چاپېرچل کې د بدلېدونکو لمحاتو يو زماني تصور هم د محسوساتو په دايره کې راځي، بلکې د شاعر په تصوير کې کله کله له يوه نه زيات تصويرونه او د هغې په مناسبت د لمحاتو د تبادلې سره سره مختلف مناظر هم متعارف شي، خو په دې کې مهمه او د يادولو وړ خبره دا وي، چې دا تش مناظر او خوځنده عکسونه نه وي، چې د لوستونکو په حواسو مازې د حظ او لذت پېرزوينه کوي، بلکې په دې ټولو تصاويرو کې تر يوه فني ربط لاندې د يوه مفهوم په لور فکري ترغيب هم موجود وي.))
(۳: ۷۴)

د تصوير په جوړښت کې د تشبيه او استعارې رول ډېر جوت دی، قصر اپريدي بيا هم دې مسئلې ته اشاره کړې او ليکي: ((هر کله چې موږ په دې خبره غور کوو، چې يو شاعر په شعر کې پيکر سازي او انځورگري ولې کوي، نو د دې په جواب کې سرد ست سوال مخې ته راځي، چې يو شاعر تشبيه او استعارې ولې اختراع کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر چې د دې تاکلی او موثر جواب د تشبېه او استعارې د تعریف په سلسله کې د بیان علم په تفصیلاتو کې موجود دی، خو دلته یې په اضافي صورت کې اختصاراً دومره قدرې ذکر کوو، چې کله د یوه شاعر په ذهن کې خیال یا تصور په مجرد حیثیت کې موجود وي او دی پوهېږي، چې په خارج کې د دستیاب او مروجه الفاظو او اصطلاحاتو په ذریعه د دې نېغ په نېغه او هوبهو اظهار د امکان له حد نه بهر یا کم نه کم گران دی، نو شاعر د داسې مادي وسیلې لټون را واخلي، کومه چې د خپل خارجي شباهت په طفیل د شاعر د عقلي یا باطني تصور خارجي نماینده گي وکړي، یا شاعر په خارج کې د یوه مادي شیز مشاهده وکړي او له هغې څخه دې د ده په باطن کې څه مخصوص خیالات او جذبات را وپارېږي. په دواړو صورتونو کې شاعر له خپل باطن سره د خارج یا له خارج سره د داخل د تعلق او رابطې پیدا کولو او بیا د هغې د ثرگندولو لپاره د تشبېه او استعارې دریافت او اختراع ته مجبوروي. همدغه شان شاعر له عقلي تجربې سره عقلي او حسیاتي مشاهدې سره د حسیاتي اشیاوو مطابقت هم د تشبېه او استعارې په مدد د مشبه به کره وره د لوستونکي په حواسو په داسې ډول منکشف کړي، څنگه چې شاعر خپله لیدلي او محسوس کړي وي.)) (۱: ۲۵)

د پورتني اقتباس له مخې ویلی شو، چې شاعر د خپل شاعرنه فکر او تصور د وړاندې کولو لپاره د استعارو او تشبېه گانو راوړلو ته اړ دی. هغه څه چې په مادي چاپېریال کې شتون لري، د ذهني چاپېریال سره یې د تړاو لپاره استعارې او تشبېه ته اړتیا شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته له دې د شاعرانه خيال انځورول خپل لذت او شعريت له لاسه ورکوي.

په شعر کې د تصويرجوړونې په برخه کې سمبولونه تر استعارو او تشبيه گانو وروسته مقام لري، ځکه دا سې سمبولونه هم ډېر شته، چې سړی ونه هېڅ مانا نه شي اخيستلی. خو انځور يا تصوير بايد مانا ولري او هغه که له استعارو، تشبيه گانو او که له سمبولونو جوړ شوی وي، مانا په کې شرط ده. خو دا مانا هم ببرته بايد د استعارو، تشبيه گانو، سمبولونو په وسيله انځور شي. حنيف خليل هم همدې موضوع ته اشاره کوي او ليکي: ((په ساده ټکو کې د اميج تعريف دا سې کېدای شي، چې دا د لفظونو له نقش و نگار او آرايش نه جوړ شوی يو ښکلی تصوير وي. د يوه اسم، صفت، تشبيه يا استعارې نه اميج پيدا کېږي، بلکې دا سې هم کېدای شي، چې د يوې جملې ترکيب يا عبارت په شکل کې د لفظونو په مرسته تصويرونه ساز شي.)) (۸: ۱۷۹)

د انځور جوړولو په برخه کې بايد شاعر د مادي څيزونو د کيفيت ادراک وکړي او بيا په شعر کې انځور کړي. يو انځورگر شاعر چې شعر جوړوي، نو بايد ټول خدوخال يې څرگند کړي او که دا کار ونه کړي، نو د انځور خلقت به يې نامتناسب او حتا د خلکو د خندا به شي، ځکه اصل او تصوير بايد توپير ونه لري او که توپير يې وموند، نو سم نه دی.

په همدې تړاو حنيف خليل ليکي: ((شاعرانه تصوير موږ ته د هرې واقعې، هر خيال، هر کيفيت بيانولی شي. شاعر که د تصوير په پېښ کولو کې د اصل څيز ډېر ضرورتونه نظر انداز هم کړي. خو ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا هم د خپل تصویر په ذریعه هغه تاثر ورکولی شي، چې په اصل ځیز کې وي، بلکې ځینې شاعران خو دا سې هم وي، چې د تصویر په ذریعه د تاثر په ښکلا او لطافت کې دومره اضافه وکړي، چې د اصل ځیز په لیدو به هم نه کېږي.))(۹:۹۲)

دا او دې ته ورته نورې هغه ځانګړنې دي، چې په هندي سبک شاعرۍ کې يې تبارز له ورايه ښکاري او په همدې سره دغه سبک له نورو سبکونو بېل شوی هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پښتو شاعري او هندي سبک

۳–۱ په پښتو کې د هندي سبک پيل او د پښتو شاعرۍ لنډ جاج

د هندي سبک اغېزې د کوشنۍ اسيا ، ايران او هند په شمول په افغانستان کې هم محسوسې دي او ډېرې شاعرانو د دغه سبک پر مزاج برابره شاعري کړې ده. دغه سبک په افغانستان کې هم لومړی په پارسي ژبه کې دود شوی او له پارسي ژبې څخه يې پښتو ته مخه کړې او پښتو ته ننوتلی دی. په پارسي ژبه کې د دغه سبک نومتي پيروان، عرفي شيرازي، ميرزا عبدالقادر بيدل، صايب تبرېزي، ميرزا اسدالله غالب او نور دي، خو په پښتو کې د دغه سبک بنسټګر حميد بابا دی او کاظم شيدا خپل اوج ته رسولی دی. په همدې هکله ښاغلی حنيف خليل ليکي: ((هندي سبک په شاعرۍ کې له بلند خيالۍ او فکري ژورو الي سره منسوب ګڼلی شي. د دې سبک شاعران له فني هنرمندۍ نه ښه واقف وي او معنوي پېچيده ګي د دقيقو او نادرو تشبيهاتو استعمال د دې سبک د شاعرۍ خصوصيات دي.

د دې سبک ابتدا د بابا افغاني نومي شاعر سره منسوب ګڼلی شي، کوم شاعران چې له ايران نه هندوستان ته راغلي وو او د هندوستان اب و هوا ، حالاتو او ماحول د مشاهدې په وجه چې د دې شاعرانو په شاعرۍ کې کوم بدلون راغلی و او کومې لفظي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنوي استادۍ چې دې شاعرانو په شاعرۍ کې پیدا کړې دي، دې ته د هندي سبک نوم ورکړی شو.

کله ټولنیز جریانونه او انقلابونه د دې لامل کېږي چې سبکونه بدلون وکړي. هندي سبک چې د یوولسمې پېړۍ له لومړیو او د دوولسمې پېړۍ ترمنځنیو کلونو پورې د یو سلو پنځوسو کلونو په موده سره په هند او منځنۍ اسیا کې معمول و، د همدې ټولنیزو انقلابونو په پایله کې رامنځ ته شو.

د هندي سبک د مکاني او زماني حوزې په پراختیا سره، په دغه سبک کې تنوع ګانې پیدا شوې او دا د دې لامل شوې چې په منځنۍ اسیا او هند کې د هندي سبک د شاعرانو په شعرونو کې توپیرونه راڅرګند شي. یو شمېر پوهانو د ایراني شاعرانو د دغې دورې متداول سبک ته اصفهاني سبک وو ایه او هندي سبک د هند سیمې پر شاعرانو وتپل شو. د یوه بل وېش له مخې د دې دورې د شعر سبک صفوي سبک بلل شوی چې دوې څانګې ورته منسوبې شوې، یوه یې ایراني صفوي سبک او بله هندي سبک. د دې سبک په هندي څانګه کې په هند کې د فارسي د نه بومي توب او د هغه ځای د کولتوري چاپېریال له امله د شعر ژبه پېچلې او حتا کله کله سنتي شوې هم ده. دا هم د یادونې ده که څه هم په ایران کې په په دولسمه هجري پېړۍ کې د هندي سبک او د هغه د انحطاط پر وړاندې غبرګون ښکاره شو، خو د دغه سبک نفوذ په افغانستان، پاکستان، تاجکستان کې تر ډېره دوام درلود.

هندي سبک په حقیقت کې د پارسي شاعرۍ خاصه ده، خو وروسته یې اثرات پښتو ته هم رانوتل. پارسي د دې سبک ستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران میرزا کلیم، نمسي، کشمیري، شوکت بخارایي او غیره ګڼلی شي. پښتو شاعرۍ کې د دې سبک امام عبدالحمید مومند ګڼلی شي، چې د دغو شاعرانو په تتبع کې یې د یوه نوي سبک تعارف وکړ. حمید بابا نه علاوه د دې سبک پښتانه شاعران کاظم خان شیدا ، حنان بارکزی او تر څه حده علی خان ګڼلی شو ، خو په صحیح معنا د دې سبک شاعران پښتو کې صرف حمید بابا او کاظم شیدا دي.)) (۱۰: ۱۷۰–۱۷۱)

د ښاغلي ډاکتر حنیف په عقیده البته په پارسي کې د دغه سبک ابتدا د بابا افغانی په نامه شاعر کړې ده او په پښتو کې د دغه سبک شاعرۍ پیلامه حمید بابا کړې ده، چې د هندي سبک پیروانو پارسي ژبو شاعرانو له شعر څخه په اغېزمنتیا کې یې دغه سبک په پښتو کې هم دود کړ. ښاغلي حنیف په زغرده دا خبره کړې، چې په صحیح توګه د دغه سبک پښتانه شاعران یوازې حمید بابا او کاظم خان شیدا دي. خو په حقیقت کې په دې برخه کې د نوموړي ادعا تر یوه ځایه سمه ده، ځکه په پښتو کې د دغه سبک پیل او بیا یې وده په حمید بابا او کاظم خان شیدا پورې اړه مومي، خو په حقیقت کې د دوی د شعر له مطالعې او د هندي سبک په پیروۍ یو شمېر نورو پښتنو شاعرانو هم شعرونه ویلي او د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې ده.

ښاغلی نورالحبیب هم نثار د هندي سبک په اړه لیکي: ((هندي سبک د لسمې هجري پېړۍ له پیله د دولسمې هجري پېړۍ تر نیمایي پورې فارسي شاعرۍ کې عام وو. مګر، په پښتو کې له حمید بابا سره د دغې ژبې ادب ته راغی. یعنې، کله چې په فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د دغه سبک زوال پیلېږي، په پښتو کې یې پیروي پیل شوه چې تر ننه پورې هم ځینې لاروي لري. خو داسې هېڅکله نه دي شوي چې د یوې خاصې زمانې مسلط سبک دې وو.

محمد کاظم خان شیدا چې دغه سبک اوج ته ورساوه، هغه په هند کې اوسېده او هلته د دې سبک بازار تود وو. دا چې وایو د هندي سبک د عروج زمانه د دولسمې پېړۍ تر نیمایي پورې وه، وجه یې دا ده چې په ایران کې یې تر دې وخته ډېر پیروان لرل. خو په پښتو کې د هندي سبک د ایجاد عوامل هغه نه وو چې په فارسي کې وو. دلته نه د دربار خبره وه- نه پخوانی سبک داسې برید باندې دربدلی وو چې نور څه دې ورباندې زیات نه شي. او نه مو د اصفهان په شان ښار درلود چې منځنۍ طبقه دې په کې پیاوړې وي او شعر دې د خواصو له کړیو څخه عام ولس ته ورولېږدوي. په پښتو کې یوازې له دې کبله هندي سبک ته مخه وشوه چې پښتنو شاعرانو هسې نه هم د فارسي شعر پیروي کوله. په پښتو کې د دې سبک د نه تسلسل وجه دا وه چې نه ورته سیاسي- اجتماعي شرایط کله د فارسي په شان برابر شول او نه ورته ادبي- هنري شرایط. دلته یوازې د شاعر شخصي انتخاب او فردي سلیقې نقش درلود.

د ژبې په لحاظ د هندي سبک تر ټولو لوی خصوصیت دا دی چې عامیانه ژبې ته په کې هم توجه وشوه. تر دې وړاندې په فارسي کې د سعدي او حافظ ژبه د شعر ژبه وه چې له عامیانه او بازاري کلمو څخه په کې استفاده ښه نه ګڼل کېده. له ښه مرغه، پښتو کې د عوامو او خواصو ژبه ډېر تفاوت نه سره لري. بلکې بېخي یې نه لري. د ژبې په لحاظ د دې سبک د شاعرانو بل مهم خصوصیت دا دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب جوړولو ته زیاته توجه کوي. د ناویلیو مفاهیمو د بیان له پاره ناویلې ژبې ته اړتیا وي او ناویلې ژبه هم د نویو کلمو او ترکیبونو ژبه ده.

د بیان په لحاظ د هندي سبک لویه ځانګړتیا دا ده چې مدعا مثل ته ډېر پام کوي او دا د دوی تر ټولو مهم صفت دی. له پخواني شعر سره یې د موضوع له پلوه توپیر دا دی چې هغه کې به عشق و عرفان، اخلاقي نصیحتونه، مدح و هجو اصلي موضوعات وو. خو دوی د ژوند د کابو ټولو اړخونو د بیان له پاره له شعره استفاده وکړه. په دې سبک کې نوی مضمون ډېر اهمیت لري. د پخوانیو سبکونو او د دې سبک په تخیل او نوښت کې توپیر دا دی چې هغوی به مکرر مضامین (مکرر تشبیهات او استعارات) رااخیستل. خو کمال به یې دې ته وایه چې په نوي انداز، نوي وزن او نوې جمله کې یې وکاروي. مګر، دوی د خیال نویوالی اصل وګاڼه. یعنې، یا به یې بالکل نوې تشبیه جوړه کړه او یا به یې زړه تشبیه کې وجه نوې کړه. د ژانر په لحاظ، هندی سبک تر ډېره حده د غزل شاعري ده. ځکه چې د دې سبک شاعر خپله اصلي خبره معمولا د مدعا مثل په بڼه کوي او مدعا مثل معمولا د یوه بیت شاعري ده چې تپه هم دغه ځانګړنه لري.

په پښتو او فارسي کې د هندي سبک یو لوی توپیر دا دی چې فارسي د ترکیب جوړونې له پاره ډېره برابره ده. یوازې "نکره کسره" کافي ده چې ترکیب دې ورسره جوړ شي. خو په پښتو کې دغه کار ګران دی. زیاتره د اضافت کلمه غواړي چې د ترکیب فصاحت ورسره زیانمنېږي. بل توپیر یې دا دی چې پښتنو باندې د موضوعاتو لمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارسیوانو هومره تنګه نه شوه چې ګونګې او مبهمې خبرې دې وکړي. پښتو فقط داستاد پسرلي په شان د یوه محسن او پرستار پامته داره وه چې په زړونو نوي نوزي خیالونه او مضمونونه په کې بیان کړي او بې له ابهامه یې په کې بیان کړي. یو بل جالب تو پیر یې دا دی چې په فارسي کې د هندي سبک له راتلو سره ژبه کمزورې شوه. خو په پښتو کې داسې چا د دغه سبک بنیاد کېښود چې تر بل هر شاعر یې د ژبې قوت او انسجام زیات و. په دې سبک کې د ژبې د کمزورۍ یو بله وجه دا وه چې هندیانو په دوهمه ژبه کې شاعري کوله. خو زموږ استاد په خپلې مورنۍ او پلرنۍ ژبې کې شاعري کوي چې پر حمید مومند سربېره، د خوشحال بابا د ژبې په قوت او انسجام هم آراسته ده.)) (وېب: تاند)

په ټوله کې ویلی شو چې پر پښتو د دغه سبک اغېزې تقریباً د دوولسمې هجري پېړۍ له لومړیو څخه پیلېږي. دا هغه وخت دی، چې حمید بابا په پښتو کې شاعري پیلوي او د هندي سبک لار غوره کوي او په دې سره پښتو غزل یو بل نوی رنګ ځان ته غوره کوي او په نوي انداز، له نویو خوږلنیو سره حمید مومند د پښتو غزل په ډکر سر را پورته کوي.

حمید مومند ته (موشګاف) لقب هم ورکړل شوی دی. نوموړي پښتو غزل ته بل رنګ ورکړ او نوې نوې خوږلنۍ یې په کې داخلې کړې.

نوموړی لومړنی شخص دی، چې په پښتو کې یې د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ کېښود. د هندي سبک شاعري نازکه، لطیفه او څه ناڅه پېچلې شاعري ده. پېچلې ځکه ده، چې د رمزونو، کنایو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعارو، تشبیهاتو او نورو بدیعي ښکلاوو په جامو کې نغښتې شاعري ده، نو ځکه له غور او سوچ پرته سړی وربانديې ژر نه پوهیږي.

حمید بابا هم پر پښتو غزل ډېر څه ولورول او ډېر عشقي او اخلاقي مسایل یې په نوي رنګ په خپل غزل کې ځای کړل. د خیال افریني او نازکخیالۍ په برخه کې یې لوړ منزلت حاصل کړ. د حمید بابا پر غزلونو د ایران د شاعرانو اغېزه جوته ده، ځکه ایراني شاعران هم په شعر کې امرد پرستي کوي او حمید بابا هم دا کار کړی، یانې د ښځینه محبوب پر ځای یې د نارینه محبوب ذکر ډېر راغلی دی. د ده په غزلونو او شعرونو کې هم د مجازي مینې، پت، عزت، پښتونولۍ، اخلاقو او ښکلا ذکر ډېر راغلی دی، خو په غزل کې نازکخیالۍ، رومانویت، مضمون افرینۍ، نوښت او انځورګرۍ ده ته په شاعرۍ کې ډېر لوړ مقام ورکړی دی.

تر حمید بابا وروسته کاظم خان شیدا هغه لوړ شاعر ګڼل کېږي، چې پر پښتو غزل او شاعرۍ یې ډېر څه لورولي دي. کاظم خان شیدا په پښتو کې د حمید بابا له خوا رامنځ ته شوي هندي سبک شاعرۍ ته ډېره زیاته وده ورکړه او دغه سبک یې په پښتو کې عام کړ او یو شمېر شاعرانو، لکه پیرمحمد کاکړ، حنان بارکزي، علي خان او نورو یې لمنه ونیوله.

د کاظم خان په غزلونو کې هم تر ډېره د مینې، اخلاقو، انسانپالنې، حسن پالنې د بیان ترڅنګ، د ژوندانه ځینې نور مسایل راغلي دي. شیدا چې په پښتو کې هندي سبک ته د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوونکي شاعر په توگه پېژندل کېږي، په شعرونو کې يې د دغه سبک ځانگړې ښې څرگندې دي.

په مجموع کې د حميد بابا او د هغه د پيروانو پر شاعرۍ د فارسي اغېزه زياته ده، لامل يې هم دا دی، چې هغه وخت چې دوی په پښتو غزل کې د هندي سبک خوږلنۍ ځايولې، نو دوی اړ و، چې د هندي سبک پر ځانگړو او شاعرۍ باندې پوه وي او په سيمه کې د هندي سبک شاعري په فارسي ژبه کې ښه دود وه، نو ځکه دوی د فارسي ژبې له شاعرانو او د هغوی له شعرونو څخه اغېزمن شوي او د هغوی اغېزې د دوی په پښتو غزلونو کې هم جوتې دي.

تر حميد بابا او د هغه تر يو شمېر پيروانو وروسته پښتو غزل له خپله برمه لوېږي او خپله وده دروي. دا هغه وخت دی، چې په سيمه کې انگرېزي ښکېلاک او زېبښاک واکمنېږي او اغېزې يې نه يوازې په سيمه کې پر شعري ځواک، بلکې د ژوندانه په ټولو چاورو باندې جوتې دي. تر شلمې پېړۍ پورې دا حالت دوام مومي. غزليزه شاعري د خلکو له پامه لوېږي، يوازې ولسي شاعري او سندرې په دې موده کې ژوندۍ پاتېږي، خو غزل ته له سره څوک ارزښت هم نه ورکوي او نه هم غزل هغه برم او شوکت لري، لکه پخوا يې چې درلوده. په حقيقت کې د پښتو غزل په پرمختيايي بهير کې دا دوره د غزل د ودې لپاره ډېره زيان رسوونکې دوره ده، چې په هېڅ ډول په کې غزل نه يوازې وده نه ده کړې، بلکې د ودې مخه يې هم ډپ شوې ده.

په شلمه پېړۍ کې يو ځل بيا پښتو غزل د عروج ساه اخلي او د پښتو ادب او شاعرۍ پر اسمان داسې يو روڼ لمر راخېژي، چې پلوشې يې ټولې نړۍ ته رسېږي او د پښتو له برمه او شوکته لوېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـزل يـو ځـل بيـا د عـروج لـوړو پوړيـو تـه خېـژوي. دا عظـيم شـاعر او غزلبول، د غزل بابا اميرحمـزه شـينواری دی. د مزاحمتـي ادب پيـل هم له همد غه وخته کېږي، ځکه د پښـتنو پـر وطـن د انګرېزي ښـکېلاک د ناخوالو سيوری پـروت و او پښـتانه هم نور دې ته اړ و، چـې د ځان د بقـا او خپـل وقـار او عظمـت د خونـدي سـاتلو لپـاره د ښـکېلاک د مقـابلې لپـاره را پورتـه شـي او دا کـار د يـوه لـوی اوښـتون لامـل شـو. طـاير ځلانـد د همـدې مزاحمتـي تحريـک پـه هکلـه ليکـي: ((دغـه مزاحمتي تحريک په پښتو ادب کې يو انقلاب راوست او يو ځـل بيـا وربانـدې د ځـوانۍ د پسـرلي بادونـه ولګېـدل. پـه دې وخـت کـې د قوميـت جـذبې او عـالمي حـالاتو پښـتو غـزل پـه فطـري توګـه ډېـر مضبوط کړ او له فارسي غزل نه يې په بشپړه توګه په بدلـه جامـه کې ځان ښکاره کړ. پـه دغـه وخت کې چې کوم شـاعران او ليکـوال پښـتو ادب تـه را دننـه شـول، ډېـری يـې لوسـتي او تعلـيم يافتـه وو، چـې د انګرېزي، فارسي، عربي، اردو ادب مطالعـه يې ښـه پـه ژور نظـر کـړې وه. د دې مطـالعې پـه رڼـا کـې چـې دغـو ښـاغلو ليکـوال پـه پښـتو ادب کې کومې تجربې وکړې، د دې بدلون نښـې نښـانې د شـلمې (ع) پېـړۍ په پښتو ادب کې روښانه دي. خو دغـه بدلونونـه پـه خصوصـي توګـه د شلمې عيسوي پېړۍ په پښتو غـزل کـې ډېر ښـکاره او روښـانه دي. پـه پښـتو ادب کـې د دغـو بـدلونونو او انقـلاب پګـړۍ خـدای بښـلي اميرحمـزه خـان شـينواري تـه ور پـه سـر ده، چـې زه ورتـه د بـدلونونو موجد وايم.

ستا پـه اننګـو کـې د حمـزه د وينـو سـره دي
تـه شـوې د پښـتو غزلـه ځـوان زه دې بابـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــــــــــــــــــــــــــړم

د حمزه بابا غږ چې د خیبر له مردم خېزې سیمې نه را اوچت شو ، لکه د برېښنا پـړق پـر درسـته پښـتونخوا خپـور شـو او د یـوه پـراخـه سبک بنیاد یې کېښود او درې سوه کاله وروسته یې یو ځل بیا په خپلو صلاحیتونو پښتو ادب ته (بابا) پیدا کړه.

پـه دې خبره کې څه شک او شبه نشته، چې حمزه شینواری د پښتو د جدید غزل امام دی، ولې چې حمزه بابا پښتو غزل په خپلو پښو ودراوه او د ژوندي پاتې کېدو او به یې ورکړې، په داسې حال کې چې پښـتو غـزل د تنزل کوهي ته غورځېدلی و ، د هغه بیا خپل معیار تـه رسول لـه شـواخون نـه خالي نه و ، خـو حمزه بابا دا کار پـه داسې هنرکارۍ سره وکړ، چې عمرونه عمرونه به ژوندی وي.)) (۱۲: ۹۷ – ۹۸)

د حمزه بابا پـه غـزل او شـاعرۍ کې ګڼ مضامین شته، چې یو یې هم پښتو او پښـتونولي ده، نو موږ که تصـوفي شـاعري کـړې، کـه اخلاقي، که عشقي، که نوره او نوره، د پښتو او پښـتونولۍ رنګ یې په کې جوت ساتلی دی.

ما ټیټ ورته لېمه کړه زما سر نه ټیټېده
شـاید چې پـه الفت کې هم افغان پـاتې
کېـــــــــــــــــــــــــــدم

د نومـوړي د شـاعرۍ مضـامین ډېـر دي، پـه هـره برخـه کـې یـې شـاعري کـړې ده، د ده شـعر یـو د مینـې، حسـن او اخلاقـو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونولۍ سمندر دی او په دې سمندر کې هر رنګ ملغلرې موندلی کېدای شي. نوموړې د غزل لمنه ډېره پراخه کړه او د غزل نژدې ټولې غوښتنې یې پر ځای کړې. په همدې هکله حنیف خلیل لیکي: ((حمزه صاحب د غزل لمن دومره پراخه کړې ده، چې اوس څوک هم په غزل دا الزام نه شي لګولی، چې د غزل قافیه تنګه ده، یا دا چې غزل فقط د ګل، او بلبل، شمعې او پروانه، د هجر و وصال، د حسن د ستاینې یا ذهني عیاشۍ پورې محدود دی او خصوصاً په پښتو شاعرانو کې حمزه صاحب یو داسې شاعر دی، چې د غزل یې پوره پوره حق ادا کړی دی. نه صرف دا بلکې موږ ډېر په فخر سره د حمزه صاحب د نورو ژبو او چتو غزلګو شاعرانو د غزلیاتو په مقابله کې کښېنو دی شو.

حمزه د غزل په جامه کې د حسن و عشق ترانې هم ویلې دي او سخت قسم فلسفیانه مضامین یې هم په غزل کې بیان کړي دي او په داسې انداز کې یې بیان کړي دي، چې له دې نه ښه په نثر کې هم د دې بیان اسانه نه و. د تصوف سنجیده موضوعات او د وحدت الوجود دقیقې مسئلې د غزل په جامه کې بیانول ډېر د کړون او زړه چاودون کار دی، خو دغه قسم سخت مضامین هم حمزه صاحب ډېر په مهارت او استاذۍ سره بیان کړي دي.

د غزل د شاعرۍ لپاره له ټولو نه ضروري شی، تخیل او قلبي ریاضت دی. تخیل چې څومره اوچت وي او څومره لطیف وي، هغومره د غزل معیار هم اوچت وي. د حمزه صاحب د تخیل ژورې یقیني سخن خیزې دي او د فکر وږمې یې د ادب په ګلستان کې خورې ورې دي.)) (۱۱: ۱۲ - ۱۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه بابا پښتو غزل تر ډېره بریده د تغزل او شعریت جوګه کړی هم ده او هغه څه چې د شعریت او تغزل خواږه ورنه زېږي، په غزل کې یې ځای پر ځای کړي. په همدې هکله پروفیسور راج ولي شاه خټک د حمزه بابا پر کلیاتو د خپلې سریزې په یوه برخه کې وایي: ((حمزه صاحب د اعجاز تر حده دا کمال کړی دی، چې سوچه خالصه پښتو یې د تغزل جوګه کړې ده. پښتو چې یوه سخته ژبه ګڼل کېده، ټکي لغتونه به یې د تغزل د فن په باریکه ملا بار خیال کېده، حمزه ورته اول مضمون پیدا کړو، بیا یې د پښتني ښایست معیار ته جواز جوړ کړو او بیا یې دا طریقه او صلیقه عیانه کړه، چې پښتون ښایست یې د پښتو ژبې له سوچه اصطلاحاتو نه په بل رنګ نشي ښکاره کېدای او دا د فني او ادبي تشخیص په ضمن کې یوه ډېره ستره فني کارنامه ده.

د حمزه صاحب غزل پښتو غزل دی، د شعر د فن پښتون صورت دی، په دې کې د تصوف د فلسفې باریکۍ هم بیان شوې دي، د جمال د مشاهدې د اظهار بیان هم دی، په دې کې د پښتني اخلاقیاتو فلسفه هم ده، د پښتون د نفسیاتو، د پښتونولۍ د روایتونو، رسمونو، دودونو ضابطې هم دي او د عالمي ادب په علمي او فني پنګه کې د پښتانه برخه د خپل قامي تشخص او شناخت سره هم ده.)) (۲ : ۱۰)

په دې توګه باید ووایو، چې غزل د حمزه بابا په وخت کې ځوان شو، تاند شو، پښتون شو، ملي شو او بلاخره د پښتو غزل ټولې غوښتنې پر ځان واخیستې او حمزه د داسې یوه غزلبول انقلاب سرلاری شو، چې رنګونه او اغېزې یې تر ننه پورې په پښتو غزل کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته، ژوندي دي او ژوندي به وي. خو دا خبره باید وکړو چې حمزه بابا په پښتو کې خپله ځانته سبک درلود ، یانې د هندي سبک اغېزې د ده په شعرونو کې ډېرې نه لیدل کېږي او په دې توګه موږ نوموړی د هندي سبک په پیروو شاعرانو کې نه شو راوستلی، خو د پښتو غزل په دنیا کې د یو ستر انقلاب سرلاری یې بللی شو. د غزل په دغه نوي دور کې د حمزه بابا ترڅنګ او یا تر هغه لږ را وروسته غني خان، عبدالرحیم مجذوب، اجمل خټک، ډاکتر محمد اعظم اعظم، هاشم بابر، راج ولي شاه خټک او ځینې نور د یادونې دي، چې پر پښتو غزل یې ډېر څه لورولي دي.

تر حمزه بابا را وروسته په پښتو غزل کې یو بل نوم هم ډېر د قدر او ستاینې وړ دی او هغه محمدصدیق پسرلی دی، چې د نوي او معاصر دور د غزل پلار او د غزل سرلاری شاعر ګڼل کېږي. د حمید بابا له خوا په پښتو کې رامنځ ته شوی هندي سبک، چې کاظم شیدا ورته وده ورکړې او تر شیدا وروسته دغه سبک په پښتو کې له منځه تللی و، محمدصدیق پسرلي بېرته را ژوندی کړ. که څه هم حمید بابا او کاظم شیدا په پښتو کې دغه سبک رامنځ ته او وده یې ورکړه، خو پر شعر او غزل یې د فارسي اثرات زښت زیات وو، خو محمدصدیق پسرلي دغه سبک د پښتو په رنګ په پښتو غزل کې منعکس کړ او په ډېر مهارت او فنکارۍ یې د هندي سبک ټولې خوږلنې او ښکلاوې په پښتو غزل کې ځای پر ځای کړې.

حبیب الله رفیع محمدصدق پسرلی په بره پښتونخوا کې د نوي غزل موجد بولي او لیکي: ((ما چې څومره مطالعه کړې په بره پښتونخوا کې د نوي غزل موجه او موجد محترم پسرلی صاحب دی، ځکه ده غزل له خپلو ټولو فني او هنري ښکلاوو سره د عصر په غوښتنو سنبال او له ژوند مالامال کړ، پسرلي صاحب غزل کې ګڼې خوبۍ راغونډې کړې دي، دی د هندي سبک د پښتو او دري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرۍ ژوره مطالعه لري او ددې سبک ټولې نازکۍ او باریکۍ یې په غزل کې ځای کړې دي. ده کلیوال ژوند کړی او په طبیعي ښکلا او بیدیا یې ګلانو مالامال چاپېرکې اوسېدلی دی، د اولسي ژوند انځوروونکی، ښکلې اورنګینې په زړهاوو لنډۍ یې اوربدلي او د لنډیو د واقعي انځورونو او واقعیتونو ښکلا ته تم شوی، چې د واقعیت او طبیعت ښکلاوې یې له دې لارې خپلو غزلو ته لېږلي. د خوشال بابا حماسه او له حادثو ډکه شاعري یې ژوره لوستې او د خپل پښتون طبیعت له مخې یې دې ځانګړونو هم په غزلو کې مناسب ځای نیولی او په دې توګه ګڼې ښکلاوې او د مضمون غناوې د پسرلي صاحب د غزل شکل او منځپانګه ده.)) (۱۳ : ۴۲)

کله چې سړی په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک پر اثراتو بحث کوي، نو ورته ښکاري چې په پښتو کې د دغه سبک په پیروۍ شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه او په هند کې اوسېدلو ځینو پښتنو شاعرانو معراج ته ورسوله او په کندهار کې یې وده وکړه او اغېزو یې تر معاصرې دروې پورې دوام وموند.

عبدالحمید مومند به لا ژوندی و چې په پښتونخوا کې د هندي سبک خوښوونکي پښتنانه شاعران نور هم پیدا شول، چې ځینو د حمید او په نهایت کې د هندي سبک پیروي کړې ده. په دوولسمه او دیارلسمه پېړۍ کې د پښتونخوا ډېرو شاعرانو په دې سبک ویناوې وکړې چې مشهور کسان یې په لاندې ډول دي. (۲۸ : ۲۱۲ – ۲۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - په پښتو کې د هندي سبک مخکښ شاعران

دا چې تر دې مخکې مو په پښتو کې د هندي سبک پر پیل، پرمختګ او وجود مو تفصیلي خبرې وکړې، نو اوس به دلته هغه شاعران او شاعري یې په لنډه توګه معرفي کړو چې د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې یا په بله مانا د هندي سبک پیرو شاعران ګڼل کېږي.

څرنګه چې حمید بابا په پښتو شاعرانو کې لومړی ځل په داسې سبک پیل وکړ چې د خپلو خصوصیاتو له پلوه په هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري، د ده د وینا ډول د ده د زمانې او وروستیو پېړیو شاعرانو خوښ کړ او د ده دوینا په سبک یې ویل وکړه چې زموږ په ادبي تحقیقاتو کې دغه خلک د حمید د سبک پیروان بلل کېږي، او دا خلک ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاګردان بلل کېږي. خو که چېرې سړی اوس د تازه مدارکو پر بنیاد د حمید د سبک پلویان ښيي نو باید دا ووایي چې کاظم شیدا د هندي ادبي ښوونځي له هغو ډېرو سرسختو پیروانو څخه دی، چې د دغه ښوونځي خصوصیات د ده په شاعرۍ کې په ډېر حاد شکل ځلېږي. حال دا چې زموږ ادبي محققین حمید د هندي ادبي ښوونځي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدلو پیروانو کې د استاد په حیث معرفي کوي، نو په دې اساس د دې دواړو شاعرانو د هنر په ځرنګوالي کې هم د لفظ او هم د مانا په لحاظ ځرګند او واضیح توپیر لیدل کېږي. البته دا خبره هم موږ له یاده نه باسو چې شیدا دې هم له حمیده استفاده نه وي کړې، بلکې دا کار یې په پراخه پیمانه کړی. سربېره پر دې دغه لاندې کسان د حمید د سبک په پیروانو کې شاملېږي: کامګار ختک، قلندثاني، کاظم، خانګل خلیل، بیدل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحب زاده، میرزا حنان، صمد، عبدالله محزون، محمد بیاض، ملا محمد اکرم او یو شمېر نور. (**۲۵ : ۵۷ – ۵۸**)

اوس به په پښتو کې د هندي سبک مشهور شاعران په لنډه توګه معرفي کړو او پیل یې هم په پښتو کې د دغه سبک له بنسټګر حمید بابا ځخه کوو:

۴–۱ عبدالحمید مومند

د نازک خیاله او موشګاف شاعر عبدالحمید بابا د شاعرۍ د اوج زمانه ۱۱۳۰ هـ بنودل شوې؛ ځکه چې دغه وخت د محمد شاه مغل د سلطنت دوره وه چې حمید بابا په خپل شعر کې هم همدا ذکر کړی دی او دې نېټې ته تقویت بښي او اخر کار دغه ستر موشګاف نازک خیاله شاعر د راوړتې د وینا مطابق چې په ۱۱۴۸هـ کې یې سترګې له دې فاني نړۍ نه پټې کړې او وفات شو. خو د حمید بابا ژوند تر دغې ذکر شوې نېټې پورې د (شرعة الاسلام) د ژباړې له وجې ځرګند دی ځکه چې دغه ژباړه په دغه کال کې بشپړه شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمید بابا د طبع ازمایی میدان زیاتره غزل دی او د غزل په ځمکه هم خپله بادشاهي کوي. ځانته رنګ او ځانته سبک لري که څه هم چې د دوی په وړاندې د خوشحال خان خټک ا و صوفي شاعر حضرت عبدالرحمن بابا مومند رنګونه پراته وه خو حمید بابا د چا د رنګ په ځای او د چا د سبک په ځای ځانته ځانګړی مکتب او رنګ قایم کړ او د خپل ځانګړي او بېل سبک او مکتب خاوند او بنسټ ایښودونکی و.

حمید بابا د تشبیهاتو، استعارو او اشارو کنایو استعمال ډېر زیات او په کثرت سره کړی دی او په دې فن کې د استازۍ تر پولې رسیدلی دی. او په کلام کې یې خوږوالی، نزاکت او لطافت موجود دی.

د حمید بابا دا شعر داسې سره لولو:

نور عالم که په کیمیا زر کوي خاورې

ما زر خاورې کړه د مینې په کیمیا کې

نازک خیالي، استازي او موشګافي دومره چې د حمید بابا د غزل یو بیت څومره ژور او څومره درد لري څومره پیغام او څومره ژوروالی، چې وایي:

زه د شمعې په څېر اور په تندي بل کړم

تــه د صبح پــه څېر خاندې لـه غـروره

څنګه چې حمید بابا پـه پښـتنو شـاعرانو کـې پـه لـومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانګړنو لـه مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته تر ده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همهغه لار یې ویل پیل کړل، لر او بر او حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نیولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي. چې د پښتو ادب څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي او دا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاګردان بلل کېږي.

په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروۍ شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې او سېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر او سمهالې (معاصرې) دورې پورې پاینت وموند.

ښاغلی رفیع الله ستانکزی د حمید بابا د شاعرۍ او سبک په اړه لیکي: ((تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی یو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتګره قریحه یې درلوده، نه یې غوښتل چې د بل چا پیروي وکړي، بلکې په خپله یې یو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. په خپل قوي تخیل او فکري استعداد یې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ایجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه، لوړ خیالونه، په نادرو تشبیه ګانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې د ښکلو، لطیفوو جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادګي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حمید اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحمید مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانګړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځلېږي...

د عبدالحمید مومند د شاعرانه سبک ځانګړنې:

۱- ددې ښوونځي د پیروو شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفریط) ډېر لیدل کیږي.

۲- د حمید د سبک اشعار د یو ځانګړي آهنګ او غاړې (لحن) لرونکي دي.

۳- د ادبي صنایعو (ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پیاوړی دی.

۴- اغراق او مبالغه د حمید بابا د سبک له ځانګړنو څخه ده.

۵- اېجاز او لنډون یې بله ځانګړنه ده، چې په لږو ښایسته الفاظو کې ډېر څه بیانوي.

۶- د ځانګړو او دقیقو تشبیهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانګړې توګه خپل ځان ښکاره کوي.

۷- دغه سبک د نادرو تشبیهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې ګډ کړل.

۸- نویو مضامینو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د فولکلوري توکيو (متلونو، ګړنو، محلي اصطلاحاتو او ....) کارونه په کې ډېره ده.

۱۰- د حميد غزليزه شاعرۍ ډېرى د مينې پر چورليځ چورلي او موضوعي تيت او پرکتيا په کې ډېره تر سترګو کيږي.

۱۱- د دې ښوونځي ډېرى شاعران په لفظي نزاکت، باريکۍ او مضمون پنځونې پسې ګرځي او د شعر د دوديزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.)) (وېب: روهي)

تر حميد بابا وروسته د هغه د مکتب په شاعرانو کې کامګار ختک، کاظم خان شيدا، حنان بارکزى، بېدل، خانګل خليل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، ميرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمد بياض، ملامحمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بريالى او نور هم په خپل خپل ځاى اهميت لري. خو کاظم خان شيدا، چې د غه سبک کې کوم مقام او پوړ ته ځان رسولى د، د هغه له اعترافه سترګې نه شو پټولاى او بايد ډېر ډېر وستايل شي، همېش خليل د حميد او شيدا شاعري د ښکلو نازکو وربښمو د يوې حسينې او ښايسته پنجرې سره، فکر او مقصد يې د حسين مارغه سره ورته کړى، د ده په وينا د حميد د فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالوميږي او د شيدا د زښتي ډېرې نازکخيالۍ او ډېرې رنګين بيانۍ په دغه پنجره کې د شيدا فکري مارغه تت او د حقيقت غوندې نه ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۲ کاظم خان شیدا:

د راورټي له قوله کاظم خان شیدا د (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانۍ کې د مهاجرت ځپېړه پرمخ وخوړه او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او ګداز پیدا شو، ښايي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپېريال څخه دلرې والي او په هند کې د اوسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثیر لاندې- چې په هند کې درباري، دفتري او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتنی رنګ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو مانااوو یې د هندي سبک ځانګړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک ځاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په دیوان کې یې ډېری غزلې دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه بیېزې، څلوریزې، دوبیېزې، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترګو کیږي.

همداشان استاد اسدالله غضنفر د کاظم شیدا په اړه وايي: ((دا خبره مې له خپل پلاره اورېدلې ده چې په پښتو کې هغه شاعر چې کابو ټول تشبیهات او تصویرونه یې نوي او خپل دي، کاظم خان شیدا دی. پلار مې د شیدا د کلام د عیبونو په اړه وايي چې یو یې په غزلونو کې تغزل کم دی او بل یې د فارسي کلمو په راوړلو کې افراط کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسر محمد نواز طایر په (روهي ادب) کې لیکي:(د شیدا په کلام کې د عربي او فارسي ژبو اصطلاحات بې کچه زیات دي. خصوصا فارسي استعارې، تشبیهات، تلمیحات او اشارې کنایې پکې دومره زیاتې دي چې تر څو پورې په فارسي ادب او شاعرۍ د چا پوره عبور نه وي هغه د شیدا د کلام نه خاطر خواه استفاده نه شي کولای. شېدا د پښتو ژبې غالب یا بېدل دی.)

دا سمه ده چې شیدا فارسي کلمې تر نورو زیاتې استعمالوي مګر که دغه کلمې معنا هم شي، ځینو ته به د هغه په شعر پوهېدل مشکل وي ځکه دی په داسې نوې تشبیه، نوي مدعا مثل، نوي تناسب ،نوي حسنِ تعلیل او نوي مضمون پسې ګرځي چې نه په پښتو او نه په فارسي کې پخوا بل چا راوړي وي. د شیدا د شعرونو د پېچلتیا بله وجه دا ده چې په جملو کې یې کلمې کله کله په هغه ځای کې نه وینو چې د ژبې د ګرامر غوښتنه ده. مثلاً د دې بیت په دویمه مصرعه کې یې د (څوک) او (چا) ځایونه سره بدل شوي دي:

د بېکس په ماتم کله چا نعــرې کــړې
څوک په مرګ د شمعې ولیدل غمګین چا

په جمله کې د کلمو د ځای نامناسبې بدلېدا ته ضعفِ تالیف وايي. په فارسي ادب کې هم د هندي سبک په ګڼو شاعرانو نیوکه شوې ده چې کلام یې لفظي تعقید او ضعف تالیف لري او وجه یې دا ښودل کېږي چې د دې سبک شاعر غواړي خامخا نوې خبره وکړي او کله چې نوې خبره د بیت په محدود چوکاټ کې په اسانه ځای نه شي، بیا دا امکان شته چې د کلمو طبیعي ترتیب صدمه وویني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځپوه راوتې د معلوماتو په اساس شیدا د خوشحال ختک تر وفات څو د پرش کاله وروسته دنیا ته راغی. دی د خوشحال ختک غونډې د سرای او سېدونکی دی او یو مشهور نظر دا دی چې د هغه د لمسي، افضل خان، زوی به وي. شیدا له وروره د خوابدي په وجه یا بل علت هند ته تللی او هورې په رامپور کې په ۱۱۹۴ قمري هجري کې په غالب گومان تر زړبودن لږ دمخه وفات شوی دی.

ډاکتر حنیف خلیل چې د شیدا د دیوان په څلورم چاپ یې په ۲۰۰۵ کال کې سریزه کښلې ده، لیکي: (... زه دلته د کاظم خان شیدا دور ته د ښخي نژدې د هندوستان د تذکره نگار مولوي قدرت الله شوق رامپوري هغه الفاظ رانقل کوم چې هغه په خپله تذکره تکلمة الشعرا کې د شیدا د وفات نه لږه موده وروسته لیکلي دي او پکې یې د شیدا د شخصیت لنډه شان خاکه وړاندې کړې ده. دا الفاظ په دې وجه هم اهمیت لري چې ممکنه ده رامپوري مرحوم کاظم خان شیدا په خپله لیدلی کتلی وي. هغه لیکي: (خان عالی شان کاظم خان شیدا رییس قوم افاغنه ختک یعنې انسان متمثل به صورت ملک، زاهد، متورع، عابد، متشرع، بسیار عالی حوصله وخوش سلیقه، نازک دماغ، صاحب تمکنت، نهایت بردبار، کوه تحمل و وقار، موصوف به جمیع صفات انسانی، مجمع هنر و قابلیت و سخندانی، صاحب فضل و کمال، شاعر خوش مقال نازک خیال، معنی یاب تازه نزاکت هند، متلاشی مضامین دلپسند و بلند، تا حال در قوم افاغنه روه چنین شخص خوش فکر و خوش گو پیدا نه شده و نه خواهد شد.)

که څه هم د فارسي په اکثرو پخوانو تذکرو کې د کلام د ظاهري ښکلا په خاطر له معنا سره بې انصافي کېږي او د کلیشه شویو عبارتونو، مبالغو او مبهمو اصطلاحاتو بیروبار پکې وي، خو د کاظم خان شیدا په باره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي شوق رامپوري قضاوت ځکه بې بنیاده نه ښکاري چې دواړه د یوه عصر کسان وو او لا مهمه دا چې د کاظم خان شیدا خپل دیوان هم د دغسې قضاوت پخلی کوي. د رامپوري په تبصره کې لولو چې شیدا د هندي سبک شاعر دی، په نویو شعري مضامینو پسې ګرځي، په ادبیاتو ښه پوهېږي، نازک خویه دی او د غرور او تمکین څښتن دی.

کاظم خان شیدا چې بل ته سر نه ټیتوي او د آدابو ډېر پروادار ښکاري، د هاغسې خبرو کولو ته چندان مایل نه دی چې موږ یې تغزل ګڼو. د ده په شعر کې د معشوق په مقابل کې انفعالي حالت نشته. د خټکو دغه خانزاده د خپل خیال او خپلې خودداری له لوړه برجه د معشوقې ننداره کوي او دې ته تیار نه ښکاري چې له برجه راکوز شي، په معشوقې پسې روان شي، زاری ورته وکړي او هغه ورته د حقارت په نظر وګوري.

خو له دغه حالت سره سره، د شیدا په دیوان کې د معشوقې د حسن داسې نوي او روښان انځورونه موندلای شو چې ګومان کوم د خوشحال له دیوانه پرته د پښتو په بل هیڅ کلاسیک دیوان کې ساری نه لري. دا د شیدا بیتونه دي:

راشه ګوره د کاکل سیه مستی ته
یو قدم په لاره تلی نه شي بې دوشه
پس له شامه ګوره رنګ د شعله رویو
په شپه ګرم وي د شمعې بازارونه
چې هېمش لکه مجنون په صحرا ګرځې
بوی د چا د زلفو درغی شماله
د دانې په عوض ګل لري په دام کې
په رخسار یې توری زلفې بلبل ګیرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري سترګې دې شوې ترې په خندا کې
که هندوې د هند لامبي په ګنګا کې

زموږ ګڼ کلاسیک شاعران هند ته تللي او هورې اوسېدلي دي خو له خوشحال خټکه پرته بل یو هم د شیدا په اندازه هندي حسن ته ځیر شوی نه دی.

شیدا په خپلو ګڼو بیتونو کې د هند سبزانې یادوي. هندۍ چې د روه (پښتونخوا) تر جینکو تورې دي، سبزې بلل کېږي. په پخواني تصور کې رنګونه یا تت دي یا روښان. زېړ، سور او سپین روښان رنګونه دي او زرغون د تور غوندې په تتو رنګونو کې حساب دی. سور او زېړ چې د یوې کورنۍ رنګونه دي، زموږ په تصور کې د یو بل په ځای راځي. موږ طلا ، چې زېړه ده، سره زر بولو او په ځنګل پوښلی غر ممکن تور غر وبولو. د زلمکو په شونډو راټوکېدلي وېښته (خط) هم تور بلل کېږي او هم شنه. شیدا وایي:

په سبزه کې یې د خط و لب جلوه ده
که موجونه دي د میو په مینا کې

مینا د شیشې بوتل ته وایي چې شین رنګ یې مشهور دی او په همدې وجه د اسمان ګونبزې ته ګنبدِ مینایی او شنه رنګ ته مینا فام ویل شوي دي. شیدا چې د هندي نجونو تور بخون مخ انځوروي، سبزه یې بولي او سرې شونډې او تور خط د اسې ورښکاري لکه د زرغونه بوتل سره شراب.

شیدا په یوه بل بیت کې وایي چې هندۍ نازکې دومره سبزې دي چې که یې مینا وبولې، خوا بدوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نازکان د هندوستان سبز رنگونه
مکدر شي د مینا په انتساب

هغه نجلۍ چې هم یو څه توره وي او هم یې څېره جذابه وي، سکاڼه بلل کېږي. شیدا ته د هند سکاڼې د سپوږمۍ په زیږه رڼا کې د ریحان د شنو پاڼو غوندې ښکاري:

د هند په ملک کې عجبه سکاڼې دي
ناز و ادا لري کله ناجاڼې دي
چې یې نظر کړې و طرفه حسن ته
شپه د مهتاب کې د ریحان پاڼې دي

ریحان چې ببرۍ او کشمالۍ هم ورته وایو، معمولا چوڼایي(بنفش) رنګ لري او پاڼې یې توربخونې ښکاري. په پښتو کې د (توره ببریه) وصفي عبارت مشهور دی. په دېوانونو کې ریحان له ځینو نورو جهتونو هم یاد شوی دی: ریحان په مات کودي کې کرل کېږي(ځکه ریښې یې ژورې نه دي او رابوټېدلو ته یې لږه خاوره بس ده.)، پاڼې یې خوشبویه دي او ګویا د مار ورنه بد راځي. شمشوبۍ، نعنا او ویلنۍ د ریحان د کورنۍ خوشبویه نباتات دي. پښتو متل دی، وايي: مار له شمشوبي بد منل د غار په خوله کې یې شین شو.

... شیدا د غرونو له وطنه په نوې ځوانۍ کې وتلی او پاتې عمر یې په پردېسۍ کې تیر کړی دی. دی په ۱۱۸۱ قمري هجري کې (۱۷۶۷ میلادي) د خپل دیوان په سریزه کې لیکي چې (په عنفوان د شباب مې استراحت د حضر په محنت د سفر مبدل شه او الی آن مې په شام د غربت صبح د وطن مالوفه طالع نه دی.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

میجر راوټي چې د شیدا د دیوان د ترتیب تر کال کابو یوه پیړۍ وروسته یې د پښتو شعر د منتخباتو کتاب (سلیکشن فرام دي پویټري آف دي افغانز) تالیف کړی دی ، د ده په باره کې لیکي چې د خپل ورور د سخت چلند په وجه یې وطن او پوله پټی هغه ته پرېښودل؛ څو کاله په کشمیر کې و ، هورې یې ډېر علم حاصل کړ، بیا سرهند او ورپسې د هند د شمال افغان ریاست (رامپور) ته لاړ. د راوټي په قول شیدا ژوند په مسافرۍ او یوازیتوب کې تېر کړ، واده یې ونه کړ. راوټي دا هم لیکي چې مشر ورور هغه ته چې لا کمکی و ، د تره لور په نوم کړې وه خو دی له هغې سره واده کولو ته تیار نه و. که دا خبره همدا سې وي نو شاید دا وجه به هم وه چې شیدا هیڅوخت وطن ته راستون نه شو او دا خاطره یې دومره ترخه وه چې بیا یې هیڅوخت واده ته زړه ښه نه کړ.

د راوټي په نظر د شیدا شعرونه د میرزا خان انصاري د شعرونو غوندې ډېر عرفاني رنګ لري. خو زما په نظر شیدا د ځمکې په مخ د نویو خبرو په موندلو پسې دومره سرګردان دی چې آسمان ته یې لږ پام شوي دي. شیدا د پښتو په هغو دیواني شاعرانو کې حسابولای شو چې عرفاني مضامینو ته یې زیاته توجه نه ده کړې. شیدا چې د کومو فارسي شاعرانو ډېره ستاینه کوي او استادان ورته ښکاري، لکه، صایب، غني او شوکت، هغوی هم د عرفان شاعران نه بلل کېږي. په دې برخه کې چې استاد زلمي هېوادمل په خپل یوه کتاب (په هند کې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه) کې څه لیکلي دي ، لا دقیق ښکاري: (د عرفان چاشني هم د شیدا په دیوان کې پیدا کېږي. که څوک وغواړي له دې جهته دا دیوان ارزیابي کړي نو به یې هاند و هڅه بې ګټې لاړه نه شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر او فلسفي يو توپير دا دی چې له فيلسوفه د فکر د سستم غوښتنه کېږي او شاعران له قيد وبنده بې پروا وي. د فلسفي متفاوتې خبرې بايد د يو بل بشپړوونکي او تاييدوونکې وي خو په شاعر دغه پابندي نشته. د هندي سبک شاعران چې همېشه د نويو خبرو لېوال دي، ممکن لا زياتې متناقضې خبرې وکړي، ولې شيدا له دې سره سره چې همېشه د نويو خبرو د موندلو کوښښ کوي، د پښتو تر اکثرو نورو شاعرانو راټول او منسجم اخلاقي او فکري نظام لري چې اډانه يې په متانت ولاړه ده. همدې انسجام پروفيسر نواز طاير هڅولی دی چې وليکي: (شيدا شاعر هم و او فلسفي هم.) شيدا د عزت د ژوند د لرلو لپاره په سلګونو سپارښتنې کړې دي. زما په ذهن کې د خټکو دغه مسافر خانزاده د خړو خاورو د غېږې روانو، روڼو اوبو ته ورته دی. دا تشبيه د ده خپله ده، دی وايي:

د اوبو په شان روان په هسې لار شه

چې دا سپينه لمن وساتې له ګرده))

شيدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی او په هم هغه ځای کې خښ شوی دی.

۴-۳ علي خان

((دنړۍ د هر ادب دا بد قسمتي ده چې د ادب لويې نامې يا د هغوی د ژوند په هکله د تاريخ پاڼې اکثر چوپ پاتې شوې دي.-خو دغه خلکو د خپل فن په ذريعه ځان ژوندی ساتلی.-لکه د نړۍ په رنګ د پښتو ادب سره هم دا الميه ده چې د ادب لويې نامې يا خو زموږ نه ورکې دي او که تر موږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رارسېدلې دي، نو بس د هغوی د شعرونو تر حده ـ د اشنغر په ادبي خاوره زېږېدلی علي خان بابا هم په دغه ورکو شاعرانو کې یو دی د چا په هکله چې پښتنو څېړنکارانو دهغه د دیوان په بنسټ خپلې خپلې نظریې بیان کړې دي ـ

د علي خان بابا نوم او تخلص: د علي خان بابا سره یوه مسئله دا هم ده چې د هغه له استوګنې سره سره د هغه په نوم کې هم اختلاف دی ـ استاذ حبیبي او استاذ صدیق الله رښتین یې د خوشحال بابا کړوسی، د افضل خان زوی او د کاظم خان شېدا ورور ګڼي ـ د کاظم خان شیدا د دغه ورور نوم حسن علي خان و ـ

سید تقویم الحق کاکاخېل یې نوم احمد علي خان یادوي ـ له تقویم الحق کاکاخېل سره سره عبدالکافي او قاضي عبدالحلیم اثر یې هم علي احمد خان ګڼي ـ خو د هغه نوم عقاب خټک علي خان ثابت کړی دی ـ

معـما مې ده اووه سوه د اســـــم

لا یو کم دی که دوه واره ورله لام لاړ

له دې شعر نه د علي خان د نوم حروف ابجد ۷۲۱ راځي که علي احمد وي نو بیا به ۱۲۳ مجموعه جوړېده ـ ځکه موږ ویلی شو چې د علي خان نوم او تخلص د هغه د شعر په بنسټ علي خان دی ـ

د استوګنې په هکله یې ښاغلی حبیب الله رفیع وایي: " علي خان د اشــنغر په سمسوره او ادب خېزه وادۍ کې پېدا شوی دی ـ او د جیندي د بهاند او څپاند سیند په غاړه د یو ښکلي کلي استوګن و ".

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې هکله سید تقویم الحق کاکاخېل وایي: "د علي خان اصلي نوم علي احمد خان و. د جینډي خوړ په غاړه په یوې وړې غندې بانډه کې پېدا شوی او د دغې خوړ په صفا اوبو لوی شوی دی. جینډي د اشنغر په علاقه بهېږي او د تنــګي چارسدې خوا وشا واړه واړه کلي پرې اباد دي. د دغې وجې د علي خان ژبه او لهجه خالصه اشــنغرۍ ده".

د استوګنې په هکله خو اکثر محققین یوه خوله دي چې علي خان بابا په اشنغر کښې اوسېدلو ځکه چې د هغه په شعرونو کې د اشـــنغر ذکر ډېر راغلی دی.

مسئله ټوله د علي خان بابا په قومیت کې ده چې محققین پکې اختلاف لري. حبــیبي صېب او رښتــین صېب یې خــټک ګڼي. اجمـــل خټک بابا هم د دوي تائید کړی دی او هغه هم علــي خان ختــک ګــڼي. دوی دا هم وایي چې علــي خان د سعد الله خان د لاسه جلاوطن شوی و. سعد الله خان د افضل خان خټک زوی او د کاظم خان شېدا وررو دی. سعد الله خان د خپل پلار نه پس د اکوړي حاکم شوی و او د خپل حکومت د مضبوطوالي لپاره یې پخپلو ورونو زور زیاتي کول، چې له کبله یې کاظم خان شېدا وطن پرېښودلی و. دا رنګه دوی علي خان د سعد الله خان او کاظم خان شېدا ورور او د افضل خان خټک زوی ګڼي.

د دوی د نظریې مرسته او مخالفت دواړه شوي دي. په مرسته کې یې ښاغلی سرفراز خان عقاب خټک صېب هم شامل دی چا چې د علي خان په دیوان کې څه الفاظ را وایستل او د هغې په بنسټ یې علي خان ته خټـــک وواېو. هغه وایي: "که یو سړی خو وسېږي په اشنـــغر کې، کوم چې د محمدزیو مرکز دی خو پخپل دیوان کې د خـــټکو لهــجه لیکي نو ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهادت ددي بغېره بل څه نتيجه نه شي کېدله چې هغه سړی خټک وو.(قند مردان اکتوبر ۱۹۷۱ـ ص -۴۲)

خو د عقاب خټک راغونډ شوي زيات تر لفظونه هغه و کوم چې د ټولې پښتونخوا شريک لفظونه وو ځکه په دغه مقاله په يو وخت قلندر صيب ، عبدالکافي اديب صيب ، عبدالرحيم مجذوب صيب او ښاغلي همېش خليل صيب اعتراضات کړي دي.

کله چې موږ ته د علي خان بابا د ژوند په هکله څه خارجي سندونه او قطعي دليلونه په لاس نه راځي نو بايد چې موږ د هغه کلام ته ځير شو کومه چې د تحقيق او تنقيد د اصولو مطابق خبره هم ده.

علي خان بابا پخپل کلام کښې اشنغر ته خپل وطن وايي.او داسې کله هم نه شي کېدلی چې يو بنده په اصل کې خو وي د يو ځای خو بل ځای ته خپل وطن وايي:

چې يار نه وينم دلې په اشنغر کې
پټووم به له وطنه پسې سر مخ

يا د جيندي ذکر هم کوي لکه چې وايي:

نه پوهېږم زه د چا په زړه څه له غولاوه شم
ښنلي مې ساده صافي او به دي د جيندي

لنډه دا چې که موږ د علي خان بابا داستوګنې او يا قوميت په هکله څه هم ليکو ، نو بايد چې د هغه د ديوان شعرونه ، لهجې ته ځير شو کومه چې خالصه اشنغری ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی همېش خلیل وایي چې اشنـــغر کښې ممن زي اباد دي کوم چې ځان ته محمدزي وايي خو په اصل کې دا محمدزي نه بلکې ممن زي دي. نو موږ په کلکه دعوا سره دا ویلی شو چې علـــي خان بابا د اشنـــــغر په سیمه زېږېدلی او د جیندي په صفا اوبو لوی شوی دی. او په قام ممن زی دی.

د علي خان بابا د استوګنې او قومیت په شان د هغه د عهد تعین هم د اختلافو ښکار دی. د علي خان بابا پخپل کلام کې هم د ده د دور څه نښې نښانې په نظر نه راځي. صرف په یوه قطعه کې یې ۱۳ ذي الحجه ۱۱۸۰ هجري تاریخ شته او دا ترې ثابتېږي چې تر ۱۱۸۰ هجري پورې علي خان بابا ژوندی و. او س هم دغه قطعه څوک د علي خان بابا پېدا ایښت ګڼي او څوک یې د دغه قطعې د لیکلو تاریخ.

ختـې د عـاشق چـــې لا اخښلـــې ملایکو
غم یې لکه بوس هسې ورګډ کړو په خمیر کې
سن د هـــجري غـــر وه سر د کاڼي ترې کمتر وو
ورځ د دیــارلسمه ذوالحجه وه په تحـریر کې

عبدالکافي ادیب صېب وایي چې د خادم محمد اکبر مرحوم د لټون مطابق د علي خان د زېږېدون کال ۱۳ ذي الحجه ۱۱۸۰ هجري دی او د ثبوت په توګه یې هم دغه قطعه وړاندې کړې ده.

"غر " په ابجدو کې د ۱۲۰۰ برابر دی او چې د کاڼي سر یعنې "ک " ترې کم تر شي نو ۱۱۸۰ ترې جوړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید تقویم الحق کاکا خېل وايي چې دا دعلي خان د وړومبي دور غـزل دی ځکه چې د هغه د آخري دور د غزلو په مقطع کې مذهبي اشاره ضرور وه. تقویم الحق کاکاخېل ۱۱۸۰ هجري د دې غزل د لیک تاریخ ګڼي.

اروابناد قلندر مومند د ۱۲۰۰ سره ۲۰ جمع کوي او ۱۲۲۰ یعنې د صاحبزاده محمـدي د مرګ کال ترې جوړوي. خو څنګه چې دیارلسم هجري تـاریخ د سند سره نه دی ثابت کړی شوی، بل دا چې دا غـزل د اول نه تر اخیره پـورې په روماني رنګ کې رنګ دی ځکه د مرثیې د امکان نه ډېر لرې ښکاري.

هر څه چې دي هر محقق پرې د خپل علم او تحقیق پـه بنسټ خپل نظر وړاندې کړی دی. موږ د ټولو قدر کوو، خو د علي خان بابا د دور پـه هکلـه دومره ویلی شو چې علي خان بابا تر ۱۱۸۰ هجري ژوندی و.

علـــي خان بابا د خپل دور د پښتو روماني او رنګین شاعر پـه حیث خپل ځان او خپل زور پخپل دیوان کې ښودلی دی او د حمید بابا او کاظم خان شیدا نه پس د پښتـو ادب د هنـدي سبک دریم استاذ دی.)) (وېب: عمرانیات)

۴ – ۴ کامګار خان خټک:

کامګار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زېږېدو جوتـه نېټـه یې نه ده څرګنده، خو دومـره معلومېږي، چې پـه (۱۱۲۵) کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبـه یې شعرونه ویلي دي، یو نازکخیالـه شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو پـه څېر یې خپـل ټـول ادبـي ژونـد د خط او خـال سـتایلو ته ځـانګړی کـړی دی، د شعر دیوان لري، چې د شعر نمونه یې په دې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خاطره مې عشق يوړ تدبير ورو ورو
ديوانه شوم سزاوار د ځنځير ورو ورو
صورتگر چې ستا صورت په سترگو وليد
له خجلته يې کړ څيرې تصوير ورو ورو

۴-۵ خانگل خليل:

د پښتونخوا په سيمو کې او سېدلی شاعر دی چې ژوند يې تر ۱۱۵۰ پورې يقني ښکاري. د خانگل خليل ديوان ورک دی، خو څه شعرونه يې په يوه ځانگړې مجموعه کې چې (د خانگل خليل څو شعرونه) نومې، په ۱۳۶۰ ه ش کال په کابل کې پښتو ټولنې چاپ کړي دي.

دی د هندي سبک پيرو شاعر دی، په شعر کې يې مضمون افريني او د هندي سبک ښکلاوې ليدل کېږي. دا يې يوه ښکلې رباعي:

بلبل هر چا ته دا خبرونه کا
وخت د بهار شو غوټۍ گلونه کا
پسرلی د هغو چې يار ترڅنگ لري
هېوا د بېل شوی لا ارمانونه کا

(۲۸ : ۲۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۶ محمد بیاض گدون:

د عبدالحمید مومند پیرو دی. په پښتو کې تري یو رنګین دیوان پاتې دی، چې په پېښور کې چاپ شوی هم دی. د ده د دیوان له مطالعې ښکاري چې دی د ځمکنو د میاعمر (رح) مرید هم و او په خپل دیوان کې یې د حمید د غزلونو او نورو اشعارو په پیروۍ شعرونه ویلي دي. بیاض په اصل کې د پښتونخوا د (زیده) نومي کلي اوسېدونکی و، بیا پېښور ته راغی او له دې ځایه دکن ته لاړ او د ژوند تر پایه په دکن کې اوسېدلی دی. د ژوند زمانه یې د دوولسمې پېړۍ اواخر تاکل کېږي.

ده هم لکه بیدل هشنغري غوندې د حمید مشهور ترکیب بند استقبال کړی دی او د دغه ترکیب بند په پیروۍ یې یو ترکیب بند جوړ کړی دی، چې یو بند یې دلته راخلو:

نن به شپه زما د یار په کوم مقام وي
لکه میاشت به راښکاره په کوم یو بام وي
تماشګر به یې ومخ ته خاص و عام وي
خوب خندا له ستومانۍ به پرې حرام وي
ولې نه چوې زما زړه له ډېره غمه
چې لا بېل ګرځې له خپله همدمه

(۲۸: ۲۲۲)

۴–۷ قلندر مومند:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلنــدر مومنــد (زیږېدنــه:۱ د ســپټمبر ، ۱۹۳۰ز. - مړینــه: ۴ د فبروري، ۲۰۰۳ ز.) د پښـتونخوا يـو شـاعر، کـره کتـونکی، ليکـوال، اديب او خبريـال و. نومـوړي پـه سيند کښـنې کـې هـم نـوم درلـود او د دريـاب پـه نامـه د يـوه پښـتو سـيند ليکلو امتيـاز هـم ور پـه برخـه دی. نوموړی په سياسي چارو کې هم ښکېل ؤ او د پاکسـتان د کمونېسـت گوند غړی هم و. دا چې نومـوړی څـه نـا څـه يـو هـر اړخيزه شخصيت ؤ خو د نوموړي د ژوند په وروستيو وختونو کې کله چې قلندر مومند د پټـې خزانـې د جعلـي ثبوتولـو پـه موخـه يـو کتـاب، پټـه خزانـه فـي الميزان وليکـه نو پـه دې توگـه يـې د پښـتو پـه ادب کـې يـوه نانـدريزه بحث ته لمن ووهله.

د قلندر مومند اصلي نوم صاحبزاده حبيب الرحمن قلندر مومند و او د پېښور د صاحبزاده مومند په کلي کې نړۍ ته راغلی و.

قلندر مومند د پېښور گنهو رسنيو سره دندې ترسره کړې. نومـوړی پــه ۱۹۲۲ز. کـال کـې د اردو ورځپـاڼې انجـام د خبـري څـانگې ايـډيټر پاتې شوی. همدا راز يې د بانگ حرم، خيبر مېل او د پښـتو اوونيـزې رهبـر سـره خبريـالي کارونـه سـر تـه رسـولي. قلنـدر مومنـد د اردو ورځپـاڼو آج او د مشرق ورځپـاڼې لپـاره مسلسـل کالمونـه ليکلـي او د پېښور د پرېس کلب بنسټ اېښودونکی هم پاتې شوی.

د قلندر د هندي سبک پيرو دی، يو کوچنی ښکلی ديوان لري.

قلنـدر د پښــتو او فارسـي ژبـې شـاعرانو پـر خـلاف يـو معلـوم محبـوب لـري، چـې د قلنـدر محبـوب ميـرا دی، دی پـه ميـرا بانـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشق دی او دا هغه سو وځونکې او ریښتینې مینه ده، چې د ده له مرګ وروسته یې داستان د فولکلور لمنې ته لویږي.

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د یو شعر څو بیتونه:

چې را یاد یې سپین غاښـونه سره لبان کړم
دَر د اوښـــکو یـــې نـــثار تـر ګریبان کړم
توري زلفې چې یې وربځې کـړم په زړه کې
توی د اوښکو له چشمانو پرې بـاران کړم

۴ – ۸ پیرمحمد کاکړ:

ښاغلی قاسم ابدال د پیرمحمد کاکړ په هکله لیکي: ((د پیر محمد کاکړ دیوان دوهم چاپ د صحاف نشراتي مؤسسې -کوټې له خوا په کال (۱۳۸۲) لمریز کې چاپ شوی دی ، پر دغه دیوان لیکل شوې سریزې د استاد حبیب الله رفیع او استاد بینوا صاحب دي. رفیع صاحب پیر محمد کـاکړ څنګه را پیژني؟ رفیع صاحب لیکلي دي: پیرمحمد کـاکړ پـه ختـه پښتون او د کاکړو له لوی ټبر څخه و ، خو پیر محمد کاکړ په خپلو اشعارو کې د ځان سره د کاکړ کلمه نه ده راوړې خو شمس الدین کـاکړ د پیـر محمد کاکړ پیرو او لاروی و ، چې خپل بشپړ دیوان لري د پیر محمد کـاکړ د نامـه سره د کاکړ کلمه راوړي او وایي:

پیر محمد کاکړ په شعر کې نامدارو
یو وړ قبر لره ده ارمان د شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته د پښتو ټولو محققينو ، تذکره ليکوونکو او ادب څېړونکو د پير محمد له نامه سره د کاکړ کلمه کښلې او راوړې ده. استاد بېنوا صاحب په خپله سريزه کې ليکلي دي: پير محمد کاکړ د پښتو ادب نوميالى شاعر په قوم کاکړ او اصلي ځاى يې ږوب و ، چې مخصوص د کاکړانو پښتنو د استوګنې سيمه ده. د پيرمحمد زيږېده په همدې علاقه کې چې د پلار او نيکه ټاټوبى يې بلل کيږي واقع شوى دى مګر د زيږېدو نېټه يې په يقيني توګه څرګنده نه ده، د اټکل او تخمين له رويه د ده زيږېدنه بايد د (۱۱۲۰ هـ،ق) کال په حدودو کې وې ځکه چې دى د احمد شاه بابا معاصر و او د احمد شاه بابا په وختونو کې يې شعر وايه او په خپله د احمد شاه بابا د زوى شهزاده سليمان استاد او معلم و. ځنګه چې له يوې خوا احمد شاه بابا په(۱۱۲۱هـ،ق) کال پر تخت کښېناستلى دى او له بلې خوا د پير محمد کاکړ د اشعارو په استناد په دې وخت کې پير محمد کاکړ سپين ږيرى و ، نو د ده د زيږېدو لپاره به پورتنۍ نېټه ناوړه او له حقيقته ډېره ليرې نه وي.)) (وېب: لروبر)

مرحوم استاد پوهاند عبدالحى حبيبي د پيرمحمد کاکړ د سبک او مکتب ځانګړنې داسې بيانوي:

۱- د عشق خورا نري احساسات پکې شته ، د دې سبک د شاعر کار له زړه سره دى،لکه د رحمان بابا لسان الغيب نه دى چې له عالم قدس څخه وغږېږي او نه وچ کلک ناسوتي دى؛بلکې د هغو تودو احساساتو څخه الهام اخلي چې آرټ او صنعت زېږوي.

۲- په دې سبک کې تشبيهات او استعارات طبعي رنګ لري، د ظاهري ښکليتوب او مادي جمال بيان کوي او په دې ښېګڼه کې د خوشال خان سبک ته ورته دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- الفاظ او عبارات یې پریولي او روان دي، ژبه یې جذابه ده.

۴- د معاني او احساساتو په تجسم او تصویر کې د ژبې خاص بلاغت استعمالوي، مطلب سپېڅلی او روښانه راوړي، تعقید او ابهام نه خوښوي.

۵- د اخلاقو تلقین او مواعظه یې لاهوتي نه ده، حتی المقدور د اجتماع او انساني معاشرت له خنډه نه وځي. د پیر محمد کاکړ سبک په دغو ممیزاتو او خواصو د خوشال او رحمان بابا د سبکونو ترمنځ یو فاصل خط دی او دا سبک د آرت له پلوه غوره او ډېر ښه دی. (۲۳ : ۵۳)

د پیر محمد سبک په سادگۍ، سلاست او متانت کې د خوشال او رحمان بابا مکتب ته ورته دی او په مضمون افرینۍ او نزاکت کې او ادیبانه تلازماتو او استعاراتو کې د حمید او شیدا د مکتب ښېگڼې لري، ځکه نو د ده ویناوې خورا خوږې او له خونده ډکې دي او د ده ادبي مکتب د پښتو ادب یو غوره سبک منځ ته را ایستلی دی چې پخوا تر ده نه و.

دی سره له دې چې خپل کلام د شعر و شاعرۍ په ټولو بدیعي مزایاوو او محسناتو ښایسته کوي؛ مگر سره له دې د روانۍ، سلاست او سادگۍ ملونې هم له لاسه نه ورکوي او دا یو ځانگړې د ده خاصه ده. (۲۳ : ۲۷۷)

د پښتو په کلاسیکو شاعرانو کې د لوړ مقام څښتن دی، دا چې د چا زوی او د کوم ځای دی موږ په تیاره کې پرېږدي او تر اوسه پورې هیڅ معلومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پیر محمد کاکړ له اشعارو څخه جوتیږي، چې د حمید د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې یې د حمید په تعقیب او پیروۍ د خط ډېره ستاینه کوي او ډېر ځای یې د حمید پر مضمون شعر ویلی دی. لکه دا شعر:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویمې ماته ستا د غاښو تعریف څه دی

وې ژلۍ دي په لاله کې چې ویلیږي

او دا یې هم د شعر څو بیتونه د نمونې په ډول:

باریک خط پر کښلي مخ سو د جانان ګډ

لور په لور شوه په عسلو مُرچګان ګډ

پاس پرشوندو یې خال نه دی چې نمایږي

شین مګس دی په چشمه کې د حیوان ګډ

۴ – ۹ محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه یې هم لیدل شوي او محمدي صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی.

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سینګارولو کې یې خپل ادا کړی دی، خپل ټول شعرونه یې د جانان د جمال په ستایلو او غماز په غندلو کې ویلي دي. د شعر بېلګه یې داده:

چې بې تا ګرځم په سیل د نوبهار کې

سره لمبه وینم د اور په لاله زار کې

محمدي د یار د مخ آیینې ته ګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې سرو او بو ویشتلی یم په نار کې

استاد اسد الله غضنفر د محمدي په اړه په خپله یوه مقاله کې لیکلي: ((د محمدي صاحبزاده په وفات څه باندې دوه سوه کاله تېرېږي خو دیوان یې ډېر وروسته په ۱۹۸۵ کې چاپ شو. د ده د دیوان د ترتیب او تصحیح کار ارواښاد قلندر مومند تر سره کړی دی. نامتو محقق زلمی هېواد مل لیکي چې محمدي صاحبزاده په دیوان سربېره د یو بل پښتو منظوم اثر او دوو عربي کتابونو مولف دی. د استاد هېوادمل په نظر محمدي صاحبزاده د هندي سبک شاعر دی.

موږ په دې لیکنه کې د پېښور د سیمې د دې شاعر په دیوان کې د هندي سبک د ځانگړنو ننداره کوو.

د هندي سبک شاعران مدعا مثل ته ډېر پام کوي. مُدعا مَثَل دې ته وایي چې شاعر په لوستونکي باندې د خپلې خبرې د منلو او د خپلې ادعا د ثابتولو لپاره یو مثال راوړي. محمدي صاحبزاده د خپلې دې ادعا د ثابتولو لپاره چې باهمته بنیادم په عین بېوزلۍ کې بډای دی، د څاڅکو او سین مثال ورکوي. څاڅکي د سین په نسبت ډېر بېوسه دي خو دا د باران څاڅکي دي چې د خپل سخي او همتناک طبیعت په برکت له سین سره مرسته کوي او اوبه وربښي. د صاحبزاده په قول:

همت ناک سړی که خوار وي دولتمن وي

څاڅکي گوره نه کوي له دریا طمعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې بیت کې همت ناک سړی له څاڅکو ، په سین کې د څاڅکو تویېدل له سخاوت او بې همته لالچي بنیادم له سین سره تشبیه کېږي خو دا تشبیه گانې پټې دي. د مُدعا مثل بنیاد که څه هم په تشبیه ولاړ دی مگر د تشبیه توري مثلا : لکه، غوندې، په شان، په دود ... پکې نه وي او بله دا چې هر مدعا مثل په اصل کې له دوو یا دریو تشبیه گانو جوړ شوی وي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د مدعا مثل له تخنیک او صنعته نسبتا ډېره استفاده شوې ده. محمدي صاحبزاده تر مدعا مثل هم د حُسن تعلیل صنعت ته زیات پام کړی دی. دی وایي:

په لوگي کې مې د زلفو سا خپه وه

ځکه نه راته یوه گړۍ بېگا خوب

دلته د ساډوبي لپاره شاعرانه او غیرواقعي دلیل راوړل شوی دی.دغسې غیرواقعي خو ښکلي دلایل چې حسن تعلیل یې بولي، د محمدي صاحبزاده په دېوان کې ډېر پیدا کولای شو. د ځینو ادبپوهانو په قول د هندي سبک شاعران حسن تعلیل ته هم ډېر پام کوي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د حسن تعلیل څو نور مثالونه:

ستا د سترگو ښو نیغ نیغ دی وهلی

د بادام جامه اوس ځکه سوزني ده

ماتوي پرې د کجکو زلفو مینه

لېوني چې ډېر وهي په ځولانه لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښا پېرۍ ځکه مخ پټ په پلو گرځي

چې ځېره يې ده تر تا پورې بدرنگه

په ټول پښتواني شعر په تېره بيا هندي سبک کې د تناسب تخنيک ته ډېره توجه شوې ده. په دې صنعت کې د بيت ځينې کلمې د يوه کُل جز وي. مثلا محمدي صاحبزاده وايي:

انتظار مې ملا کړه تر نوې مياشت کړه

اې زما ماهِ تمامه راشه راشه

دلته ماهِ تمام يعنې څورلسۍ او نوې مياشت، دواړه، د سپوږمۍ د کل اجزاَ دي. شاعر معشوقه ځکه څورلسۍ بللې چې له نوې مياشت سره تناسب رامنځ ته شي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د تناسب صنعت زيات وينو. يو بل مثال:

د آهو په دود ترهېږم چې څوک وينم

سوي غم د بېلتانه کړ مجنون هسې

دلته مجنون، غم، بېلتون، آهو او ترهېدل له يو بل سره تناسب لري. دوی ټول د ليلا و مجنون د کيسې په تار له يو بل سره پېيل شوي او د يوه کُل اجزا دي.

د هندي سبک په باب ويل شوي چې نويو تصويرونو ته پکې زيات پام کېږي او د زړو تشبيهاتو ، استعارو او انځورونو تکرارول پکې عيب باله شي. له دې اړخه هم که د محمدي صاحبزاده دېوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغیرو، د هندي سبک اغېز به پکې ووینو. دی تر اکثرو دیواني شاعرانو نوي تصویرونه نسبتا زیات لري.

هینداره یو هغه شی دی چې د پخوانو او اوسنو شاعرانو توجه یې ډېره جلب کړې ده. په دې باره کې د نوي څه ویلو چانس ډېر کم دی خو محمدي صاحب زاده آیینه له سړو اوبو سره تشبیه کړې ده چې دا نهایت نوی تصویر دی. دی وایي:

محمدي د یار د مخ آیینې ته ګوره

دې سړو اوبو ویشتلی یم په نار کې

د نویو تصویرونو د موندلو لپاره شاعر په چاپېریال کې سترګې غړوي او نوي مواد پیدا کوي. محمدي د دې خبرې د کولو لپاره چې د مینې کاروبار د ده د اوښکو په برکت روان شوی دی، د تیرا او پېښور مثال ورکوي. باران په تېرا اوري خو برکت یې پېښور ته رسېږي او په اوبو یې دا وروستی ځای اباد دی. محمدي صاحبزاده وایي:

محمدي ژړا مې کار د مینې ساز کړ

ابادي د پېښور په دې تیرا شي

سرګړی د پښتني چاپېریال بوټی دی چې درونډ اور لري، تنور ښه تودوي او د جوماتونو د فرش لپاره هم ورنه استفاده کېږي. محمدي د خپل ماحول همدې بوټي ته کتلي او ویلي یې دي:

د سرګړي په څېر ځکه سره لمبه شوم

د ساقي د لاس پیاله کې و شربت اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

... د تصویرونو او تشبیهاتو د تازه کولو یوه ډېره کامیابه لاره دا ده چې شاعر په زاړه او سولېدلي انځور کې نوي ارتباطات پیدا کړي. د محمدي صاحبزاده په دیوان کې د دغسې هڅې کامیابې بېلګې ډېرې موندلای شو. مثلا پخوانو شاعرانو خپل کلام له لعلو او دُرو سره تشبیه کړی دی. دا زَړَه خبره ده خو محمدي صاحبزاده د هغې د تازه کولو لپاره تشبیه په مدعا مثل بدله کړې، نوي ارتباطات یې پکې موندلي دي:

ښکلي نه درنوي غوږ په لعل و درو

محمدي نه ږدي څوک ستا په انشا غوږ

د کورکمن په شان زېړېدل په لنډیو او نورو شعرونو کې ډېر لولو. دا یو مکرر او سولېدلی انځور دی خو محمدي صاحبزاده له همدې تصویر او تشبیه سره یوه بله خبره یو ځای کړې او خورا نوي څه یې ویلي دي:

دا د چا کتهوې رنګ راباندې ښه شه

چې غمونو زېړ په شان د کورکمن کړم

... د هندي سبک شاعري نه یوازې په نویو تصویرونو بلکې په دې هم مشهوره ده چې شاعران یې په نویو فکرونو پسې ګرځي. د محمدي صاحبزاده په دیوان کې داسې خبرې موندلی شو چې د شعر د دنیا د منل شویو خبرو خلاف دي. مثلا په شعرونو کې له معشوقې څخه د فدا کېدو خبره همېشه شوې ده خو محمدي صاحبزاده بل څه وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له ښکليو سره نه درومې په لارې

څه حاصل که ځان يې خاورې د تلي کړې

په پښتو ادب کې د هندي سبک تر ګردو لوی پلوی کاظم خان شيدا بلل کېږي. کاظم خان شيدا چې تر محمدي صاحبزاده څلورويشت کاله پخوا وفات شوی ، په خپل ژوند يې په هند کې ديوان ترتيب کړی او له هغه ځايه يې محمدي صاحبزاده ته را استولی و. هندي سبک ته د محمدي صاحبزاده په راغب کېدو کې غالبا د شيدا لاس هم شته. په دې باره کې لا پوره څېړنه نه ده شوې چې محمدي صاحبزاده له شيدا څومره متاثر دی خو د تاثير په اخيستلو کې يې شک نشته. مثلا د شيدا دا بيت چې وايي:

چې اواز يې د تېښې به کهسار نشته

د شيرينې په طلب لاړې فرهاده

محمدي صاحبزاده را رنګه رااخيستی دی:

چې په غره کې اواز ستا د ترښځ نشته

په شيرينې پسې ورک لاړې فرهاده

اروانښاد پروفيسر قلندر مومند د محمدي صاحبزاده د ديوان په سريزه کې ليکلي دي چې د هغه په شعر باندې د خوشال خټک ، رحمان بابا ، قادر خټک او حميد مومند اغيز ليدل کېږي.

دا چې د محمدي صاحبزاده شاعري په کومو شاعرانو باندې اغيز کړی، يو بل ناڅېړل شوی بحث دی. موږ په لويو شاعرانو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

علي خان يادولای شو چې د محمدي اثر وربانـدې پـروت دی. ده محمدي ته د خپل پير او مرشد په سترگه کتل.)) (وېب: تاند)

۴ – ۱۰ شمس الدين کاکړ

شمس الدين کاکړ لکه څنگه چې ځان د لعل په څېر په ايرو کې پټ گڼي، همداسې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځکه چې د پلار، زېږنځی او مړينې په اړه يې هېڅ معلومات نه لرو، البته عبدالباري جهاني د مشکو کاروان په ادبي تذکره کې ليکي دي، چې: ((د نولسمې پېړۍ په لومړۍ نيمايي کې يې د کندهار د کلچ آباد په کلي کې ژوند کاوه)). لکه چې په خپله وايي:

لکه لعل په ايرو کې دی بې قدره

هسې پروت دی شمس الدين په کلچ آباد

شمس الدين د حميد ماشوخېلي ډېره ښه پيروي کړې ده او حتا په ځينو ځايونو کې يې نه يوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ويلې دي؛ بلکې مضمون يې هم کټ مټ راخيستی دی. د کلام بېلگه يې په لاندې ډول ده:

ما يو جام کړ د ساقي له لاسه نوش

لاړ له سره زما دواړه عقل و هوش

ديار غم به يې فنا لکه حباب کړي

شمس الدين که له گفتاره سي خاموش

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ –۱۱ میرزا حنان بارکزی

میرزا "حنان" بارکزی د کندهار ښار جنوبي لور ته د "مرت کلا"په کلي کې زېږېدلی دی. په مرت کلا کې د حنان د زېږېدو په باب متواتر روایت شته خو د ده په دیوان کې مې د دې روایت ملاتړ و نه موند. د میرزا حنان د ژوند او کورنۍ په باب موږ ډېر معلومات نه لرو. تر کومې اندازې چې زه خبر یم په دې باره کې د پښتو ادبیاتو تاریخ "درېیم ټوک" پښتو ادب تاریخ، پښتانه شعراء "دوهم ټوک"، افغانستان نومي کتاب د کندهار مشاهیر، اریانا دایرة المعارف، د سره غره ګلونه او د ده د چاپي دیوان په سریزه کې لږ و ډېر مواد موندلای شو چې تقریباً ټول یو شانته خبرې لري او لیکوالو له پښتانه شعراء څخه زیاته استفاده کړې ده. د ده په خپل، دیوان کې هم زه ډېر لږ پر داسې ځایونو پېښ شوی یم چې د ژوند زیات اړخونه دې یې پرې روښانه شي. یوازې مې دا څو مورده په سترګه شوي دي، هغه دا چې:

د پلار نوم یې محمد حسن و چې په "۲۱۱۸ ه ق" کال مړ دی. حنان وایي:

زما پلار محمد حسن د دین پنجه

له هوښیاره مې د مرن پوښتنه وکړه

خدای دې ور کړي په جنت کې سراچه

راتې و ویل تاریخ شو مرغی چه

د برهان په نامه یې یو ورور درلود چې د حنان په ژوند و فات شوی دی، دی وایي:

د برهان مرن مې پر زړه اور بلاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وفات تاریخ یې دا هاتفي و وې

په پوښتنه مې همه ځای لټاوه

له دا نیم برهانه مخ و گرزاوه

د کندهار او سېدنکی و. د ده خپله وینا دا ده:

په خپه به گلرخان د قندهار وي

چې په مرن ولاړ شي "حنان" رنگه بلبله

له حنانه قرار څه غواړې ناصحه

چې رسوا کړ دا ستا عشق په قندهار کې

له نامه سره یې "میرزا" هم کیښ. لکه په دا لاندې بیتو کې:

دا له غمه د کوم مخ "میرزا حنانه"

له زړلو چې مې نه در بړي سترگي

د احمد شاهي کندهار د ښکاپر دروازې څخه د موټر او بگیو یوه لار مخ پر جنوب وتلې ده چې د کرز او ذاکر له کلیو څخه تېره او پای یې یوه کوچنې غره ته دربړي. د دې غره په شمالي لمن کې یوه هدیره شته چې پوخ د بوال پر تاو دی. د حاجي جمال خان بارکزي مقبره په همدې هدیره کې ده چې گومبته پر ولاړه ده. دا غر د حاجي جمال نیکه په نامه یادېږي. د غره لوېدیځ لور تـه د یوه یا دوو کیلومترو په واټن یو کلی ودان دی چې مرت کلا نومېږي.

د مرت کلا په شا وخوا کلیو کې بارکزي میشته دي. دا کلي د ترنک رود پر شمالي او جنوبي غاړو پراته دي. په ځوانۍ یې شعر ویل شروع کړي دي. له دې لاندې بیته همدغه راز مطلب اخستل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا له غمه نه يم څه يم چې دا هسې

لا د دېرشو کالو نه يم موی مې سپين شو

"ديوان – ۸۱۸ مخ"

عمر يې تر سپين ږيرتابه پورې رسېدلی و. دی وايي:

چې په سپينه ږيره نه اوړې د ښکلو

آفرين دې شه "حنانه"پر همت

"ديوان – ۱۹ مخ"

چې پيرۍ مې ږيره سپينه کړه خم قد

راته ښايي اوس عصا د سر و قد

"ديوان –۱۱ مخ"

د ميرزا حنان د زېږېدو نېټه نه د ده پخپله وينا کې ښودل شوې ده، نه د ښاغلو څېړونکو په څېړنو کې.

د سردار مهردلخان مشرقي د مرثيې په استناد په)ادبي تذکرو – تاريخونو او نور دې ته ورته آثارو کې يې ژوند تر "۲۱۲۲ ه ق" پورې يقيني بلل شوی دی(. دا سې روايت هم شته چې ديوان يې په همدې کال ترتيب کړی دی. د ده د خپلې وينا سره سم دغه وخت سپين ږيری دی. که يې مور د سپينږيرتوب عمر شپېته کلنی فرض کړو. نو به يې د زېږېدو نېټه د "۲۱۲۱ ه ق" شاوخوا يا په بله وينا د شاه زمان سدوزي، د پاچهۍ اوايل وي.

د ميرزا حنان بارکزي د ديوان له لوستلو څخه له ورايه ښکاري چې ده د پښتو ژبې د کلاسيکو شاعرانو او متقدمينو ديوانونه او آثار کتلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مروج علوم یې هم پر څنګ ور سره لوستي وو. خپل نکته سنج فکر یې د پښتو ژبې د نازکخیاله شاعر عبدالحمید مومند " ۱۲۱۸ ق ژوندی" له خیاله سره ورته موندلی او د هغه ادبي لار او سبک یې غوره کړی او پیروي یې کړې ده. زموږ د ادب تاریخ څېړونکي او ادبپوهان په دې باب په یوه خوله دي چې میرزا حنان د حمید د ادبي سبک ډېر ښه پیرو دی.

اروا ښاد استاد عبدالرووف بېنوا لیکي: د حنان شاعرانه تخیل ډېر لوړ او د نوو مضامینو میندونکی او بداعت خوښوونکی دی. دی هم لکه حمید نوي تلازمات او نوي استعارې او ښکلي تشبیهات څرګندوي... ده هغه ادبي سبک ته ترقي ورکړې ده چې حمید مهمند یې مؤسس دی... دی تر معنوي خوا ادبي ښېګړو ته اهمیت ورکوي... په دې لاره کې لوړې درجې ته هم رسېدلی او د پښتو شاعرانو د لومړۍ ډلې او استادانو د ګدۍ په پای کې کښېني او د حمید بابا ګړندی او نامتو شاګرد ګڼل کېږي.

... د حمید د سبک د پیروۍ تصدیق موږ د حنان په خپله وینا کې هم په کراتو مراتو موندلای شو. دی وایي:

پیروي مې د "حمید" موشګاف وکړه
ما "حنان" د شعرلاس کړ د "رحمان" مات

"دیوان–۱۱ مخ"

د حمید د شعر بحر ته "حنانه"
یو څو ځاځکي دي لوېدلي ستا ابیات

"دیوان–۱۱ مخ"

د حمید د خوش نظمۍ په زراعت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا "حنان" يې دئ د شعر خوش ه چين

"ديوان – ۹۳ مخ"

حنان په رښتيا سره د خپل عالي تخيل په واسطه د حميد سبک پر مخ بېولی دی، خو کله کله بيا د

حميد پر پله مستقيم گام هم ږدي.)) (۲۷ : ۱۸ – ۲۴)

حنان بارکزی چې کابو يوه نيمه پيړۍ پخوا په کندهار کې ژوند کړی دی. د ميرزا حنان بارکزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال – حبيب او رقيب- موضوع جوړوي او دا تنگه موضوع يې په ډېر هنرمندانه ډول په ښکلو الفاظو کې ځای کړې ده، چې دی د دې موضوع د بيانولو لپاره ډېر رنگين او ښايسته کلمات او الفاظ لري. حنان ځان د حميد پيرو بولي، کله کله خو د الفاظو او کلماتو په استعمال او کارونه کې د هغه دومره پيروي کوي، چې شکل او متن يې په بشپړه توگه کاپي کوي، هغه ترجيح بند کې يې، چې د حميد په پيروۍ ليکلی دی، دا پيروي او کاپي په ښه ترا توگه جوتيږي. د شعر بېلگه يې:

د خوبانو خط و خال دی کان د مشکو

څه که کاندي هر سړی ارمان د مشکو

د حنان سينه نو خطو تور سکاره کړه

که سينه ده د حميد دوکان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – ۱۲ بېدل هشنغري

د بېدل هشنغري د حمید بل پیرو شاعر دی چې د شعر دیوان یې په ۱۹۵۸ع کال په پېښور کې چاپ شوی دی، د تېمور شاه دراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه کې یې د شعر هنګامه توده وه. (۲۸ : ۱۲۰)

بېدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او ګداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح پوک وهلی دی او که د نازکخیالۍ په فن کې ورته د استعارو، تشبهاتو او بدیعي صنایعو استاد ووایو مبالغه به نه وي، د افکارو له مخې د بیدل شاعري عشقیه، او بزمي ده، خو کله کله مذهبي او اخلاقي او اجتماعي رنګ اخلي. داسې معلومېږي چې بیدل، حمید بابا، کاظم شیدا، علیخان او کامګار خان د یوه مکتب او فکر شاعران دي او ښایي همدغه وجه وي چې د دغو وارو شاعرانو په طرز، تجربو او سبک کې له خیال پرورۍ سره سره مبالغه او اغراق هم موجود وي او د ادبي تلازماتو له استعمال سره د تشبېهاتو او استعارو لړۍ یې هم د شاعرۍ حسن او ښایست یو په دوه کړی دی. د حمید بابا، شیدا او کامګار غوندې د بیدل په کلام کې هم د فصاحت او بلاغت ښکلا او ښایست شته او د تخیل لوړوالی هم دومره په کې ځلېږي، لکه د هغوی. (**۲۵ : ۵۸ – ۵۹**)

بېدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وایي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي
جلوه ګر به په کوم ځای په کوم بُرجل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبــر نـــه ورســره بــه ســاد کــه غــل وي
همراهــان بــه يــې شــيرين او کــه حنظــل وي
د رقيــب غمــاز پــدول بــه پــرې بــل بــل وي
پــه سپين مخ بـه يې د غـم اوښکې ول ول وي
پـه بې قدرو کې بـه ناست لـه شرمه غـل وي
لکـه خـوک پــه کفرسـتان کــې يرغمــل وي
چــې مــې زړه لــه دې ماتمــه کبــاب نــه دی
لـــه تـــولي د عاشـــقانو حســـاب نـــه دی

۴ – ۱۳ عبدالغفار بريالی

پـه کال نولس سوه نه اويا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار پـه هوايي ميدان کې د حاجيانو الوتکه پر مځکه کښېناستله او د خلقي رژيم پوليسو ځو تنه حاجيان، مخکې لـه هغـه چې د خپلو خپلوان دی مخ وگوري، د معمول سره سم د عـادي پوښتنو او تحقيقـاتو پـه پلمـه ورسـره بوتلـل. پـه دغـو حاجيـانو کـې چې پوليسـو ورسـره بوتلـل، مولوی عبدالغفار بريالی هم شـامل و، چې بيـا يې چا مـخ کې لـه مرگـه مـخ او وروسـته لـه مرگـه قبـر ونـه ليـد. مولـوی عبـدالغفار بريـالی د کندهار د کلاسيک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري پـه حيث د تل لپاره د آسمان څخه پرېوت.

عبدالغفار بريـالی د کندهار اوسېدونکی او د عمر وروسـتي لـس دولـس کالـه يې د هلمنـد ولايـت د گرشـک پــه ولسـوالی کــې د دينـې علومـو پــه تـدريس تېـر کـړل. پـه پښـتو ، فارسـي، عربـي او اردو ژبـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړې او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د دیوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځایه په ممتازه درجه فارغ شو. عبدالغفار بریالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسیک سبک لیکلي دي او د شعرونو مضمون یې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقیب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامینو د آفادې لپاره یې په زرهاوو الفاظ او ترکیبات درلودل، که د مرګي څپېړې نه وی وهلی نو هرو مرو به یې د یو کاکړ شاعر په توګه د پیرمحمد کاکړ او شمس الدین کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بریالي د پښتو ژبې د نازکخیال او موشګاف شاعر عبدالحمید ماشوخېل په پیروي د حسن د ستایلو پر میدان زلفو او خط ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې یې د کندهار تر ټولو معاصرو شاعرانو هم د کیفیت له مخې او هم ډېر بیتونه ویلي دي.

د شعر بېلګه یې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج ګېسو دې پېچاپېچ سره ټولېږي
که فرعون سجده وکړله ځان ته
زاغ د خط دې کړې منګولې په مخه خښې
که شیطان و لاس یې واچوه ایمان ته
بېهوده ترمه عشق په تار د صبر
زمری کله نیسي پزه و پېزوان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالیـــه خـــال کـــه گـوښـــه د کـــړو وروځـــو
دا کتـــاب ضـــرورت نـــه لـــري ښـــان تـــه

همدا شان د ښاغلي بريالي په هکله ښاغلی قاسم ابدال ليکي: ((د مولوي عبدالغفار بريالي صاحب کتاب چې اهاړ نوميږي د دويم ځل لپاره په کال (۱۳۸۲ لمريز) کې د مکتبه قاسميه کاسي روډ کوټې له خوا چاپ شو د کتاب سريزه ښاغلي محمد ناصر نصرت نيازي ليکلي ده. نوموړي د مولوي عبدالغفار بريالي صاحب په هکله ليکلي دي ښاغلی عبدالغفار بريالی ځلمی شاعر دی چې څه وخت مخکې يې د زخمي تخلص ځانته غوره کړی او اوس د بريالیتوب ډگر ته را وتلی دی دا شاعر (۱۸) کلن او په قوم کاکړ دی چې د کندهار د سرپوزی په گيلان نومي کلي کې پيدا شوی او د پلار يو زوی دی. د ده د روزنې او پالنې زياتره برخه په ښار کې شوې ده. پلار يې تکړه عالم او مولوي اختر محمد صاحب نوميږي چې اوس هم ژوندی دی او د پنجوايي ولسوالۍ په يو مسجد کې امام دی، بريالی صاحب له کوچنيوالي تخمين څلور نيمو کلو را هيسې په خصوصي توگه په خپل درس شروع کړې او د لوست د ډيرې برخې زدکړه يې په خپل کور کې له خپل پلار څخه کړې ده ښاغلی بريالی فصيح اللسان د ښې قريحې او خوږې طبع خاوند او پوه ځلمی دی. په پښتو ،فارسي او عربي علومو کې هم ښه مهارت لري چي تر ممکنې اندازې درس هم ورکولای شي. ښاغلی بريالی له ډيره وخته په شعر ويلو لاس پورې کړی او د (۱۳۳۲ لمريز) کال څخه يې د طلوع افغان په قلمي ملگرتيا کې برخه اخيستې او خپل لومړني ادبي اشعار يې د طلوع افغان پر صفحاتو د عبدالغفار زخمي په نامه خپاره کړي دي د دې شاعر د اشعارو زياته برخه عشقي ،اجتماعي او موږ ته د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرانه سوز د ده د نشر سوو شعرونو څخه ښه څرګند او د دې عصر د پیر محمد کاکړ پیرو یې بللای شو.))

۴ – ۱۴ محمدصدیق پسرلی

محمدصدیق پسرلی په معاصرو پښتنو شاعرانو کې د هندي سبک سرلاری او مخکښ شاعر ګڼل کېږي. که څه هم یو شمېر نور شاعران هم په پښتو کې د هندي سبک پلیوني دي، خو د محمدصدیق پسرلي ټوله شاعري پر همدې سبک ولاړه او نوموړی د دغه سبک بشپړ استازی شاعر دی.

د هندي سبک شاعري شاعري په حقیقت کې د لوړ ذوق او لوړ تخیل پر بنسټ ولاړه شاعري ده او ښایي ځینې خلک د دغه سبک شاعرۍ ته له دې امله دومره ارزښت ورنه کړي، چې پوهېدل پرې یو څه ګران دي، لوړ فکر او لوړ درک ته اړتیا لري. نو په دې توګه زه دا ویلی شم، چې د محمدصدیق پسرلي شاعري له هره پلوه د هندي سبک پر مزاج برابره لوړه تخیلي او تفکري شاعري ده او پوهېدل هم وربانـدې لـوړ تخیلي او تفکري ځواک او ادراک ته اړتیا لري او هغه څوک چې د هندي سبک د شاعرۍ له مزاج او درک سره اشنا نه وي، نو دا ډول شاعري ورته ګونګه، مرموزه او پېچلې ښکاري. خو په حقیقت کې همدغه پېچلتیا او د لفظونو، ماناوو، خیالونو او فکرونو نغښتلتیا د هندي سبک د شاعرۍ ښکلا ییز ارزښت او هنریت جوړوي. هغه څوک چې د هندي سبک د شاعرۍ پر مزاج پوه شي او د دغه سبک شاعرۍ ژورو ته ورسېږي، نو به د شعر پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي ماهيت، اصالت، هنريت، خوږلنی او بلاخره د شعر پر روح پوه شي.

د دې لپاره چې په ښه توګه مو د ښاغلي پسرلي د شاعرانه سبک جاج اخیستی وي، نو لومړی به د سبک په اړه لنډه رڼا واچوو او بیا به د هندي سبک په اړه لنډې خبرې وکړو، ځانګړنې به یې په ګوته کړو او بلاخره به همدا ځانګړنې د ښاغلي پسرلي په شاعرۍ کې روښانه کړو، چې تر کومه بریده یې په خپلو شعرونو کې پاللې او انځور کړې دي. (۳: ۴۱)

محمدصدیق پسرلی تر حمید بابا او کاظم خان شیدا وروسته د هندي سبک د شاعرۍ په برخه کې دریم نوم دی. ځکه حمید بابا په پښتو کې د هندي سبک شاعرۍ تهداب او بنسټ کېښود، کاظم شیدا پر دغه بنسټ وداني جوړه او دغه سبک یې بشپړ کړ او محمدصدیق پسرلي بېرته له مړاوي کېدو وژغوره. استاد پسرلی هم همدې ټکي ته ځنګزنه اشاره کوي او وایي:

چې د شیدا په پله دې پل ایښی پسرلیه ځکه
اوس دې غزل په پښتونخوا کې له ځوابه وځي

پورتنی بیت په دوو ماناوو تعبیرولی شو، یوه دا چې استاد د شیدا پر پله پل ایښی او د هغه لار یې پاللې ده او بله دا چې تر شیدا وروسته چا د هندي سبک شاعري سمه ونه پالله او ورو ورو پیکه شوه، خو استاد بېرته دورمره رنګینه او وزمینه کړه، چې غزل ته یې په پښتونخوا کې ثاني نه ګوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی عبدالله اغېز (د حسن نغمه گر) تر نامه لاندې لیکنه کې د استاد پسرلي په اړه لیکي: ((اروابناد استاد پسرلی په نیو کلاسیک غزل کې د څومره والي او څرنگوالي له پلوه د یوه ځانگړي او منفرد مقام لویه هستي گڼلای شي، په همدې اساس یې ځینې کره وال او لیکوال په معاصره دوره کې د هندي سبک ستر سالار او پیرو گڼي، ځکه د ده شعرونه د هندي سبک له ټولو نادرو، تشبهاتو، استعارو، باریکیو، نازکیو او له گڼو ځانگړنو نوڅخه برخمن او مالا مال بریښي، چې لوړ خیالونه، ژور فکرونه او نازکخیالي په کې غورځنگونه وهي. د استاد شعر له اوسني هنري او شعري ارزښتونو سره د کلاسیکو ارزښتونو او هنرونو ورته والي او یو رنگوالي ټینگه زنځیري کړې او د نوو تشبیهاتو، استعارو، کنایو او مجاز د نوښت شاعري بللای شي.

د استاد پسرلي په شاعرۍ کې د جمالیاتو اړخونه په ډېر لوړ او ژور انداز سره سره له رنگینیو او خوږلنیو ډکه بریښي، د ده په غزلښ کې یو جوت توکی د هغه جمالیاتي تصور او اړخ دی، هغه د حسن و جمال استازی دی، هغه د حسن داسې پاچا دی، چې ژوند په کې لټوي.

مخکې له دې چې د استاد په شاعرۍ کې د حسن خوږو نغمو، ورېمو او نندارو ته ځیر شو او پر هغې لنډه شننه وکړو، نو د حسن و جمال، ښایست او ښکلا کلی به وڅېړو، د هر څه نه مخکې به د الله تعالی جل جلاله سپیڅلي کلام ته سر ورښکاره کړو، په السجده سورت کې د حسن او ښکلا ذکر داسې شوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ژباړه: الله تعالی هر څه ښکلي پيدا کړي دي.) همدارنګه په يوه حديث شريف کې يې هم يادونه شوې ده: (ژباړه: الله تعالی ښکلی دی او ښکلا خوښوي.) ، که څه هم حسن و جمال عربي کلمې دي او ښايست او ښکلا پښتو کلمې دي، ښکلا ، حسن، ښايست او جمال په اړه ډېرو پوهانو بېلا بېل نظرونه څرګند کړي او په بېلا بېلو بڼو يې تعريف کړي هم دي. حسن و جمال هغه ستاينې او ځانګړنې دي چې په يوه شي کې څرګند شي (يا حس او درک شي) او هغه شی د کتوونکي او اورېدونکي او د حس کوونکي پر مزاج برابر وخيژي او خوښ يې شي. ارسطو وايي: (ښکلا او ښايست په نظم او پرتم کې ده.) کارټ بيا وايي: (ښکلا هغه څه ده، چې په سترګو ښه ولګېږي.) يعنې حسن و جمال هر څوک د خپل حسني ذوق او حس په معيار تللی شي، په هر حال حسن و جمال د کايناتو په وجود او هستيو کې ذره ذره نغښتی او د غه حسن چې الله تعالی د کايناتو په هره ذره کې په خپل اندازه لړيا ډېر ور اچولی او بيا يې د دغه حسن و جمال د مشاهدې، سپړنې او تجربې لپاره اشرف المخلوقات ته زړونه، ذهنونه، فکرونه، خيالونه او عقلونه ور ډالۍ کړي دي، خو مخلوقاتو تر ننه پورې د مينې انداز او د حسن تناسب لپاره کوم ځانګړی او ټول منلی معيار او مقام نه دی ټاکلی، هر څوک يې د خپلې زاويې نه په کره کاته تلي او ورګوري، استاد پسرلي هم د خپلې زاويې، مشاهدې او تجربې له مخې ورکتلی او د حسن خوږې نغمې يې د سترګو په تارونو د زړه په زير او بم غږولې دي، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن بيني سترګې غواړي، يعني هغه حسن غواړي، چې په سترګو ښه ولګي، ذهن يې ومني او زړه يې جذب کړي او پرې تسکين ومومي.

زړه له اميدونو لکه ډکه پيمانه غواړم

سترګې حسن بيني او د مينې خزانه غواړم

که موږ وګورو او ځير شو، نو ښکلا او حسن ګڼې برخې لري، مطلقه ښکلا، طبيعي او فطري ښکلا، مصنوعي ښکلا، هنري ښکلا، د نغمو او وږمو ښکلا، ايډيالي او فکري ښکلا، معنوي او انساني ښکلا، اخلاقي او شخصيتي ښکلا ده. د استاد پسرلي په شاعرۍ کې طبيعي او فطري ښکلا سربېره د محبوب او محبوبې د حسن نغمې، کرشمې او اداګانې په بېلو بېلو بڼو کې څرګند يږي، دلته يې د طبيعي او مصنوعي حسن يوه ګډه بېلګه وړاندې کوو:

نه پايي تر ډېرو په زړه کې مصنوعي حسن

لوړ قصرونه وران کړي سېلونه خو غر پاتې شي

د استاد پسرلي په شاعرۍ کې يو جوت توکی جمالياتي تصور او اړخ دی، هغه د حسن و جمال استاد دی، هغه په خپله شاعرۍ کې د حسن احساس، جذبې او خوږې نغمې په ډېر فني مهارت سره په انځوريزه بڼه وړاندې کړي دي، يوازې دا هم نه ده چې د حسن اظهار يې د شاعرۍ توکی دی؛ بلکې د حسن يو څرګند تصور او نظريه هم لري، په همدې اساس د حسن په اړه داسې خبرې کوي، چې د هغه نظر او تصور ته ځانګړي رنګونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خوندونه وربښي، د نوموړي په شاعرۍ کې د نورو توکو، ترکیبونو او کلمو ترڅنګ د حسن کلمه دومره راغلې، ښایي بل چا به په دې ډول او دومره نه وي یاد کړې، ځکه ده په ژور او هنري او شاعرانه لفظونو کې پاللې او د ده له ذات، دین او مذهب سره یوه بېله او ټینګه اړیکه لري.

فرمان د ناز وړم او ناز د حسن

دغه مې دین و، دا مې مذهب و

د حیاناک مخ خولو کې اوښت

ناکرار زړه مې د حسن کب و

په کوم حسن کې چې د مینې جذبه او احساس نه وي، هغه زوال مومي، په حسن کې بدلون راځي او هم ورسره زوال مومي، خو مینه لازواله وي، یعنې حسن له مینې نه شي بېلېدلی او مینه د انسان په داخلیت او فطرت کې نغښتې ده، په اړه یې پسرلي صیب یو څرګند تصور لري او یوه ښکلې نظریه ترې جوړېږي.

د حسن سوز تر مینې لږ نه وي باور به وکړي

که پروانه پوه شي د شمعې د ګداز په ژبه))

(ویب: بېنوا)

له نېکه مرغه پښتو ادب او پښتو شاعري چې کله هم له نړیوال پرمختیایي بهیره وروسته پاتې، نو الله پاک پرې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیبه دا سې یو څه لورولي دي، چې نه یوازې وروسته نه دي پاته شوي، بلکې تر تمې زیاته وده او پرمختیا یې هم کړې ده.

د هندي سبک شاعري چې په پښتو معاصر ادب کې له برمه لوېدلې شاعري وه، محمدصدیق پسرلي ببرته راژوندی کړه، وده یې ورته ورکړه او د خپل عروج پوړیو ته یې ورسوله او انشاالله زه پر دې گروهمن یم، چې تر دې وروسته به د دغه سبک شاعري نوره له برمه پاته نه شي او استاد پسرلي پر پله به زموږ یو شمېر نور شاعران هم پل کېږدي او دغه سبک به په ښه توگه وپالي.

استاد پسرلی په پښتو کې د هندي سبک بشپړ استازی دی او د هندي سبک خوږلنۍ او نازکۍ یې ښولې په پښتو شاعرۍ کې منعکسې کړې او راوړي دي او د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې ده. (۳ : ۴۹)

په همدې هکله نورالحبیب نثار لیکي: ((استاد پسرلي ته د هندي سبک بشپړ استازی ځکه وایو، چې یو یې په پښتو کې تر دې دمه تر ټولو شاعرانو مدعامثل، حسن تعلیل، حس امیزي، تشخص او پیراډاکس ته توجه ډېره کړې ده او بل یې په پارسي کې د دې سبک د مشهورو شاعرانو صایب، کلیم بیدل او نورو اثار لوستي او حتا د هغوی ځینې مضامین یې د خپلو شعرونو په ضمن کې را ژباړلي دي. دریم یې څه ناڅه واقعه گویي هم کړې دي، چې د دې سبک ځینو شاعرانو به ورته توجه کوله او څلورم یې د تیورۍ په لحاظ ځینې هغه خبرې کړې دي، چې د دې سبک شاعران یې مهمې گڼي، مثلاً دوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضمون غلا ډېره بده ګڼي او پر نوښت تاکید کوي. استاد پسرلی هم په دغه برخه کې نهایت حساس دی:

شعرونه مې پسرلیه دي بس خپلې تجربې/ د سین له زیړو شګو نه هنداري جوړوم.

... له حمزه بابا سره جوخت استاد محمدصدیق پسرلي د هندي سبک په فني لوازماتو او هنري محاسنو سمبال غزل ولیکل. البته په یادې مودې کې یوازې استاد دغه سبک وپاله چې په دا وروستیو شاوخوا شلو کلونو کې یې اوس ګڼ لاروي پیدا کړي دي. اغلب ګومان دا دی نور به نو دغه سبک پښتو ادب کې د یوه مسلط او مسلسل سبک په توګه دوام وکړي، ځکه خو ادعا لرو، چې د ده غزل دا وخت د دغه سبک تر ټولو استازی غزل دی او دی دا وخت د دغه سبک تر ټولو استاد شاعر دی. حقه خبره دا ده چې استاد پسرلي تر شیدا را وروسته د پښتو هندي سبک څو سوه کلن ټکنیتوب او سکوت د خپل غزلبڼ له چاپ سره درې وړې کړ.))(۲۴ : ۴۴)

ښاغلي صدیق الله بدر په خپله لیکنه کې په دې هکله د ښاغلي لېوال نظر داسې راوړی دی: ((د استاد پسرلي شاعري زما په نظر د هندي سبک د شاعرۍ یوه بارزه او نوې ادامه ده. هغه خصوصیتونه، ظرفیتونه، ځانګړنې او د ژبې د صنعتونو کارونه، چې په هندي شاعرۍ کې شته او هغه د افغانستان په معاصره شاعرۍ کې وځېړو، زما په نظر یوازې او یوازې د استاد پسرلي په شاعرۍ کې تر ډېره بریده ښکاره ده.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشـبیه، اسـتعاره، مـدعامثل، تلمـیح، حسـن تعلیـل، حس امیـزي، مراعـات النظیـر، عـارفانـه تجاهـل او ځینـې نـور هغـه ادبـي صـنعتونه دي، چـې د هنـدي سـبک شـاعري وربانـدې غښـتلې شوې ده او دا ټول د استاد پسرلي په شاعرۍ کې په ډېره زیاتـه پیمانـه او پـه ډېر نـوي انـداز کـارول شـوي او خپلـه غزلیزه شاعري یې ورباندې رنګینه او ښکلې کړې ده.

د دې ترڅنـګ د فکـر او خیـال لـه پلـوه هـم د ښـاغلي پسـرلي شـاعري لـوړه او پـه تـول پـوره شـاعري ده. ځکـه د هنـدي سـبک شاعرۍ کې مـانیز اړخ ډېر غښـتلی وي او شـاعران مانـا تـه ډېره پاملرنه کوي. هغوی له طبیعت څخه د مضمون جوړونې پـه هڅـه کـوي او د طبیعـت پـر ژوره مشـاهده بوخـت وي او پـه مضـمون افرینۍ کې یې پر لوړ تفکر او لوړ تخیل سربېره ګومـان او یقـین هـم برابـر لاس لـري. پـه همـدې هکلـه ښـاغلی نثـار زیـاتوي: ((د استاد د شاعرۍ د مضامینو په پنځونه کې د ده تر لـوړ تخیـل او تفکـر ورهـا خـوا د ده ګومـان او یقـین هم برابـر لاس لرلـی دی. د یوه شي یا یوې پېښې له لیدا سره له واره د هغه پـر حقیقت بـارو نه کوي، شک یې باندې راځي، چې ممکن هغـه څه نه وي، چـې ده ته ښکاري، ګومان یې ورته یو څه وایي او یقین یـې ورتـه بـل څـه. داسې وخـت کـې بیـا زمـوږ رایـه او نظـر غـواړي او مـاجرا راسره د پوښتنې په توګه شریکوي. پوښـتنه د زده کـړې تـر ټـولو اهم ټکنیـک دی، بنده پـه پوښـتنه مکـې تـه رسـېږي. کـه غـواړو چې د یوه شي تل ته دې کوز شو، په باره کې یـې پوښـتنه کـوو او که غواړو چې چا تـه دې د تـلاش مخـه ورکـړو، نـو د شیـانو بـاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د نظر څرګندونې مجال بـه ورکـوو او د ذهـن کړکـۍ بـه يـې ورتـه شـاوخوا پرانيسـتې پرېږدو. لـه داسـې کولـو سـره هغـه د رايې او انتخاب له حقه کار اخلي – يا يې مني – يا يې ردوي او خپله خبره کوي. اسـتاد خپلـو غزلونـو کـې لـه همـدې روښـه کـار اخيستی. د خپـل ګومان او يقـين دواړو خبـرې يـې را تـه کـړې دي او موږ ته يې زموږ د عنديې د څرګندولو مخـه راکـړې ده.)) (۲۴ : ۴۶ – ۴۷)

استاد پسرلی په داسې يوه فـورم کـې خپلـه شـاعري ازمـويلې ده، چې د فکر افـاده پـه کـې ډېـره سـتونزمنه ده، خـو ورسـره تـر نورو فورمونو خوږلني او نازکي ډېره لري او دا کـار يـوازې لـوی او د کمال شاعران کولی شي.

بيا هم په دې هکلـه ښـاغلی بـدر ليکـي: ((تـر ډېـره حـده غـزل د فکـري مسـايلو د مطـرح کولـو لپـاره يـو تنـګ قالـب دی او ډېـر ماهر شاعران او استاد شاعران کولای شي، چې پيچلي فکـري مسـايل پـه غـزل کـې مطـرح کـړي، اسـتاد پسـرلی يـو لـه همـدغو شاعرانو څخه دی، څرنګه چې موږ فلسـفي او فکـري مسـايل پـه غزل کې طرحه کړو ، هغـه يـو څـه پيچلي کېـږي، ځکـه چـې قالـب لنډ دی، تمثيل ډېر نه شي کېدای، تصـوير ډېـر نـه شـي کېـدای، دا يوازې کلمات دي، چې سړی بايد هغه پيچلي فلسـفي افکـار په کې بيان کړي.)) (هماغه اثر)

ابهـام چـې د هنـدي سـبک شـاعرۍ يـوه خاصـه ده، معمـولاً د دغـه سـبک د پيروانـو شـاعرانو پـه شـعرونو کـې د ابهـام رنـګ جـوت وي. د ښـاغلي پسـرلي پـه شـعرونو کـې د ابهـام څـرک هـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل کېږي. خو دا ابهام په دومره کچه نه دی، لکه د ځینو هندي سبک پیرو شاعرانو په شعرونو کې چې لیدل کېږي او آن پر مانا یې د پوهېدو امکان هم ډېر ژور او یا بېخي وربانديې ځوک پوهېږي نه. په همدې هکله مصطفی سالک وایي: ((د استاد پسرلي د شعرونو یوه ځانګړتیا دا ده، چې ځینې شعرونه یې لکه د هندي مکتب د شاعرانو ابهام لري، خو د ابهام له کلمې سره باید محتاط چلند وکړو. یو هغه ابهام دی، چې هنري جواز لري او پوهېدو ته یې لاره شته. بل هغه ابهام دی، چې د مانا د پوهېدو لپاره یې لاره نشته. د استاد پسرلي ابهام لومړی ډول دی.)) (۱۷: ۲۸)

استاد پسرلی که څه هم په پښتو شاعرۍ کې د هندي سبک بشپړ استازی ګڼل کېږي، خو د هندي سبک پیرو شاعرانو سره یو شمېر توپیرونه هم لري. دغه توپیرونه په شعر کې د مضامینو، ژبې، ابهام او نورو تولنیزو اړخونو په برخه کې جوت دي.

((استاد پسرلی د هندي مکتب له شاعرانو سره یو شمېر توپیرونه هم لري. د هندي مکتب شاعرانو یو له بله ډېر مضامین اخیستي دي. له همدې کبله هغه مهال د سرقت او توارد خبرې هم تودې شوې وې. تذکره لیکونکي کاږي ادبي سرقت دومره ډېر و، چې روغ دیوانونه پټېدل... خو د استاد پسرلي مضامین د ده خپل دي. له استاد پسرلي سره ناستې پاستې دې ته وهڅولم، چې د هندي مکتب ځینې شاعران هم ولولم، خو داسې مضمون مې ونه موند، چې استاد پسرلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي سبک کوم بل شاعر دې ورته له ګډ ښکلا ييز ليدلوري پام کړی وی.

که استاد د چا مضمون را اخيستی، په پوره امانتدارۍ سره يې شاعر او بيت په ګوته کړی دی... استاد پسرلی د هندي مکتب له شاعرانو سره يو بل توپير هم لري. د هندي سبک شاعران د ژوندانه په اړه ډېرې ژورې خبرې لري، خو مخامخ د ژوند له ناخوالو سره نه دي ښکېل شوي، خو استاد پسرلی وايي:

چې قانون لري قانون ته سر د لويو وړو ټيټ وي
که مومن وي که ترسا وي تل دې خوښ وي تل دې شاد وي
چې وطن ګڼي د ټولو غم يې هم ګالي په ټولو
د هر چا وي په کې خوښه د هر چا په کې مراد وي

اوس ښايي دا بيتونه لوستونکو ته د لمر په څېر روښان حقيقت ښکاره شي او په ويلو کې يې د کوم خطر احساس ونه کړي، خو استاد دا ډګر هغه مهال تود ساتلی و، چې په دې خبرو سره خلکو سرونه بايلل.)) (۱۷: ۷۴)

د دې ټولو ترڅنګ ښاغلي پسرلي له تخنيکي اړخه هم په پښتو شعر او غزل کې ډېر نوښتونه کړي، د بېلګې په توګه په پښتو کې د بحرونو په برخه کې يې نوي بحرونه رامنځ ته کړي او پر همدې نويو بحرونو يې غزلونه ويلي دي. ښاغلی نثار ليکي: ((استاد پسرلي په ګڼو بحرونو او اهنګونو کې شاعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې او په دې برخه کې یې هم د پام وړ اضافه کړې ده. ده په نویو بحرونو او وزونونو پسې مښود کړی او له ښه مرغه موندلي یې دي. ده په ډېرو اوږدو بحرونو او وزنونو کې د غزل لیکلو تجربې کړې دي، مثلاً د ۲۲ او ۲۴ څپو غزل یې لیکلي دي، چې تر ده وړاندې یې بېلګې نه لرو.

استاد پسرلي کله کله د خپل غزل هرکلی هم کړی. په یوه قافیه او یوه ردیف یې بیا بیا غزل لیکلي دي. دی د غزل بیتونو کې کې د جفت یا تاق خبره د کوم اصل په توګه نه مني. ده داسې غزل هم لیکلي، چې له مطلع او مقطع پرته فقط یو بیت لري او داسې غزل یې هم لیکلي، چې مطلع یا مقطع او یا دواړه نه لري.)) (۲۴: ۴۷)

ښاغلی پسرلی د غزل په برخه کې په زړو او سولېدلو روایتونو پسې نه ځي، په خپله د غزل په پنځولو کې هم له معنوي او هم له تخنیکي اړخه ځان ته پوره واک ورکړی، خو د غزل واقعي تلازمات او معیارونه یې هېڅکله هم له پامه نه دي غورځولي. د ښاغلي نثار په عقیده استاد پسرلی په پښتو کې هغه مخکښ شاعر دی، چې په نویو بحرونو کې یې شاعري کړې، د نویو بحرونو مښود یې کړی او لاسته ورغلي دي. د بېلګې په توګه یې دا غزلونه د نویو بحرونو او وزنونو په توګه راوړلی شو:

چې بې له حسنه نه ساتي بل څه مینه مې راشي په خپل حسین زړه
ماته دې مه شه د ناز هنداره، د تا د مینې په جلوو ورین زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم ښادي دواړه د ژوند ښايست وي ګوره ګلشن دې څه ښکلې کړي؟
د پرخو اوښکو د بلبل چيغو د ګل موسکا او د چمن شين زړه
لکه ګرد باد چې ورسره اخلي د لارې خلي د لارې دوړې
داسې سپېره شي داسې تياره شي له خپله لاسه د سخن چين زړه
خلک ورساتي په سکر پيخې چې سپين لباس يې ور تور نه شي
عجبه دا وي زه يم تور کړی هر وخت، هر چا ته هر ځای دې سپين زړه
مينې صياد کړم د سويو ځړيکو د المونو د حسرتونو
چې چېرته غم وي، چې چېرته درد وي غوټه پرې وکړي لکه شاهين زړه
لکه ځوان شپون چې د ژوند رازونه د زړه دردونه له نيه اوري
چې دوه په دوه شو زه ورته وايم، دی را ته وايي حال لکه بين زړه
خوښي يې ستاسو ښادي يې ستاسو، زه يې د سولو په لذت پوه کړم
په خپله خوښه نه ورکوم اوس په دوه جهانه دا يو حزين زړه
(۵: ۲۳۵)

تر اوسه پورې له محمدصديق پسرلي پرته ښايي په پښتو کې بل شاعر په دومره اوږدو بحرونو او څپو کې غزلونه نه دي ويلي. لاندې غزل هم څلورويشت څپيز دی، چې تر پايه پورې يو ځانګړی او موزون موسيقت تعقيبوي:

ستا د ناز په محفل کې کې سوې نګاه له لېمو تر ښو له حيا نه راتله
د نياز په لېمو، شرم خاورې شيندي، که نه دومره خو ما ته ژړا نه راتله
تښتېدلې نوا مې له خولې زړه ته بيا، لکه ښکلې ماشومه شرمېږي له چا
د مجبور زړه د عجز و زارۍ په سلا، په تشويق په ترغيب په سلا نه راتله
نااشنا و محفل، نااشنا يې صحنې، نااشنا يې غمزې، نااشنا يې عشوې
چې به وکتل ما ته په کوم نظر دې، هغه شانته نګاه به يې بيا نه راتله

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرصتونه له لاسه د باد غوندې تلل، خو پرون او سبا يې له ياده څنډل
هم په شمارو ويل، هم كتل سپمېدل، تا به وې چې له سره سبا نه راتله
نګاه نه وه ياره، جريان و د نور، له تورو لېمو يې فوران و د نور
باران و د نور او توپان و د نور، په دومره وسعت به برېښنا نه راتله
د دريا په سرور د سپوږمۍ په تمكين، د وږوم په دوستور د زمان په ايين
بېستون ته د عشق، راغله، لاړه شيرين، ملكه وه د حسن او په غلا نه راتله
پسرليه افسوس چې شروي فرصت، د خيال په عالم كې، د ښكليو يوست
هم جام و د جم، هم جم سلطنت، په خوب او خيال كې هما نه راتله
(۵: ۲۱۹)

په دې توګه ښاغلي پسرلي په پښتو كې د هندي سبك د شاعرۍ بشپړ استازى ګڼل كېږي او د دغه سبك ټول هنري خصوصيات په پښتو غزل كې ځاى كړل. همدا شان د دې ترڅنګ يې په پښتو غزل كې نوي نوي نوښتونه هم وكړل، نوي تركيبونه يې رامنځ ته كړل، نوي مضامين، نوي خيالونه او فكرونه، نوې كلمې، نوي انځورونه يې په غزل كې وپنځول او په دې سره يې ځان د پښتو غزل سالار كړ.

د استاد پخپله د غزلونو د پيل او هندي سبك ته د ميلان په اړه وايي چې دغه سبك ته صايب او بېدل هڅولى او د دوى تر مطالعې وروسته يې په دغه سبك كې شاعري كړې ده. خو تر يوه بريده د همدې شاعرانو له ځينو شعرونو اغېزمن هم دى او ان ځينې ځايونه يې د هغوى فكرونه او خيالونه هم په خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزلونو کې د ماخذ په یادولو سره راوړي دي. له دې ښکاري چې استاد د دغو او ځینو نورو شاعرانو لکه حمید مومند ، کاظم شیدا ، سعدي شیرازي او نورو شاعرانو شاعري په پوره مانا سره لوستلې ده.

استاد چې کوم ادبي صنعتونه په خپلو غزلونو او شاعرۍ کې ځای کړي، ټول یې په طبیعي ډول راوړي، یانې په مصنوعي ډول یې نه دي راوړي. یا په بله وینا ادبي صنعتونه یې کارولي نه دي، بلکې ترې کارول شوي دي. دی د صنعت راوړلو ته متوجه شوی نه دی، خو صنعت ترې ویل شوی دی. ځکه هغه صنایع چې په مصنعوي ډول په شعر کې راوړل شي، شعر ته زیان رسوي او د شعر تخیل او تفکر پر نزاکت منفي اغېزه اچوي، خو د استاد په شاعرۍ کې دا ټول نزاکتونه په طبیعي او فطري ډول راوړل شوي دي.

د هندي سبک د پیرو شاعرانو ترمنځ د ادبي غلاوو په اړه هم روایتونه او خبرې شته، خو استاد په دې برخه کې هم په پوره امانتدارۍ عمل کړی دی. ده که د بل هر شاعر له فکر او خیال څخه گټنه کړې، نو د هغه شاعر نوم یې یاد کړی او ان هغه بیت یې هم په نښه کړی دی. همداشان سلف پلیجریزم یا له ځانه غلا کول هم په شعر کې یو ډول بې رنگي رامنځ ته کوي. زموږ ځینې شاعران دا خاصیت لري او ډېر ځله له ځانه غلا کوي او ډېر ځایونه یو فکر او یو خیال تکرار راوړي، خو د استاد پسرلي په خپلو غزلونو کې له سلف پلیجریزم څخه ځان ساتلی او تل یې هڅه کړې، چې نوي فکرونه، نوي مضامین او نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خيالونه، ترکيبونه، انځورونه او کلمې په خپلو غزلونو کې ځای کړي.

د استاد په غزلونو کې بل څه چې یادونه یې اړینه ده دا دي، چې نوموړی پر ماضي تکیه نه کوي، راتلونکي ته ډېر هیله من دی، پر مینه او ژوند باور لري او مینه د ژوند د خوړلنې وسیله او د ژوند لپاره یې ګڼي. د ژوند ټوله ښکلا په مینه کې ویني او له همدې امله یې په غزلونو کې د مینې رنګ ډېر جوت او ځرګند دی.

یو بل مهم څه چې د استاد پسرلي په شاعرۍ کې د یادونې دي، هغه د هر غزل او شعر دقیقه نېټه بیانول دي. له لرغونې دورې څخه تر اوسمهاله دورې پورې دا ډول منظم کار تر اوسه چا نه دی کړی. د دې کار ستره ګټه دا ده، چې له یوې خوا د شاعر د شاعرۍ زمانه په ډاګه کېږي او له بلې خوا هغه تاریخي، ټولنیزې او سیاسي پېښې چې په دغه وخت کې ترسره کېږي، د هغو ښه جاج اخیستل کېدای شي. د دې ترڅنګ د شاعر د شعر روح په اسانۍ سره درک کېږي. ځکه موږ د یو شمېر پخوانیو شاعرانو داسې شعرونه لولو، چې د ابهام او د نېټې د ذکر له مخې ترې د یوه حالت یا پېښې کره درک نه شو کولی، یوازې د شاعر د ژوندانه د مهال په چوکاټ کې یې د اټکل له مخې درک کوو، چې دا کار موږ تر ډېره د پېښې یا مسئلې حقیقت ته نشي نږدې کولی. خو د استاد پسرلي هر غزل او هر شعر داسې کره نېټه لري، چې کال، میاشت او ورځ یې هم ورسره لیکلی شي او که په راتلونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وختونو او پېرېو کې د ده پر شاعرۍ بحث کېږي او د ده د شاعرۍ د مهال پر هر اړخيزو حالاتو خبره کېږي، نو د نېټې د دقيقوالي له مخې يې حقايق او حالات په ښه توګه سپړل کېدای شي او څېړونکي له ربړو سره نه مخ کېږي.

بل څه چې د استاد په غزليزه شاعرۍ کې د اهميت وړ دي، هغه د رديفونو مسئله ده. استاد هڅه کړې، چې رديفونه يې لنډ او د شعر له محتوا سره مناسب او متناسب وي. که په غزل کې رديف لنډ او مناسب او متناسب نه وي، نو له شاعر سره د شعري محتوا په انځور او وړاندې کولو کې مرسته نه شي کولی او ان ډېر ځله يو يو فکر او يو خيال د ناسم او نامناسب رديف له مخې له شاعره پاتېږي او د رديف او قافيې په قيد کې راځي. خو د استاد په غزلونو کې دا ستونزه نه ليدل کېږي. رديفونه يې لنډ او مناسب دي او په راتلونکيو کلونو يا هم پېړيو کې څوک د ده پر شاعرۍ بحث کوي او له مخې يې د حالاتو او شرايطو جاج اخلي، نو څېړونکي له ربړو او ستونزو سره نه مخ کېږي.

د استاد په شاعرۍ کې د رياليزم او حقيقي ژوندانه د تمثيل او انځور رنګ هم جوت دی، خو دا رنګ په هنري او ښکلاييزه جامه او زېوراتو باندې پسوولل شوی دی. نوموړي که په خپلو غزلونو کې هر څه راوړي، د انساني ژوندانه او انساني ټولنې د سمو او ناسمو کړو وړو انځورګري ده، خو ترڅنګ د ټولنې د سمون او ټولنيزو اخلاقو د پياوړتيا درس هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان د استاد په شاعرۍ کې پر فکر باندې د احساساتو غلبه نه لیدل کېږي او شعر یې یوازې د احساساتو هنداره نه ده، بلکې نوموړي که د داسې حالاتو او شرایطو تر اغېزې لاندې راغلی، چې له احساساتو سره اړه لري، بیا یې هم څه په سره سینه او په ډېر هنري انداز سره وړاندې کړي. احساساتي شاعري تر ډېره د وخت شاعري وي او له وخت او شرایطو سره غاړه غړې وي، خو کله چې شرایط بدل شي، بیا ژوند نه لري، خو د استاد شاعري تلپاتې او کلاسیکه شاعري ده، چې تر ابده به همداسې کلاسیکه او تلپاتې هم وي. (**۳ : ۵۲ - ۵۷**)

د نوموړي شاعرۍ ډېرې ځانګړې او خوږلنې لري. دلته به په ترتیب سره موږ د هندي سبک شاعرۍ مهمې ځانګړنې د نوموړي په شاعرۍ کې ولټوو او دا به جوته کړو، چې نوموړی په رښتوني توګه د دغه سبک پیرو او په پښتو کې یې دغه سبک بېرته را ژوندی کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - په پښتو کې د هندي سبک لنډ ادبي جاج

په پښتو کې د هندي سبک د ادبي جریان ځانګړنې

په پښتو کې د دغه سبک د ادبي جریان ځانګړنې ډېرې دي، خو مهمې يې د زلمي هېوادمل په وينا په لاندې ډول دي:

پر پښتو ادبياتو د هندي سبک اثرات د دوولسمې هجري پېړۍ له اوايلو پيل شوي او د څوارلسمې پېړۍ تر پايه يې حتا په معاصره ادبي دوره کې هم دوام موندلی دی.

په پښتو ادبياتو کې د دې سبک موسس عبدالحميد مومند او بشپړوونکی يې کاظم خان شيدا دی. دوی دواړه د دې سبک په مشرانو کې حسابېږي او کله چې موږ په پښتو ادبياتو کې د هندي سبک تابع ادبيات مطالعه کوو، نو د عطف او توجه ټکی په کې همدا دوه تنه دي. نورو شاعرانو چې په دې سبک وينا کړې ده، زياتره د عبدالحميد مومند د سبک پيروان دي، يوه نيم شايد د شيدا پيروي هم کړې وي. دا ټول شاعران بيا موږ د هندي سبک په تابع او پيرو شاعرانو کې حسابولی او درولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا خبره هم هېره نه کړو چې په پښتو کې د هندي سبک ټول پیرو شاعران د حمید او شیدا پیروان نه دي. ځینې دا سې شاعران هم لرو چې پرته د حمید او شیدا له مطالعې د هندي سبک پیرو وو. د نورو ژبو ادبیات یې لوستي او په خپله پښتو شاعرۍ کې یې د دغه سبک اساسات مراعات کړي دي. (۲۸ : ۱۲۷)

د ښاغلي هېوادمل د همدې خبرې په استثنا مونږ ویلی شو ، چې په پښتو کې د هندي سبک یو شمېر شاعران ممکن د حمید تر اغېزې لاندې نه وي او مستقیماً د هندي سبک د نورو ژبو او یا خپله د هندي سبک له خصوصیاتو اغېزمن شوي وي.

که مونږ په معاصره دوره کې هم وګورو نو په دغه دوره کې د هندي سبک د معمارګر او لوی شاعر استاد محمدصدیق پسرلي نوم یادولی شو. نوموړی هم په پښتو معاصر ادب کې د هندي سبک سرلاری او معمارګر شاعر یادولی شو. د نوموړي په شاعرۍ کې د هندي سبک ټول خواص په ښه ترا لیدلی شو او نوموړی تر ډېره د دري ژبې د هغو شاعرانو تر اغېزې لاندې راغلی، چې هغوی د هندي سبک پر مزاج او روحیه برابره شاعري کړې ده.

که څه هم د حمید او شیدا تر پلویانو وروسته په پښتو کې د هندي سبک شاعري پیکه او یا هم بېخي په نشت حساب وه، خو په معاصره دوره کې استاد محمدصدیق پسرلي بېرته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سبک په جسد کې نوې ساه پو کړه او پر دغه سبک برابره شاعري يې وکړه.

په معاصره دوره کې د استاد پسرلي ترڅنګ ځينې نور شاعران هم شته، چې شاعري يې تر ډېره بريده د هندي سبک له اغېزو برخمنه ده، چې له دې جملې موږ د سيد جيلاني جلان شاعري يادولی شو. د جلان په شاعرۍ کې د دغه سبک نښې نښانې څرګندې دي.

په دې سره ويلی شو، چې د هندي سبک شاعري تر حميد او شيدا وروسته د استاد پسرلي په واسطه بيرته بيا په پښتو ادب کې رنګينې وزرې وغوړولې او ممکن د وخت په تېرېدو سره ډېر شاعران د استاد پسرلي او په ټوله کې د هندي سبک د شاعرۍ پر ليکه ګامونه کېږدي.

اوس به په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ پر خصوصياتو لنډه رڼا واچوو، چې ښاغلي هېوادمل په څو مواردو کې راوړي دي:

" ۱- د دې سبک پيرو شاعران غزل ويونکي شاعران دي، ځينو په کې ډېر ښکلي په هنري ګاڼه سمبال شوي مثنويات هم ويلي دي، لکه حميد مومند، شيدا، غلام جان پاچا، ميرزا حنان او ځينې نور.

ځينو په کې مخمسونه، مسدسونه، ترکيب بند، ترجيع بند، قطعه، رباعي او نورو شعري انواعو ته هم توجه کړې ده چې په رباعياتو کې يې د شيدا او قلند رباعيات او د قلندر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوټې د زياتې مننې او يادونې وړ دي. ځکه کوم ساز او سوز چې په دغو رباعياتو او قطعو کې نغښتی، هغو ته يې د لوړو ادبي اثارو ارزښت ورپه برخه کړی دی.

۲ – د دې اشعارو موضوع زياتره د مينې او عشق بيان ته وقف شوې ده. اما د دې ترڅنګه اخلاقي وينا وې، ځينې اجتماعي ټکي، تاريخي رويدادونه، د سياسي، علمي، فرهنګي او روحاني شخصيتونو مړينې او د مړينو تاريخي قطعې هم په کې ليدل کېږي. د دې ډلې د ځينو شاعرانو پر کلام د عرفاني طريقو اثرات هم وينو، لکه د شيدا، غلام جان پاچا، ميرزا حنان او نورو پر اثارو.

۳ – حکايتي موضوعي ژانر هم په دې جريان کې متبارز ښکاري. د حميد د نيرنګ عشق او شاه ګدا داستاني اثار، د ميرزا حنان د شهزاده سليم جواهري قصه او د شيدا ځينې حکايتي مثنويات په دې جريان کې ايجاد شوي او يا ترجمه شوي داستاني او حکايتي اثار دي.

۴ – د ساقي نامې نمونه د پښتو ادبياتو په لومړۍ دوره کې موږ د زرغون خان نورزي په اثارو کې وکتله.

تر دې پخې او په تول تللې ساقي نامې وروسته په پښتو ادبياتو کې د هندي سبک په پيروۍ ويل شويو اثارو کې ځان ښکاروي. د حميد مومند په مثنوياتو کې موږ ځينې دغسې اشعار پيدا کوو چې د ساقي نامې تر رديف لاندې راتلای شي او د غلام جان پاچا په ديوان کې هم د ساقي نامې مثنوي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - د دې سبک د پیرو شاعرانو د اثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري خوا ده. د دې سبک تابع پښتنو شاعرانو زیاترو ښکلي، د هنر او شعري ښکلاوو په ګانه پسولل شوي اشعار ویلي دي. د دې سبک د پیرو شاعرانو په دیوانونو او متفرقو اثارو کې شاید ډېر لږ اثار داسې وي، چې شعریت دې لږ وي.

ځینې ادبپوهان د دې سبک پر پیروانو باندې څه انتقادونه هم لري، چې ددغو انتقادونو په ارتباط هم باید یو څو خبرې وکړو:

الف. ځینې کسان وایي، چې دوی د عشق د بیان او د محبوب د زلفو، رخسار او سرو شونډو د ستاینو په پېچ و خم کې دومره غرق شوي دي، چې د ژوند موضوعاتو ته یې کورته توجه نه ده کړې. د دغسې استادانو د لوړو انتقادونو په ځواب کې باید وویل شي چې اول خو د هندي سبک د پیرو پښتنو شاعرانو په شعرونو کې د دوی په اصطلاح ژوند ته د مربوطو موضوعاتو بیان ته هم پاملرنه شوې ده. یو مخ دوی د عشق موضوعات نه دي بیان کړي، خو په دې ځای کې د توجه وړ خبره دا ده، چې د دې سبک هغو شاعرانو چې یو نیم ځای د دغسې نقادانو په اصطلاح د ژوند موضوعات راوړي، په همدغو مواردو کې د دوی د شعر د شعریت معیار ټیټ شوی او ښکلا یې له لاسه ورکړې ده. دوی د ښکلي شعر د بیان لپاره د عشق او مینې، مې او معشوق بیانونه وړاندې کړې دي. همدغو موضوعاتو د دوی اشعارو ته ابدي ژوند وربښلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا اشعار که په هره دوره او هر وخت کې ولوستل شي ښکلي دي او د يوه شعر خوښوونکي ادبي تنده ماتولی شي.

ب، ځينو کسان پر شيدا او د دې سبک پر ځينو نورو پيروانو شاعرانو دا انتقاد کوي چې دوی د نورو ژبو کلمات په پښتو شعر کې ډېر استعمال کړي دي. دغسې کسانو ته بايد په احترام عرض شي، چې شيدا يو ښکلا خوښوونکی هنرمند دی. ده د خپل شعر او نثر د ښکلي اډانې د جوړولو لپاره ډېر ښکلي الفاظ مرلي دي. دا الفاظ که د هرې ژبې وو، ده اخيستي او خپل شعر يې پرې ښکلی کړی دی. د هندي سبک د پيرو شاعرانو په ښکلو شعرونو کې د نورو ژبو لغات او کلمات هم بد نه ايسي، بلکې ښکلا ور ښني.

۶ - په دې جريان کې له شيدا او نوري پرته د نورو شاعرانو نثري اثار نه دي ليدل شوي. د شيدا نثر هم د هندي سبک تابع نثرونو خصوصيات لري، مگر د نوري نثر ډېر روان او خوږ دی.

۷ - په دغه جريان کې واقع پښتانه شاعران زياتره د فارسي ژبو شاعرانو لکه، طالب املي، کليم کاشاني، مولانا غنيمت کنجاهي، صايب تبريزي، قاسم، غني کشميري، ناصر علي سرهندي، بيدل، فيضي دکني او نورو له کلام سره اشنا دي. د پارسي او پښتو ادبياتو روابط دغه وخت په يوه لوړه سطحه کې موجود شوي وو، له پارسي نه د پښتو اثارو د ترجمې جريان هم په ښه موقف کې واقع و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ – د دې جريان پيرو شاعران سره له دې چې د هندي سبک پيروان وو ، د دې سبک پارسي اثار يې لوستل. د دې ترڅنګه يې پښتو ادب کې هم مطالعه درلوده. د هندي سبک د پيرو پښتنو شاعرانو له اثارو سربېره د نورو پښتنو شاعرانو لکه خوشال بابا ، رحمان بابا ، عبدالقادر او نورو اثار يې هم لوستل، نو ځکه د دې جريان او د دغه سبک پيرو شاعرانو د نورو پښتنو شاعرانو د ځينو غزلونو پر ځمکه هم غزلې ويلې دي، مګر په عام ډول يې شاعري د هندي سبک تابع ده. "(۲۸: ۱۲۶ – ۱۲۸)

په ټوله کې دا هغه اغېزې وې چې د هندي سبک د شاعرۍ له امله پر پښتو شاعرۍ لوېدلي او پښتو شاعري يې هم له خپلو ښکلاوو او مزاياوو ډکه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د دغه سبک د پیدا ښت، پیل او پښتو ته د راتګ پر څرنګوالي یې موږ پوره پوره بحث وکړ او د دې څېړنې په پایله کې موږ دې پایلې ته رسېدلی شو، چې پښتو ژبه او ادب هم د هندي سبک شاعرۍ له اغېزو او ښکلاوو خالي نه دي.

د هندي سبک شاعري له ابهامه ډکه شاعري ده، خو هغه خوند چې په ابهام کې شته، په بل څه کې کم لیدل کېږي. یا په بله وینا د هندي سبک شاعري تر ډېره په حجاب کې ویل شوې شاعري ده، چې عام وګړي یې ژر معنا نه شي درک کولی. خو په ټوله کې دغه شاعري چې په ښکلیو تشبیهاتو، استعارو، مدعامثلو، تلمیح ګانو، کنایو، او نورو تخیلي ښکلاوو پسوولل شوې شاعري ده، چې په سیمه کې ډېر ویونکي شاعران او مینه وال لري.

موږ هم هم لومړی د هندي سبک د رامنځ ته کېدو او بیا د دغه سبک د ارزښتونو، اهمیت او خواصو په اړه پوره بحث وکاوه او بیا مو پر پښتو ادب د دغه سبک د اغېزو او په پښتو کې د دې سبک د شاعرانو پر ژوندانه او شعرونو رڼا واچوله او دا مو په ګوته کړه چې هندي سبک پر پښتو ادب او شاعرۍ ډېرې مثبتې اغېزې شیندلې دي او پښتو شاعري یې ډېره رنګینه او خوږه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم باید ووایو چې په دغه جریان کې واقع پښتانه شاعران زیاتره د فارسي ژبو شاعرانو لکه، طالب املي، کلیم کاشاني، مولانا غنیمت کنجاهي، صایب تبریزي، قاسم، غني کشمیري، ناصر علي سرهندي، بېدل، فیضي دکني او نورو له کلام سره اشنا دي. د پارسي او پښتو ادبیاتو روابط دغه وخت په یوه لوړه سطحه کې موجود شوي وو، له پارسي نه د پښتو اثارو د ترجمې جریان هم په ښه موقف کې واقع و.

او همداشان د دې جریان پیرو شاعران سره له دې چې د هندي سبک پیروان وو، د دې سبک پارسي اثار یې لوستل. د دې ترڅنګه یې پښتو ادب کې هم مطالعه درلوده. د هندي سبک د پیرو پښتنو شاعرانو له اثارو سربېره د نورو پښتنو شاعرانو لکه خوشال بابا، رحمان بابا، عبدالقادر او نورو اثار یې هم لوستل، نو ځکه د دې جریان او د دغه سبک پیرو شاعرانو د نورو پښتنو شاعرانو د ځینو غزلونو پر ځمکه هم غزلې ویلې دي، مګر په عام ډول یې شاعري د هندي سبک تابع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د هرې څېړنې او پلټنې دا اصول وي، چې سړی به ورکې له ګڼو ربړو او ستونزو سره مخ کېږي. هغه څېړنه او تحقیق چې بې له ستونزو او مشکلاتو ترسره شي، مانا یې دا ده، چې هغه څېړنه یوازې سرسري او ډېره دقیقه نه ده. ځکه څېړونکی د پټو مسایلو د روښانولو لپاره هغسې هلې ځلې نه دي کړې، لکه څنګه چې بایده او ضرور وي.

هغه پایله چې له ډېرو ستونزو، کړاوونو او پلټنو وروسته په لاس راځي، په حقیقت کې ټولو ته د منلو وړ او خوږه وي او تر ډېره پر واقعیتونو او حقایقو هم بنا وي، ځکه د څېړنې او پلټنې په پایله کې واقعیتونه او حقایق روښانه کېږي، چې پر مټ یې د موضوع په اړه دلایل او د موضوع رښتونولی ته خورا ارزښت ورکوي او د پټو سترګو څېړنه نه یوازې دا چې د خلکو لپاره د منلو وړ نه وي، ډېری وختونه ستونزې او حتا لویې ناخوالې هم زیږولی شي.

زه هم په خپل وار د دغې څېړنې د لیکلو په ترڅ کې له ګڼو ستونزو سره مخ وه. تر ټولو مهمه دا چې د یوې ښځینه لپاره ډېره ستونزمنه ده، چې د تحقیقي موضوع د څېړلو لپاره پر کتابتونونو وګرځي او د څېړنې وړ او اړین مواد له هغو ځایونو پوره کړي، خو بیا هم ما د خپل توان مطابق هڅه وکړه چې د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر دولتي او خصوصي کتابونو دروازې ور وټکوم او د خپلې موضوع اړوند توکي او کتابونه ورکې ولټوم.

د دې ترڅنګ زما د تېزېس موضوع هم داسې يوه موضوع ده، چې تر اوسه وربانديې پښتنو څېړنکو او ليکوالو دومره څه نه دي ليکلي چې د لوستوالو ټولو پوښتنو ته ځواب ووايي او د هغوی د ذوق تنه وربانديې خړوبه کړي. ما که څه هم په دې اړه ډېرې تجسس وکاوه، خو هغومره مواد مې پيدا نه کړل، چې زما د څېړنې کار را ته اسانه کړي خو بيا هم وايي بنده تر خپلې وسې پر دی او ما هم خپله بندګي هڅه ټوله وکاروله او مواد مې چمتو کړل.

همداشان د تحقيق په ترڅ کې هم له يو شمېر داسې ماخذونو سره مخ شوم، چې د اعتبار له اړخه راته ډېر معتبر نه ښکارېدل. د دې کار لپاره مې هم تر ډېره هڅه وکړه له هغو معتبرو ماخذونه کار واخلم چې له پوره اعتبار څخه برخمن دي او د ماخذونو د معتبروالي لپاره هم هلې ځلې پکار دي.

يوه بله ستونزه چې د خپلې څېړنې په ترڅ کې ورسره مخ شوم، هغه په پښتو کې د هندي سبک د پيدا ښت ستونزه وه.

دا چې د ادب په برخه کې بدلون، کړنلاره او اسلوب هم د پام وړ موضوع ده او تل په يوه حالت نه پاتېږي، بلکې بدلون را بدلون مومي، نو سبک هم د دغو بدلونونو او اوښتونونو يوه نښه ګڼل کېږي. هندي سبک چې وروسته يې بيا د يوه لوی ادبي مکتب بڼه غوره کړه، هم له دغو اوښتونونو او نښو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. داسې ویل کېږي، چې دغه سبک د یوولسمې پېړۍ په لومړیو او د دوولسمې پېړۍ په منځنیو کې د هند، منځنۍ اسیا او ایران په سیمو کې ډېر معمول او دود و.

د لسمې هجري پېړۍ په جریان کې د پارسي ژبې ځینې شاعران د پارسي شاعرۍ له زړو عنعنو څخه ووتل او په خپل شعر کې یې نوې لاره غوره کړه. د یوولسمې هجري پېړۍ په اواخرو او د دوولسمې پېړۍ په اوایلو کې دغه نوې شعري لاره خپل اوج ته ورسېده. په هند کې اوسېدونکو ځینو پارسي ژبو شاعرانو هم دغې نوې شعري لارې ته مخه وکړه، نو ځکه دغه ادبي لارې د هندي سبک په نامه شهرت پیدا کړ.

دا چې دغه سبک د حمید موند په واسطه پښتو شاعرۍ ته داخل شو، او کاظم خان شیدا ورته وده او ترقي ورکړه، نو په دې برخه کې هم ځینې ضد او نقیض بیانونه شته، ډېری څېړونکی په پښتو کې د دغه سبک پیل له حمید بابا څخه کوي، خو یوه څېړونکي بیا دغه سبک ان تر روښاني نهضته هم رسولی دی.

په (پښتو کلاسیکي غزل کې د هندي سبک روایت او ارتقا) نومي اثر کې چې ښاغلي بنارس خان ختک لیکلی راځي چې دغه سبک تر حمید بابا وړاندې هم په پښتو کې موجود و.

بنارس خان ختک یو متناقض نظر ورکړی او په پښتو کې د هندي سبک اثرات حتا په روښاني ادبي مکتب کې هم په ګوته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او په سر کې د ښاغلي بايزيد انصاري په اړه ليکي: "... دی هغه ږومبی شاعر دی چې پښتو کې يې تصوفي شاعرانه اسلوب ته ترقي ورکړه او ور سره يې وروستيو راتلونکيو روښاني شاعرانو ته لاره هم هواره کړه. ده په شاعرۍ کې د هندي سبک د شاعرانو په شان پېچيده گۍ، اخفا، علامتي او استعاراتي تشکيل ته وده ورکړه. په معنوي توگه د ژور فکر توکي هم د ده په شاعرۍ کې د هندي سبک اثر جوتوي..."(۹۴:۷) همداشان نو موړي د ميرزا خان انصاري، واصل روښاني، خوشال خټک، قادرخان خټک، رحمان بابا او يو شمېر نور شاعران هم د هندي سبک د شاعرانو په کتار کې درولي، حال دا چې په ادبياتو او ادبي سبکونو کې د (مشت نمونۀ خروار) باندې حساب و کتاب نه کېږي. کېدای شي د ټولو شاعرانو په شعرونو کې د هندي سبک ځينې علايم موجود وي، ځکه هندي سبک هم له نورو سبکونو سره دومره متفاوت نه دی، چې شريک خصوصيات سره ونه لري، نو په دې توگه د هر شاعر په سبک کې د هر سبک نمونې او نښې موندلی شو، چې په هغو سره يو شاعر د هغه سبک پيرو نه شو گڼلی، ترهغو چې ټوله شاعري يې د هماغه سبک پر بنياد او خصوصياتو ولاړه نه وي.

که چېرې موږ يوازې د څو نمونو په ليدو سره بسنه وکړو او هغه هم چې د سبکونو ترمنځ مشترک خصوصيات ولري، نو بيا تر ټولو ستر حقدار ښاغلی اميرحمزه شينواری دی، چې په شاعرۍ کې يې د هندي سبک ځينې خصوصيات ليدل کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په بشپړه توګه د هندي سبک ټول خصوصیات د نومو ړي په شاعرۍ کې نشته، نو له همدې امله موږ د سبک د خصوصیاتو او توپیرونو پر بنسټ نوموړی د هندي سبک د شاعرانو په کتار کې نه شو درولی او دا به یو ډول کورکورانه قضاوت او پرېکړه وي، چې موږ د یوه شاعر په شاعرۍ کې د بل سبک د څو مشترکو خصوصیاتو په لیدو سره نوموړی هغه سبک ته منسوب او په هغه سبک کې يې ودروو. ځکه موږ تر هغو یو شاعر یوه سبک ته منسوب نه شو ګڼلی، چې د هغه سبک بشپړ خصوصیات يې شاعرۍ کې جوت نه وي او بله دا چې د هندي سبک د پیدا ایښت مسئلې ته په پام سره موږ د روښاني غورځنګ شاعران په دغه سبک کې نه شو راوستلی.

نو په لنډه توګه د ښاغلي بنارس خان خټک نظر په دې ډول نقد کوم، چې د هندي سبک شاعري خپل ځانګړي خصوصیات لري، کېدای شي د ټولو شاعرانو په شعرونو کې يې نمونې ولیدل شي، خو د څو نمونو په لیدو سره موږ یو شاعر په دغه سبک کې نه شو درولی. نو په دې توګه د نوموړي نظر ته په درناوي ويلی شو، چې هندي سبک د خپل پیدا ایښت د نېټې پر بنسټ په مطلق ډول او له ټولو خصوصیاتو سره د حمید بابا په شاعرۍ کې جوت له او له همده څخه د هندي سبک د شاعرۍ پیل په پښتو ژبه کې پېژنو او بس.

البته په پای کې دا خبره هم باید وکړم چې په دې موضوع کې دومره کار نه دی شوی، چې د څېړنې لپاره د یوه پله او یا یوه پوره لاربښود کار وکړي، که څه هم ښاغلي مجیب الرحمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اميري د محمدصديق پسرلي شاعري د هندي سبک په رڼا کې ځېرلې، خو د هغه ځېړنه يوازې تر پسرلي صاحب او د هندي سبک تر خصوصياتو پورې محدوده ده، چې له نېکه مرغه له يادې ځېړنې څخه ما هم پوره ګټه اخيستې او د ځېړنې دغه دشوار کار يې را ته تر يوه محدوده بريده اسانه کړی دی. خو په ټوله کې پر ياده موضوع دومره کار نه دی شوی، چې د ځېړونکو لپاره يې بشپړه لار هواره کړې وي. په دې هيله چې زما دغه نيمګړې ځېړنه د دې جوګه شي، چې په دې برخه کې د راتلونکو ځېړونکو لپاره د يوه پله يا يوه لاربنود حيثيت ولري. په همدې هيله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایـیزه(نتیجه گیري)

په لنډه او د پایلیزي په توګه یوازې دومره ویل اړین ګڼم، چې په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ پیل د حمید مومند له شاعرۍ څخه کېږي. نوموړی په پښتو کې د هندي سبک د بنسټوال لقب لري او بیا دغه سبک ته تر ډېره دده پیروانو او په ځانګړې توګه کاظم شیدا ډېره وده ورکړه او حتا دغه سبک یې د خپل عروج لوړو پوړیو ته ورساوه. تر ده وروسته یو شمېر نورو شاعرانو هم د دغه سبک پیروي وکړه، چې وروسته وروسته بیا دا سبک په پښتو شاعرۍ کې یو څه پیکه شو او تر ډېره وخته د دغه سبک په روحیه برابره شاعري ډېره تر سترګو نه شوه او حتا دغه سبک په پښتو کې له یوه موقت زوال سره مخ شو، چې بیا په شلمه پېړۍ کې ببرته د ښاغلي محمدصدیق پسرلي په شاعرۍ کې په پوره مانا او وزن سره را جوت شو او اوس یو شمېر شاعرانو نوی پر دغه سبک پل ایښی، چې غوره نمونه یې ځوان او تاند شاعر سید جیلاني جلان یادولی شو، چې د هندي سبک پر خصوصیاتو برابره شاعري کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

د هرې څېړنیزې او اکاډیمیکې موضوع تر څېړنې وروسته کله کله وړاندیزونو ته هم اړتیا لیدل کېږي. دا ډول وړاندیزونه اکثره د موضوع د غنایی او د موضوع اهمیت ته په کتو سره د نورو څېړنکو او اکاډمیکو مرکزونو لپاره کېږي. موږ هم د همدې موضوع په تړاو ځینې وړاندیزونه په لاندې توګه وړاندې کوو:

۱- پوهنتون او د پوهنتون د نشراتو برخه د یوه ستر اکاډیمیک مرکز حیثیت لري. زموږ هیله د پوهنتون له چارواکیو دا ده، چې د پوهنتون د نشراتو پر برخه دې ډېر کار وکړي، هغه تېزبسونه او د استادانو اکاډمیکې مقالې او علمي اثار چې چېټولنه ورته شدیده اړتیا لري، د امکان تر بریده د چاپ په ګاڼه مزین کړي.

۲- د پښتو شاعرۍ له څېړونکو څخه مې هیله دا ده، چې دغه موضوع تر خپلې وسې پورې نوره هم وڅېړي، ځکه دا موضوع له خورا اهمیته برخمنه موضوع ده او په دې برخه کې لکه څومره چې بایده دي، هغومره کار نه دی شوی او په کار ده، چې په دې برخه کې په راتلونکي کې نور کار هم وشي او په پښتو کې دغه تشه هم ډکه شي.

۳ - د ژبو او ادب پوهنځیو له استادانو او چارواکو څخه مې غوښتنه ده چې د هندي سبک د شاعرۍ د خصوصیاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د دغه سبک پر شاعرۍ باندې د بحث لپاره په خپلو درسي توکو کې دغې موضوع ته هم ځای ورکړي، ترڅو د ادب مینه وال او د ادب شاګردان د دغه سبک پر شاعرۍ هم پوه شي.

۴ - علومو اکاډمۍ، پوهنتونونو او علمي اکاډیمکو مرکزونو ته مې وړاندیز دا دی، چې په پښتو د هندي سبک د اغېزو او په پښتو کې د دغه سبک پر وده او رونق باندې سیمینارونه جوړ کړي، ترڅو په دې برخه کې د لوستونکو او مینه والو پوښتنو ته تر یوه حده ځواب وویل شي.

۵ – پنځم او وروستی وړاندیز مې هم د کابل پوهنتون مشرتابه ته دی او هغه دا چې د کابل پوهنتون مشرتابه باید د پوهنتون د علمي او اکاډمیکو اثارو د چاپ لپاره خپلې ټولې هلې ځلې په کار واچوي، که چېرې د نشراتو ریاست دا وړتیا ونه لري، چې ټول علمي اثار چاپ او خپاره کړي، نو له نورو خصوصي خپرنیزو مرکزونو سره دې اړیکې ونیسي او د ډونرانو په مرسته دې د هغوی له لارې دا ډول علمي او څېړنیز اثار خپاره کړي، ځکه د اثارو خپرول د ولس د علمي کچې په لوړولو کې لوی رول لوبوي او که اثار ټول همداسې ناچاپ خوندي پاتې شي، نو د څېړونکو او لیکوالو خولې بهول او تحقیقي کار او زیار په صفر ضربېږي. په همدې هیله.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ - اپریدي، قیصر. ۲۰۰۴ کال. لیک او تخیلق. کراچۍ: جرس ادبي جرگه. خیسور چاپخونه.

۲ - ازمون، لال پاچا. ۱۳۸۹ل. منظوم انځورونه. کابل: دانش خپرندویه ټولنه.

۳ - امیري، مجیب الرحمن. ۱۳۹۱ل. په پښتو معاصر غزل کې د محمدصدیق پسرلي دریځ، د ماسټرۍ تېزېس، ناچاپ.

۴ - پسرلی، محمدصدیق. ۱۹۹۴ز. ماته شپېلۍ، کابل: ناهید خپرندویه ټولنه.

۵ - پسرلی، محمدصدیق. ۱۳۹۰ل. غزلبڼ. کابل: افغان مسلکي مطبعه، خپرندوی، د وردگ ولایت مقام.

۶ - پسرلی، محمدصدیق. ۱۳۹۱ل. د ځان په اړه د محمدصدیق پسرلي څرگندونې، د غزل بڼ شاعر (د مقالو ټولگه)، د ادم خان سیرت په زیار. کابل: د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانگه، خپرندوی، د وردگ ولایت مقام.

۷ - خټک، بنارس خان. ۲۰۱۵ ز. پښتو کلاسیکي غزل کې د هندي سبک روایت او ارتقاء. اسلام اباد: علامه اقبال یونیورسټي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ - خلیل، پروفیسور حنیف. تنقیدي ادب. پېښور: نهمه پرچه(اخري کال) ، یونیورسټي چاپخونه.

۹ - خلیل حنیف. رانه فکرونه. ۲۰۰۲ ز. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۰ - خلیل، ډاکټرحنیف. ۲۰۱۱ ز. د پښتو کلاسیکي شاعري. پېښور: دویمه پرچه، دویم چاپ، یونیورسټي چاپخونه.

۱۱ - خلیل، ډاکتر حنیف. ۲۰۱۱ ز. نوې شاعري. پېښور: شپږمه پرچه، یونیورسټي چاپخونه.

۱۲ - ځلاند ، طایر. ۱۳۹۱ ل. د پښتو غزل تنقیدي جاج. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۳- رفیع، حبیب الله. ۱۳۹۱ ل، د پسرلي صاحب غزلبڼ، د غزل بڼ شاعر (د مقالو ټولگه) ، د ادم خان سیرت په زیار. کابل: د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانگه، خپرندوی، د وردگ ولایت مقام.

۱۴ - روهي، څېړندوی محمدصدیق. ۱۳۸۲ل. ادبي څېړنې. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۵ - زرین کوب، داکتر عبدالحسین، ۱۳۶۱ ل. نقد ادبی، لومړی ټوک، دریم چاپ. ایران: سپهر خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶ - سالک، مصطفی. ۱۳۹۰ل. بې خزانه غزلې. د غزلې شاعر (د مقالو ټولګه). کابل: د ادام خان سیرت په زیار. خپرندوی د میدان وردګ ولایت مقام.

۱۷ - سالک مصطفی. ۱۳۷۹ل. منشور کره کتنه. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۸ - ((شمسیا، سیروس؛ سبک شناسی در شعر. دویم چاپ. تهران: فردوس انتشارات.

۱۹ - شمسیا، سیروس.۱۳۷۲ل. کلیات سبک‌شناسی. تهران: فردوس انتشارات.

۲۰ - ښکلی، پوهیالی اجمل. ۱۳۹۰ل. سبکپوهه. کابل: د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه.

۲۱ - صفا، داکتر ذبیح الله، ۱۳۶۲ل. تاریخ ادبیات در ایران، پنځم ټوک، لومړۍ برخه، درېیم چاپ. تهران: رامین چاپخونه.

۲۲ - غبار، میرغلام محمد، ۱۳۵۹ل. افغانستان در مسیر تاریخ، لومړی ټوک، دویم چاپ. ایران: قم.

۲۳ - کاکړ، پیرمحمد، (۱۳۸۹ل.ل)د پیرمحمد کاکړ دیوان، د استاد بېنوا په مقابله او د استاد حبیب الله رفیع په سریزه. کویټه: صحاف نشراتي موسسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴ - نثار، نورالحبیب. ۱۳۹۱ل. د ښاپېريو سرود. سپېده مجله. کابل: دريیم دور، دويمه گڼه، پرلپسې نولسمه گڼه، ثور، ۱۳۹۱ لمريز.

۲۵ - واجد عبدالواجد، هندي ادبي ښوونځی.... کابل مجله. کابل: ۹-۱۰ گڼه، ۱۳۸۱ کال. دولتي مطبعه.

۲۶ - هاشمي، سيد محی الدين. ۱۳۸۱ل. ادب پوهنه. پېښور: د اريک د گرځنده کتابتونونو اداره.

۲۷ - هوتک معصوم، ۱۳۸۸ل. سريزه، سمون او لغتنامه، د ميرزا حنان بارکزي ديوان، څلورم چاپ. کويټه: صحاف نشراتي موسسه.

۲۸ - هېوادمل، سرمحقق زلمی. ۱۳۷۹ل. د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغوني او منځنۍ دورې). پېښور: دويم چاپ. دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک ..... مخ
د لارښود استاد نظر ..... الف
د سر خبرې ..... ج
لنډیز ..... هـ
سریزه ۱
د موضوع هدف او ارزښت ۳
د موضوع مخینه ۵
د څېړني مېتود ۷
سبک(Styel) ۸
۱–۱ سبک څه ته وایي؟ ۸
۱–۲ د سبک د بدلون ځیني عوامل: ۱۳
۲ - هندي سبک ۱۷
۲–۱ د هندي سبک د پیدا ښت زمیني او لاملونه ۱۷
۲–۲ د هندي سبک صعودي او نزولي سیر ۲۹
۲–۳ د هندي سبک مهمې ځانګړني څه دي؟ ۴۳
۲–۴ ژبه: ۴۵
۲–۵ فکر: ۴۵
۲–۶ ادبیات: ۴۶
۲ - ۷ مدعا مثل ۴۸
۲–۸ تخیل او تفکر ۵۲
۲–۹ خیال آفریني او مضمون افریني ۵۷
۲–۱۰ انځور جوړونه ۵۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پښتو شاعري او هندي سبک ۶۹
۳-۱ په پښتو کې د هندي سبک پیل او د پښتو شاعرۍ لنډ جاج ۶۹
۴ - په پښتو کې د هندي سبک ۸۳
مخکښ شاعران.. ۸۳
۴-۱ عبدالحمید مومند ۸۴
۴-۲ کاظم خان شیدا: ۸۹
۴-۳ علي خان.. ۹۲
۴-۴ کامګار خان خټک:.. ۱۰۱
۴-۵ خانګل خلیل: ۱۰۲
۴-۶ محمد بیاض ګدون: ۱۰۳
۴-۸ پیر محمد کاکړ: ۱۰۵
۴-۹ محمدي صاحبزاده: ۱۰۸
۴-۱۰ شمس الدین کاکړ... ۱۱۵
۴-۱۱ میرزا حنان بارکزی ۱۱۶
۴-۱۲ بېدل هشنغري ۱۲۱
۴-۱۳ عبدالغفار بریالی ۱۲۲
۴-۱۴ محمدصدیق پسرلی ۱۲۵
۵ - په پښتو کې د هندي سبک لنډ ادبي جاج.. ۱۴۴
په پښتو کې د هندي سبک د ادبي جریان ځانګړنې.............................. ۱۴۴
پایله.. ۱۵۱
مناقشه... ۱۵۳
پاییزه(نتیجه ګیري) ۱۵۹
وړاندیزونه.. ۱۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (حاجي خان محمد) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحریک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوالې او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۶۷

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library